
BİR DİL ÂFETİ OLARAK GIYBET
DİLİNİ TUTAN
KURTULDU
faruk çetin

DİLİNİ TUTAN KURTULDU

Faruk ÇETİN

DİLİNİ TUTAN KURTULDU

Faruk ÇETİN

IŞIK
YAYINLARI

DİLİNİ TUTAN KURTULDU

Editör
Ali BUDAK

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-373-7

Yayın Numarası
516

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Mart 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 7
CENNET ANAHTARI VEYA CEHENNEM ZAKKUMU: DİL 9
Dilini Tutan Kurtuldu 11
İnsan, Kalbi ve Dilinden İbarettir 13
Ya Hayır Söyle, Ya Sus 15
Kılıç Yarası Onulur, Dil Yarası Onulmaz 17
İdeal Mümin Diline Sahip Çıkar 18
Mühim Bir Terakki Vesilesi: Az ve Öz Konuşmak 20

NEDİR GIYBET? 21
GIYBET ÇEŞİTLERİ 29
Genel Olarak Gıybet Çeşitleri 29
Fizikî (Bedenle İlgili) Hususlarda Gıybet 29
Ahlâk ve Karakterle İlgili Hususlarda Gıybet 30
Dinî Konularda Gıybet 30
Dünyevî Konularda Gıybet 31
Kılık Kıyafet Konusunda Gıybet 31
Farklı Kalıp ve İfadelerle Yapılan Hususi Gıybetler 31
Ben Gıybet Etmiyorum ki! 31
Ben Bunu Onun Yüzüne de Söylerim 32
Kaş Göz İşaretleri 32
Taklit Alışkanlığı 33
Başkasını Çiğneyerek Uzun Boylu Gözükme Zaafı 33
Daha Neleri Var Neleri! 34
Medya Aracılığıyla Gıybet 34

Gıybet Olmasın Ama... 35
En Tehlikeli ve En Kahredici Gıybet 35
Kalp Gıybeti 38

GIYBETSİZ HAVA SAHASI 39

GIYBET Mİ DEĞİL Mİ? 53
Mazlumun İlgili Makamdan Hakkını Araması 53
Bir Kötülüğü Ortadan Kaldırmak veya Kötü Yolda Olan Bir Kimseyi Doğru Yola Sevk Etmek Maksadıyla Şikâyette Bulunmak 54
Dinî Bir Konuda İlgili Makamdan Görüş Almak 56
Başkalarını Muhtemel Bir Kötülük ve Zarardan Muhafaza Etmek İçin Haber Vermek 57
Açıkça Günah İşleyen Kişilerin Söz Konusu Günahları Hakkında Konuşmak 60
Tarif Maksatlı İfadeler Kullanmak 63

GIYBETE SEVK EDEN SEBEPLER VE SAKINMA YOLLARI 65
Öfke Duygusu 65
İntikam Alma Duygusu 70
Haset 71
Arkadaşlarına Ayak Uydurma Psikolojisi ve Terk Edilme Korkusu 74
Tecessüs 76
Suizan 81
Kibir 89
Dikkatleri Başka Tarafa Çekme Taktiği 92
Kendini Nazara Verme Düşüncesi 92
Vakit Geçirme Bahanesi 93

GIYBETİN DÜNYEVÎ-UHREVÎ CEZALARI 97
Gıybetin Ferdî ve İctimaî Cezaları 97
Gıybetin Uhrevî Cezaları 100

EYVAH GIYBET ETTİK, ŞİMDİ NE YAPMALI? 117
Önce Tövbe 118
Sonra Gıybeti Edilen Kişi İçin İstiğfarda Bulunup Allah'tan Af Dilemek 119
En Doğrusu Gıybet Edilen Şahıstan Helallik Almaktır 120

İSTİFADE EDİLEN ESERLER 125

TAKDİM

Ahlâk yasalarının en temel kanunu; "Sana yapılmasını istemediğini başkasına yapmamak."tır. Bu öyle temel bir esastır ki, insanlar arasında sadece bu kanun gözetilse çözülmedik problemin kalmayacağı söylenebilir.

"Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden selâmette olduğu kişi" ise eğer, bu kanuna uymak müminler için mutlak bir vecibe demektir. Bütün varlığın kendisinden emin olduğu insan olan Müslüman, tabii hâli içinde çevresine bu emniyeti öylesine telkin edebilmelidir ki; kendisine bir iftira atılsa, o iftirayı işitenlerin müfterilere tepkisi "O böyle bir şey yapmaz!" şeklinde olmalıdır.

Mümin, insanların yanındayken de uzağındayken de onlar için bir emniyet vesilesidir. İnsanlar bilirler ve emin olurlar ki, bir müminden kendilerine fiiil veya söz suretinde bir zarar dokunması söz konusu değildir.

Ancak şeytanın desiseleri çoktur ve çoğu zaman zehrini, insana bal diye yedirir. "Ben hak için söylüyorum." derken, çok kez aldanır insan. Hâlbuki söyleyen nefis, söyleten şeytandır. İnsan hiç fark etmeden dilini bu iki düşmanın kullanımına verdiği zaman öyle feci neticeler ortaya çıkabilir ki, bu tahribe topların

tüfeklerin yetişmesi mümkün olmaz. İşte bu yüzden, "Kılıç yarası iyileşir, ancak dil yarası iyileşmez." denmiştir.

Ancak asıl yara dilini gıybette kullanana aittir. Bu öyle iyileşmez bir yaradır ki, ahirette dahi acı çektirecektir. İnsan yalnız birkaç kelime ile öyle büyük toplulukların gıybetini yapabilir ki, bütün hayatı boyunca uğraşsa o insanlara ulaşıp hakkını helal ettirmesi mümkün olmaz. Zira, "Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı!" denmiştir. İşte gıybet, terk edilmediğinde sahibinin başını mahşerde bir şekilde kestiren çok tehlikeli bir sözdür.

Yaydan fırlayan okun, namludan çıkan kurşunun geri dönmesi mümkün olmadığı gibi ağızdan çıkan sözün de dönüşü yoktur. Eğer insan ahiret hesabına taşıyamayacağı yüklerin, ödeyemeyeceği hesapların altına girmek istemiyorsa öncelikle diline sahip çıkmalıdır ve Allah'ı anmak için verilen dilini, müminlerin aleyhinde kullanmamak için yemin etmelidir.

Bu kitabı okuyan bütün kardeşlerimizin, mümine hiç yakışmayan gıybet denilen fiilden daha bir nefret ile uzaklaşacakları ve dillerini selâmette tutmak üzere bir kez daha yemin edecekleri zannındayım.

Cenâb-ı Hak hepimizi emaneti kabz etme vaktine dek emanette emin kılsın inşallah.

Âmîn.

20.01.2010

Seyit Nurfethi ERKAL

CENNET ANAHTARI VEYA CEHENNEM ZAKKUMU: DİL

"İnsan dinlemekle akıllanır,
konuşmakla pişman olur."
Atasözü

Dil, sözlükte "ağız boşluğunda yer alan, tat almaya, besinleri ağız içinde evirip çevirmeye, yutmaya ve sesleri çıkarmaya yarayan etli, uzun ve hareketli bir organdır."[1] diye tarif edilir. Bu organ yeryüzünde pek çok canlıda vardır fakat insandaki diğerlerinden çok farklıdır. Zira insan kendini onunla ifade eder, iç dünyasındaki esrarı onunla seslendirir ve onu diğer insanlarla bir iletişim vasıtası olarak kullanır. Dil, insan için o kadar hayatî bir organ ve kabiliyettir ki Allah, insanoğluna bahşetmiş olduğu nimetleri minnet sadedinde zikrederken beyana[2] ve lisana[3] hususi vurgu yapmıştır.

Denilebilir ki insanın yaratılışındaki ince sır, onun beyan kabiliyetine sahip bir canlı olmasında yatar. İlâhi isimleri belleyen ve esma-i hüsnâ güftesini en güzel şekilde besteleyen canlı, şüphesiz ki insandır. Hz. Âdem'in şahsında bütün insanlık bu hususi nimetle serfiraz kılınmış ve bununla melâikeyi dahi kendine hayran bırakmıştır. Peygamberlerin nübüvvet tacını giymeleri, Allah'tan gelecek ilahi hakikatleri insanlığa tebliğ edebilmeleri, kendilerine

---

1 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* 1/704
2 Rahmân Sûresi, 55/4
3 Beled Sûresi, 90/9

indirilen kitapları bütün insanlığa okumaları ve ümmetlerin bütün bunlardan istifade etmeleri hep beyan ve dil nimeti sayesinde vuku bulmuştur. Kur'ân'ı okuyabilme ve anlamaya muvaffak olmamız da yine bu kabiliyetlere sahip olmakla gerçekleşen çok özel bir nimettir. Nitekim Hz. Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) "Allah, güzel sesli bir peygamberin Kur'ân'ı dokunaklı, içli ve sesli tilavet edişini dinlemekten hoşlandığı kadar hiçbir şeyden hoşnut olmamıştır."[4] sözüyle Kur'ân'ı güzel bir şekilde tilavet eden Peygamberin Hak katındaki müstesna konumuna işaret etmiştir.

Dil, insanın dünyasını anlamlandırdığı gibi uhrevî hayatında kendisine Cennet kapılarını açan, Cehennem kapılarını kapatan bir güçtür. İnsanın kalbinden tasdik alıp dili ile telaffuz ettiği kelime-i tevhid cümlesi ona ebedi saadetin kapılarını sonsuza kadar açar. Buna mukabil o, kendisine verilen bu gücü hayır ve murad-ı ilâhi istikametinde değil de İblis'in istediği istikamette kullanınca Cennet'ten uzaklaşır, Cehennem'e yaklaşır. İnsanın iki dudağı arasında kalan bu uzuv, doğru kullanıldığında en bereketli bir hayır kapısı, yanlış kullanıldığında ise en uğursuz bir günah makinesidir. Dilin en önemli fonksiyonu olan beyan ve ifade kabiliyeti, Hz. Âdem'in dilinde "Ey bizim Rabbimiz, kendimize yazık ettik. Şayet Sen kusurumuzu örtüp, bize merhamet buyurmazsan, en büyük kayba uğrayanlardan oluruz!"[5] şeklinde nedamet cümleleri olarak telaffuz edilirken; İblis'in lanet ağzından ise "Ben ondan daha üstünüm; çünkü Sen beni ateşten, onu ise bir çamur parçasından yarattın."[6] küstahlık cümleleri hâlinde çıkar. Dil ve beyan, âdemoğlunu a'lâ-yı illiyyîne kadar çıkartabilecek potansiyel bir güç iken yanlış kullanıldığında onu esfel-i sâfilîne düşürür, rezil eder ve ilâhi huzurdan kovdurur. Nitekim Allah Resûlü bu hakikati

---

4 Buhârî, *fedâilu'l-Kur'ân* 19; Müslim, *salâtu'l-musâfirîn* 232
5 A'râf Sûresi, 7/23
6 A'râf Sûresi, 7/12

dile getirirken "Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü söyler, fakat onunla Allah'ın rızasını kazanacağı hiç aklına gelmez. Hâlbuki Allah, o söz sebebiyle, kendisine kavuştuğu kıyamet gününe kadar o kimseden hoşnut olur."[7] ve "Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onun derecesini yüceltir." [8] müjdelerini vermiş; buna mukabil konuştuğu şeylerin ucunun nereye varacağını kestiremeyen veya böyle bir hassasiyet taşımayan kişileri de "Bir kul da Allah'ın gazabını gerektiren bir söz söyler fakat o sözün kendisini Allah'ın gazabına çarptıracağını düşünmez. Oysa Allah, o kimseye söylediği kötü söz sebebiyle kendisine kavuşacağı kıyamet gününe kadar gazap eder."[9], "Kul, iyice düşünüp taşınmadan bir söz söyleyiverir de bu yüzden Cehennemin, doğu ile batı arasından daha uzak bir yerine düşer gider."[10] ve "… Bir kul Allah'ın gazabını gerektiren bir sözü hiç önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onu bu sözü sebebiyle cehennemin dibine atar."[11] cümleleriyle ikaz etmiş ve insanın ağzından çıkacak sözleri önce kalp kulağına duyurması gerektiğini hatırlatmıştır.

Rabbimizin bizlere emaneten vermiş olduğu her nimeti olduğu gibi beyan ve nutuk nimetini de O'nun yolunda kullanmayı bilmeli, bu müstesna istidadı küfür, yalan, nifak, gıybet, dedikodu, söz taşıma vb. rezalet işlerde istihdam etmekten fersah fersah uzak durmalıyız. Bin düşünüp öyle söylemeliyiz!

Dilini Tutan Kurtuldu[12]

Aleyhte olabilecek sözlerden uzak durmak kurtuluş sebebidir ve dili kötü şeyler konuşmaktan muhafaza etmek Allah'ın en

7 Muvatta, *kelâm* 5; Tirmizî, *zühd* 12. Ayrıca bk. İbni Mâce, *fiten* 12
8 Buhârî, *rikâk* 23. Ayrıca bk. Tirmizî, *zühd* 10; İbni Mâce, *fiten* 12
9 Muvatta, *kelâm* 5; Tirmizî, *zühd* 12. Ayrıca bk. İbni Mâce, *fiten* 12
10 Buhârî, *rikâk* 23; Müslim, *zühd* 49, 50
11 Buhârî, *rikâk* 23. Ayrıca bk. Tirmizî, *zühd* 10; İbni Mâce, *fiten* 12
12 Tirmizî, *kıyâmet* 50, Dârimî, *rikâk* 5

sevdiği davranışlardan biridir. Allah lisanını ıslah edip onu disipline eden bir kişiye rahmetiyle muamele eder. Dile sahip olmak, bir kez konuşmadan önce bin kez düşünmek, "Söyleyeceğim sözün ucu nereye gider?" düşüncesiyle hareket etmek kâmil müminlerin şiarıdır. Lüzumsuz ve çok konuşmak kalpte kasvet, vücutta zafiyet ve rızıkta mahrumiyet sebebidir. Dil otu yemiş gibi sürekli konuşan laf ebeleri çok konuşmakla uhrevî hayatlarını riske atarlar. Hâlbuki "İnsan, çok söz söylemekle değil, söylediği sözlerin yerinde ve faydalı olmasıyla kadrini, kıymetini yükseltir. Aksine, her yerde ulu orta konuşan kimse, hele konuştuğu şeyler de yüce mefhumlara ve uzmanlık isteyen mevzulara dairse, hem bir sürü hatalara düşer, hem de kendi değerini düşürmüş olur. "Çok konuşanın çok sakatatı olur" sözü ne kadar yerinde ve kıymetli bir sözdür."[13]

Allah Resûlü "Kim bana iki çenesi arasındaki (dili) ile iki budu arasındaki (tenasül) uzvunu koruma sözü verirse, ben de ona cennet sözü veririm"[14] ve "Allah kimi, iki çenesi ve iki budu arasındakinin şerrinden korursa, o kişi cennete girer."[15] demiş, müminlerden özellikle bu iki konuda teminat istemiştir. Müminler bu hususlarda Hz. Peygamber'e sadık kalabilirlerse O da mahşer günü onlara yardımcı olacak ve ellerinden tutup Allah'ın izniyle onları Cennet'e götürecektir.

Erenlerin "Elin tek, dilin pek, belin berk tut!" diye ifade ettiği üzere dünyada eline, beline ve diline sahip olanlar ahirette kolay hesap vereceklerdir. Az ve öz konuşanların hesabı şüphesiz ki daha kolay olacaktır. "Ağzından çıkan bir tek söz olmaz ki yanında, bu iş için hazırlanmış gözcü olmasın, onun söylediğini ve yaptığını kaydetmiş olmasın."[16] ilâhi beyanı bize insanın ağzından çıkan

---

13 M. Fethullah Gülen, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar* s. 128-129

14 Buhârî, *rikâk* 23

15 Tirmizî, *zühd* 61

16 Kâf Sûresi, 50/18

her bir kelimenin kaydedildiğini ve zamanı gelince söylenen her sözün ya hesabının sorulacağını veya ücretinin verileceğini haber vermektedir.

Süfyân ibn Abdullah (radıyallahu anh) Allah Resûlü'ne kendisi hakkında en çok endişe ettiği şeyin ne olduğunu sorunca Resûlullah Efendimiz mübarek eliyle dilini tutmuş, "İşte budur!"[17] diyerek dilini göstermiş ve konuştuğu şeyler konusunda çok hassas davranması gerektiğini hatırlatmıştır.

Hâsılı, içinde sohbet-i Cânân'ın olmadığı lakırdılar ve boş konuşmalar kalbi katılaştırır. Boş ve çok konuşmakla ömrünü zayi edenler bu gaflet uykusundan uyanmadıkları müddetçe Allah'tan uzaklaşırlar ve bereketsiz, rahmetsiz bir hayat yaşamaya mahkûm olurlar.[18] Allah cümlemizi böyle bir gafletin içine yuvarlanmaktan muhafaza buyursun…

İnsan, Kalbi ve Dilinden İbarettir

Türkçe'de dil, tat alma duyusunu gerçekleştiren ve sesleri çıkarmaya yarayan organ anlamına gelirken Farsça'da "gönül ve yürek" mânâsına gelir. Yazılışları aynı mânâları farklı olan bu iki kelime arasında yakın bir ilişki vardır. Zira dil, kalbin ürettiklerini seslendirir. Kalp, dilden nasıl konuşmasını isterse dil de ona tercüman olur. Büyüklerimiz "Ağzın kirlenmesi, kalbin kirlenmesinden olur. Fesad-ı kalp olmazsa fesad-ı lisan olmaz." der ve bu hakikate işaret ederler.

İnsan vücudunda bulunan bütün organlar dilin keskinliğinden ve onun acı veren bu hususiyetinden muzdariptir.[19] Bundandır ki Allah Resûlü bir kutlu sözünde "İnsan sabahlayınca, bütün

---

17 Tirmizî, *zühd* 61; Ayrıca bk. İbni Mâce, *fiten* 12

18 Bkz. Tirmizî, *zühd* 62

19 Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 1/17

organları 'dil'e müracaat eder ve (âdeta ona) şöyle derler: "Bizim haklarımızı korumakta Allah'tan kork. Biz ancak senin söyleyeceklerinle ceza görürüz. Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan, biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilir, yoldan çıkarsan biz de sana uyar, senin gibi oluruz."[20] demiş ve dilin insan vücudu üzerinde ne kadar tesirli bir uzuv olduğunu hatırlatmıştır.

Eskiler "Üslub-u beyan, aynıyla insan" derlerdi. İnsanın konuşması, onun karakteri ve iç dünyası adına önemli ipuçları verir. Kalpte hikmet varsa üslup hakîmâne olur, kalpte zulmet varsa üslup çirkin, kırıcı ve itici olur. Kalbini temiz tutamayanların dilleri nezih olmaz. Kalbini zikrullah ile cilalayan kişilerin lisanlarından hikmet damlaları dökülür. Kalbini suizanlar, gıybetler ve daha bilmem ne bela nifak düşünceleri işgal etmiş kişilerin ise dillerinden zehir akar. Böyleleri insanların haysiyetlerini, şereflerini, onurlarını ve kalblerini ısırır, ısırır ve bütün bu yapıp ettikleriyle Allah'ın gazabını celbederler. Buna mukabil kalbin ve lisanın ne hasat ettiğine dikkat eden, onların manevi kıvamlarını sürekli göz önünde tutan seviyeli ve kâmil müminler ise bir mıknatıs gibi ilâhî rahmeti kendilerine cezbederler.

Öz doğru olmayınca, söz de doğru olmaz. Kalp dilin aynası olduğu gibi dil de kalbin aynasıdır. Nasıl kararmış bir kalp, dili kullanarak incitici ve nahoş sözlerle etrafını rahatsız eder ve onu kendi çirkinliğine tercüman yaparsa; haram helal demeden vizesiz her sözcüğü kullanan dil de kalbin manevi rahatsızlıklarının artmasına ve fesada uğramasına sebep olabilir. Bu anlamda iki dil (gönül ve lisan) arasında menfi dairede cereyan eden fasit bir daire söz konusudur. Birbirlerini fitleyen ve kötülüğe teşvik eden yapıları vardır bu iki uzvun. Tabii bu etkileşime müspet yönden bakılırsa durum tam tersi olur. İyi bir kalbin tercümanı olan dil, iyi şeyleri seslendirdiği gibi seslendirdiği güzellikler kalbe de tesir eder. Bu iki uzuv iki

20 Tirmizî, *zühd* 61

candan arkadaş gibidir. Kötü arkadaşlar nasıl birbirlerini kötülük konusunda cesaretlendirir ve teşvik ederlerse iyi arkadaşlar da birbirlerini müspet mânâda etkiler ve birbirlerine hayır yolunda müşevvik olurlar. Nitekim Allah Resûlü bu ilişkiyi şu veciz cümlesiyle özetlemiştir: "Kalbi dürüst olmadıkça kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz."[21]

Rivayete göre bir zaman Dâvûd (aleyhisselâm), Hz. Lokman'dan bir koyun kesip en iyi yerinden iki parça et getirmesini istemiş; Hazreti Lokman da kendisine hayvanın dilini ve yüreğini getirmişti. Bir süre sonra bu defa hayvanın en kötü yerinden iki parça et getirmesini istemiş, o da tekrar dilini ve yüreğini getirmişti. Hazreti Davud niçin diye sorunca, Lokman (aleyhisselâm) şöyle bir izah yapmıştı: "Bu ikisi iyi olursa, bunlardan daha iyisi, kötü olursa da bunlardan daha kötüsü olmaz."

Mütekellim-i Ezelî'den lisanımızı ve dahi kalbimizi her daim zikrullahla meşgul etmesi için inayet ve istiâne talebinde bulunuyoruz. Rabbim hepimizi dilini tutup kurtulan kullarından eylesin…

Ya Hayır Söyle, Ya Sus

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Allah'a ve âhiret gününe inanan, ya hayır söylesin ya da sussun!"[22] buyurur ve konuşma âdâbı adına bize önemli bir ders verir. O'nun hayatında gereksiz yere kullanılmış bir sözcük bulamazsınız. Konuştuğunda ağzından inci taneleri gibi kelimeler dökülen Resûlullah Efendimiz, kelimelerini bir kuyumcu hassasiyetinde kullanmış ve hiçbir zaman söz israfı sayılabilecek bir kelâm sarf etmemiştir. Az konuşmuş ama öz konuşmuştur. Onun en sadık dostu ve en hâlis bir şakirdi olan Hz. Ebû Bekir'de de bu ahlâk kökleşmiş ve uzun yıllar Allah Resûlü'ne

---

21 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/198

22 Buhârî, *edeb* 31, 85, *rikâk* 23; Müslim, *îmân* 74, *lukata* 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *edeb* 123; Tirmizî, *kıyâmet* 50

arkadaş olmasına rağmen huzur-u risaletpenahide ağzından çıkan kelime sayısı çok sınırlı kalmıştır. Onlar öylesine yüce insanlardı ki çoğu zaman hâl dilleri ile anlaşırlar kâl dillerini kullanmaya gerek duymazlardı. Duruşlarından, mimiklerinden ne demek istedikleri anlaşılır, simaları kalplerine ayna olurdu. Kelimelerini iktisatlı kullanır, kullandıklarında da taşı gediğine koyacak şekilde istimal ederlerdi. Bu açıdan denebilir ki yerine göre konuşmakla susmanın eşit bir durum arz etmesi hâlinde, sükûtu tercih etmek sünnettir. Bizim kültürümüzde yakın zamana kadar geçerli olan kaide, meclislerde sadece konuşması faydalı bulunan insanın konuşması; dinlemesi gerekenlerin de âdâbınca dinlemesi, sessizce, edeple ve istifade etme iştiyakıyla kulak kesilmeleridir.

Dil ve lisan öyle ulu orta kullanılacak istidatlar değildir. Nasıl cebimizdeki parayı har vurup harman savurmuyor planlı ve ölçülü bir şekilde kullanıyorsak sözcüklerimizi de iktisatlı kullanmak, kullandığımızda da yerini bulacak şekilde isabetli konuşmak zorundayız. Dudu nineler gibi her vesileyle konuşma alışkanlığı olan insanlar söz ve zaman müsrifidirler. Her şeyin israfı olduğu gibi konuşmanın da israfı vardır ve Allah, israf eden kimseleri sevmeyeceğini beyan etmiştir. Çok konuşmakla hem kelâm israfı hem de zaman israfı yapılmaktadır. Oysaki bu iki nimet insana emanet edilmiş çok önemli iki değerdir. İnsan bunları iyi kullanırsa iki cihan saadetine nail olur, bunları dünyada saçıp savurarak heder edenler, ahiret ülkesinde müflis tüccarlar olarak anılacaklardır. Nitekim zayıf bir rivayette Uhud'da karnına taş bağlamış olduğu hâlde şehit düşmüş bir delikanlının yüzündeki toprağı silen annesi oğlu için "Yavrum! Cennet sana mübarek olsun!" deyince Efendimiz hemen müdahale etmiş ve "Nereden biliyorsun? Belki de o mâlâyânî konuştu…!" diyerek boş konuşmanın insanı felakete ve helâkete sürükleyebileceğinden bahsetmişti.[23]

---

23 Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 7/84; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* 10/303

Diğer taraftan konuşulması gereken yerde tabii ki konuşmak gerekir. Hatta bazen olur ki konuşmamak günahtır. Güzellikleri seslendirmek ve insanları iyiliklerle tanıştırmak adına yapılan konuşmalar, sohbetler, vaazlar, seminerler vs. bütün organizasyonlar sevaptır, peygamberlik mesleğinin gereğidir. Kötülüğü deşifre etmek, şer oyunlarını bozmak ve şerre mani olmak adına konuşmak da büyük bir fazilettir ve dahi sevaptır.

Şayet konuşmakla hak yerini bulacaksa orada konuşmak bir vecibe, susmak masiyettir. Rıza-yı ilâhi hedefi taşımayan ve meşru bir gayeye varma niyeti taşımayan konuşmalar zararlı olduğu kadar konuşulması gerekli olan yer ve zamanlarda susmak da nâhoştur, çirkindir. Sükût etmek her zaman makbul olsa da bazı hususi durumlarda konuşmak daha makbul ve daha elzemdir. Atalarımız "Söz gümüş ise sükût altındır." derler, âmenna ancak bazı istisnaî durumlarda sükût yerini kelâma bırakmalı, altın madalyasını kelâma emanet etmesini bilmelidir. Nerede konuşulup nerede susulacağını bilmek çok önemli bir meziyettir. Hak ve hakikat çiğnenirken sus pus kalan kimse, hadisin ifadesiyle dilsiz şeytana benzetilirken, faydasız ve boş şeyler konuşanlar da şeytanın dost ve tercümanları olarak resmedilmişlerdir.

Kâmil müminin mühim bir özelliği sükûtunun tefekkür, kelâmının da hikmet olmasıdır. O, sustuğunda enfüsî ve âfâkî tefekkürle iştigal ederken, konuştuğunda da hikmet söyler. Her kime bu sermaye ihsan edilmişse, doğrusu ona pek çok hayır verilmiştir. Böyle bir devlet de her kula nasip olmaz.

Kılıç Yarası Onulur, Dil Yarası Onulmaz

Atalarımız dilin insan gönlünde yaptığı kalıcı menfi tesiri "Kılıç yarası onulur, dil yarası onulmaz." ve "Dil ile düğümlenen diş ile çözülmez." sözleriyle ne güzel ifade etmişler. Evet, bazen olur ki ağızdan çıkan bir sözcüğün incittiği gönül, uzun yıllar geçmesine

rağmen tam olarak iyileşmez. Zira dil yarası başka yaralara benzemez. Maddi yaralar bir süre sonra geçip iyileşir ama dil yarasının sebep olduğu yara bazen bir ömür boyu geçmez.

Dil, bazen nimet bazen nıkmettir; bazen rahmet bazen de bela ve musibettir. Bazen tatlılığı ile yılanı deliğinden çıkarır bazen de zehri ile onulmaz yaralar açar. Ondandır ki dil yarası üzerine ne yazılar yazılmış ne türküler söylenmiştir. Söz bir oktur ve yayından çıktıktan sonra geriye dönmesi imkânsızdır. Tahrip kolaydır, tamir ise çok zordur. Bir dost kazanmak için bir yıl yetmez ama bir dost kaybetmek için bir saat yeter. Binaenaleyh dil, yeni dostluklar inşa etme ve var olan dostlukları devam ettirme yolunda kullanılmalı; gönüldaşları küsterecek cinayetlerden uzak durulmalıdır.

İdeal Mümin Diline Sahip Çıkar

Sünnet-i seniyye çerçevesinde gerçek Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların emniyet ve esenlikte olup (zarar görmedikleri) kimsedir.[24]

İslâmî ölçüler içinde ideal müminin bariz vasıflarından biri etrafına emniyet ve güven telkin etmesi, gerek sözlü ve gerekse fiilî hiç kimseye zarar vermeden selâmet içinde yaşamasıdır. Bu kıvamda bir müminle oturan insan, arkasını dönüp gidince gözü arkada kalmaz. Sırtını döndüğü bu kâmil müminin kendisini gıybet etmeyeceğinden ve dahi gıybetinin yapılmasına izin vermeyeceğinden emindir. Dilini ve elini meşru dairede kullanan ve başkalarının hukukuna tecavüz etmekten geri duran kişi, kâmil mümindir. Böyle insanlardan gerek vicâhî ve gerekse gıyabî herhangi bir zarar gelmez. Bu seviyeyi yakalamış bir mümin kendi haysiyetine ve şerefine düşkün olduğu kadar kardeşlerinin ve dostlarının haysiyetine de bir o kadar düşkündür.

Yukarıda zikredilen hadiste dikkat çeken önemli bir nokta,

---

24 Buhârî, *îmân* 4, 5, *rikâk* 26; Müslim, *îmân* 64-65; Ebû Dâvûd, *cihad* 2

dilin, elden önce zikredilmiş olmasıdır. Bu ifadeden anlıyoruz ki dille zarar vermek elle zarar vermekten daha hain ve daha sinsidir. Zira elle yapılan saldırıya mukabele etme imkânı varken dille yapılan saldırıya çoğu zaman mukabele edilemez. Hem gıyaben yapılan gıybet ve iftiralar çoğu zaman karşılıksız kalır. Bu ihanetler silsilesinin neticesinde bazen fertler bazen toplumlar ve bazen de milletler birbirine düşer. Bu açıdan dille yapılan saldırıları fark etmek ve sebep olacağı tahribatı teşhis ve tedavi etmek çok zordur. Bütün bunlara binaen Allah Resûlü, mübarek sözünde dile öncelik vermiş ve ilk defa onu zikretmiştir.

Müslüman ismini bize "Selâm" ism-i şerifiyle müsemma Allah vermiş ve yine Yüce Rabbimiz, dinimizin adını İslâm koymuştur. Bütün bu kelimeler menşe itibarıyla "barış, güven ve esenlik" anlamına gelen "silm" kelimesinden gelmektedir. Müminin hayatında güven, emniyet ve esenlik merkez noktayı tutar/tutmalıdır. Hatta o, Rabbinin huzuruna selim bir kalple döndüğünde çok büyük bir başarı elde etmiş olacaktır. Zira Yüce Rabbin huzurunda ne mal ne de soy sop fayda verecek ancak kişinin Rabbine takdim edeceği selim bir kalp onu kurtaracaktır. Selâmet içinde yaşanan hayat, mümini selim bir kalple Selâm olan Allah'ın huzuruna çıkaracak ve bu vesileyle akıbeti inşallah hayır olacaktır …

Selâmet ve emniyet içinde yaşamanın temel şartlarından biri başkasına sözlü veya fiili zarar vermemektir. Bu iki konuda muvaffak olanlar say'lerinin mükâfatını ukbada fazlasıyla alacaklardır. Müminler imanda derinleşme ve inançlarının kalitesini artırma niyetiyle yürüdükleri yolda taklidî ve icmâlî imandan tahkikî ve tafsilî imana uzanacak ve neticede bütün hayatları Allah'a ayna olacak şekilde inkişaf edecektir. Bu zirveye çıkmak için dile sahip olmak, onu dil afeti olarak kabul edilen hastalıklardan uzak tutmak ve hep Allah'ın razı olduğu çizgide istihdam etmek şarttır.

Mühim Bir Terakki Vesilesi: Az ve Öz Konuşmak

Manen mesafe kat etmek isteyen ve Allah'a yakın olmak arzu eden kişi, özellikle şu üç hususa dikkat etmelidir: Az yeme (kıllet-i taâm), az uyuma (kıllet-i menâm) ve az konuşma (kıllet-i kelâm).

Üzerinde durduğumuz konu az konuşma üzerine odaklandığı için biz az yeme ve az uyuma hususlarından sarf-ı nazar ederek az ve öz konuşmanın getirileri üzerinde durmak istiyoruz.

Kıllet-i kelâm yani az konuşma; içinde gıybet, iftira, haset ve dedikodu gibi dil afetlerine yer olmayan ve doğruluktan asla şaşmayan, az, öz ve hikmetli söz demektir.[25] Az konuşmayan ve konuştuklarına dikkat etmeyenler irfan mektebinin talebesi olamazlar. Bu mektepte tâlib olmaya aday kişilerde aranacak temel kıstaslardan biri, az, öz ve hikmetli söz konuşmaktır. Bir başka ifadeyle marifet yolunda mesafe kat etmek isteyen kişi, öncelikle konuştuklarına dikkat etmelidir. Böyle biri gerek kendi konuştuğu ve gerekse etrafında konuşulan her meseleyi bir şekilde Cenâb-ı Allah'a ve Rasûl-ü Ekrem'e bağlamalı; içi boş sohbetleri dahi bir vesile ile sohbet-i Cânân ufkuna çevirmesini bilmelidir. Onun ağzından hep hak söz çıkmalı ve dili hep hakikate tercüman olmalıdır.

Allah'a götüren yollar varlıkların nefesleri sayısınca çoktur ancak bazı hususlar da vardır ki insana kısa sürede ciddi mesafe kat ettirirler. Az ve öz konuşmak da insana az zamanda çok seviye kazandıran, Allah'ın sevgisini ve nazarını celbeden güzel bir huydur. Bu huy Peygamber ve sahabe ahlâkıdır. Cennet'e ve Cemâlullah'a müştak gönüller boyunlarında tasma, ayaklarında pranga ve kollarında kelepçe gibi duran çok uyuma, çok yeme ve çok konuşma gibi zincirlerden ve engellerden kurtulmaya gayret etmeli, sukûtîliği bir ahlâk hâline getirebilmelidirler. Ağızlarını açtıklarında hakkı dile getirmeli, lisanlarını dilin âfetlerinden ve özellikle de gıybet illetinden uzak tutmalıdırlar.

---

25 M. Fethullah Gülen, *Ölümsüzlük İksiri* s. 222

NEDİR GIYBET?

> "Allah'ı zikretmekle meşgul olun! Zira o şifadır. Zinhar insanları dilinize dolamayın; çünkü o, mahz-ı derttir."[26]
>
> Hz. Ömer (radıyallah anh)

Türkçe karşılığı "çekiştirmek" olan gıybet, bir kimsenin gıyabında hoşlanmayacağı şeyleri söylemektir ve pek çok İslâm âlimi tarafından büyük günah olarak kabul edilmiş vahim bir suçtur. Gıybet, herhangi bir insanı kıyafeti, fiziki yapısı, ahlâki tutumları, akrabaları hatta oturduğu eve ve kullandığı bineğe varıncaya kadar din ve dünya işleriyle ilgili hususlarda çekiştirmek ve arkasından konuşmaktır. Gıybet, müminin haysiyet ve şerefine bir saldırı, Allah'ın takdirine kısmen bir itirazdır. Bütün bunlardan öte o, insanın en değerli sermayelerinden biri olan vaktini boş yere harcaması ve israf etmesidir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına "Bilir misiniz gıybet nedir? diye sorunca sahabiler; "Allah ve Resûlü elbette ki daha iyi bilir." dediler. Efendimiz "Gıybet; kardeşini hoşlanmayacağı bir şey ile anmandır." izahını yapınca sahabe "Peki ya söylediğimiz

[26] İbn Ebi'd-Dünya, *es-Samt ve Âdâbü'l-Lisan* 1/133, 288

şey kardeşimizde varsa? diye sordu. Resûl-i Ekrem bu soruya da şu karşılığı verdi: "Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet etmiş olursun. Şayet söylediğin şey onda yoksa o zaman iftira etmişsin demektir."[27]

İslâm ahlâkına göre kişiyi yüzüne karşı ayıplamak hoş karşılanmadığı gibi gıyabında konuşmak da yasaklanmıştır. İnsanlara kötü lakaplar takmak, aşağılamak ve onların gizli hâllerini araştırmak İslâm'ın kesinlikle cevaz vermediği kötü davranışlardır. Nitekim bütün bu hususların çirkin şeyler olduğunu Cenâb-ı Hak Hucurât Sûresi'nde ifade etmiş ve gıybetle ilgili olarak da şöyle buyurmuştur: "…Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevvâbdır, rahîmdir (tövbeleri kabul eder, merhamet ve ihsanı boldur)"[28]

Bu âyetin nüzul sebebi olarak şu hadise rivayet edilir: Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sefere çıktığında muhtaç durumda olan bir sahabiyi durumu iyi olan iki kişinin yanına verir ve bu kişi de diğer iki kişinin hizmetini görürdü. Selman-ı Fârisî'yi de bu şekilde sahabeden iki zatın yanına vermişti. Onlara hizmet ediyor ve yemeklerini yapıyordu. Bir gün uyuyakaldığı için herhangi bir şey hazırlayamamıştı. Onlar da kendisini katık istemek için Efendimize gönderdiler. Peygamberimiz onu Hz. Üsâme'ye (radıyallahu anh) gönderdi. Selman (radıyallahu anh) gidip Üsâme'den katık isteyince olmadığını söyleyerek onu eli boş gönderdi. Hz. Selman geri dönüp durumu haber verince o iki zat Hz. Üsâme için "Onun yanında bir şeyler vardı fakat cimrilik etti" dediler. Sonra Hz. Selman'ı yiyecek bir şeyler bulması için başkalarının yanına gönderdiler fakat Hz. Selman bütün gayretine rağmen

---

27 Müslim, *birr* 70
28 Hucurât Sûresi, 49/12

birşey bulamamış ve eli boş dönmüştü. Bunun üzerine o iki zat Hz. Selman'ı "Şâyet biz Selman'ı Sumeyha kuyusuna göndersek, onun suyu dahi yerin dibine çekilir." diyerek çekiştirdiler. Derken bir süre sonra bu iki zat Resûlullah'ın huzuruna vardılar. İki Cihan Güneşi kendilerine "Niçin ben sizin ağızlarınızda et yeşilliği görüyorum?" buyurunca onlar "Yemin ederiz biz bugün ne et, ne de başka bir şey yedik!" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz: "Siz (her ne kadar farkında olmasanız da) Selman'ın ve Üsâme'nin etini yiyip durdunuz." buyurdu.[29]

Gıybet, âyette ifade edildiği üzere ölmüş bir insanın cesedini dişlemek kadar fena ve tiksindirici bir günahtır. Ölmüş bir insan nasıl kendisini müdafaa etmekten âciz ise gıybet edilen şahıs da gıybetinin edildiğinden bîhaber savunmasız ve çaresizdir. Gıybet eden kişi ölü bir insana saldırmak gibi çirkin ve iğrenç bir fiil işliyor demektir. Hiç bir kâmil mümin de böyle müstekreh bir işe tenezzül etmez. Bir kadavrayı dişlemek nasıl makul değilse gıybet de makul ve sıradan bir günah değildir. O, hem son derece iğrenç bir cürüm hem de Müslümanların içtimaî bünyesini zayıf düşüren bir illettir. Nasıl ki bir vücudun ayağı, elini kıskanmaz ve kötülüğünü istemezse müminler de birbirlerinin gıybetini yapmazlar, yapmamalıdırlar. Aksi hâlde hem kardeşler arasındaki güçlü bağlar zayıflar hem de ihlâsa muhalif hareket edilmiş olur.

Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Süleym ibn Câbir'e yaptığı tavsiyelerde İslâm ahlâkı adına şu önemli hatırlatmaları yapar: "Kendi su kabından başkasının su kabına boşalttığın suya varıncaya kadar iyilik adına hiçbir şeyi küçümseme! Din kardeşini güler yüzle karşılayıp, ona tebessüm et! Senin yanından ayrılıp gittiğinde de onun arkasından çekiştirip gıybetini yapma!"[30]

---

29 Zemahşerî, *Keşşâf* 4/377; Ebû's-Suûd, *Tefsîr* 8/122

30 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl* 6/188

Müminin içi dışı birdir. O, yüze karşı gülüp de arkadan çekiştirmez. Her durumda kardeşinin hukukuna sahip çıkar, onun haysiyet ve şerefini kendi haysiyet ve şerefiyle eşdeğer görür. Ahnef ibn Kays konuyla ilgili olarak "Yanımdan kalkıp giden herhangi bir kimseyi kötülüğüyle andığımı hatırlamıyorum."[31] demiş ve bu hususta müminlere hüsnümisal olmuştur.

Allah Resûlü müminlere başka önemli ikazlarda daha bulunur ve şöyle der: "Sakın birbirinizle hasetleşmeyin! Müşteri kızıştırmak gayesiyle almayacağınız bir malı alacakmış gibi yapıp da fiyat artırmayın! Birbirinize kin ve nefret beslemeyin! Birbirinize darılıp sırtınızı dönmeyin! Pazarlığı bitmiş bir alışverişi bir başkası gelip de bozmasın! Ey Allah'ın kulları, kardeş olun! Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir; ona zulmetmez, küçümseyip, hakir görmez ve (ihtiyacı olduğunda) onu yüzüstü bırakıp terk etmez."

Bu hatırlatmalarından sonra O, üç defa göğsüne işaret etmiş ve şöyle demiştir: "Takva işte buradadır. Müslüman kardeşini küçümseyip hor ve hakir görmesi, bir kimseye şer olarak yeter! Her Müslüman'ın kanı, malı, ırz ve namusu başka bir Müslüman'a haramdır."[32]

Müslümanlar kardeştirler ve birbirlerine zulmetmezler. Gerek vicâhî ve gerekse gıyaben birbirlerini hor-hakir görmez, alay etmez ve haysiyetleriyle oynamazlar. Şayet bunları yapıyorlarsa işledikleri şer onlara günah olarak yeter de artar bile! Zira bu suçlar geçiştirilecek ve küçümsenecek hatalar değildir. Bizim basit ve önemsiz bir şey sandığımız bazı şeyler Allah'ın nazarında pek büyük bir vebal olarak yazılabilir.

Bediüzzaman'a göre Cenâb-ı Hak Hucurât Suresindeki ayetin başındaki soru edatıyla müminlere altı farklı açıdan sorular sormakta ve âdeta şöyle seslenmektedir:

---

31 İbn Ebi'd-Dünya, *es-Samt ve Âdâbu'l-Lisan* 1/132

32 Müslim, *birr* 32

1. Aklınız yok mu ki, bu derece çirkin bir şeyi anlamıyorsunuz? Düşünme ve idrak etme kabiliyetini yitirdiniz mi ki bu kadar iğrenç bir fiilin vahametini fark edemiyorsunuz?

2. Kalbinize ne oldu ki böylesine nefret edilecek bir günaha karşı sevgi besliyorsunuz? Bu derece iğrenç bir şey nasıl sevilir?

3. Topluluk hâlinde yaşamaktan ve kolektif şuurdan beslenen sosyal hayatınız ve medeniyetiniz, böylesine zararlı ve zehirli bir işi nasıl kabullenir, nasıl tepki göstermez?

4. İnsanî hisleriniz bu kadar alçaldı mı ki bir insanın ölü etini dişlemeyi makul görüyorsunuz?

5. İnsanlara karşı taşınması gereken şefkat ve incelik gibi duygularınıza ne oldu ki başta din kardeşliği olmak üzere pek çok yönden kardeş gibi olduğunuz bir mazlumun manevi kişiliğini insafsızca dişleyebiliyorsunuz? Divane insanlar gibi kendi uzvunuzu nasıl ısırabiliyorsunuz?

6. "Vicdanınız nerede? Fıtratınız bozulmuş mu ki, en muhterem bir kardeşinize karşı, etini yemek gibi en iğrenç bir işi yapıyorsunuz?"[33]

İşte gıybet eden kişi bütün bu sorulara cevap aramalı ve sonunda da yaptığı işin ne kadar çirkin ve divanece olduğunu fark edebilmelidir.

Bir kısım İslâm âlimleri gıybet konusunda o kadar hassas bir çizgi ortaya koymuştur ki Müslümanların güvencesi ve teminatı altında barış içinde yaşayan gayrimüslimlerin (zimmîlerin) dahi gıybetini yapmayı haram saymıştır.[34] Yüce dinimiz zimmî durumunda bulunan gayrimüslimlerin malı, canı ve namusunu koruma altına alan prensipler ortaya koymuştur. Nitekim bir Hıristiyan veya Yahudi'ye ona eziyet etmek maksadıyla "…Yahudi"

---

33 Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubât*, 22. Mektup

34 Âlusî, Rûhu'l-Meânî 26/160

veya "…Hristiyan" demek Müslüman'ı vebal altına sokar.[35] Binaenaleyh müminler nezih üsluplarını iman sahibi olmayanlara karşı da korumak zorundadır.

Nasıl bir insanı haksız yere öldürmek, malını gasb etmek ciddi bir günahsa onurunu kıracak, şeref ve haysiyetine dokunacak şeyleri konuşmak da mühim bir suçtur. Allah'a hesap vereceği şuuruyla yaşayan hakiki müttakî, gayb olan Allah'a hakkıyla inanan ve gıyaben başkasının gıybetini yapmayan kişidir.

Bir şahıs hakkında arkasından konuşmanın gıybet vasfını kazanabilmesi için muhatabın tanınması lazımdır. Meclistekilerin tanımadığı bir kişi hakkında konuşmak gıybet değildir fakat yine de konuşmamak evlâdır. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) birisinin olumsuz bir davranışını gördüğü zaman isim vermez ve "Bazı kimselere ne oluyor ki şöyle şöyle yapıyorlar?" gibi umumi ifadeler kullanırdı.

Gıybette göz önünde bulundurulan hususlardan biri de sözün hangi niyetle söylendiğidir. Burası çok ince bir noktadır ve kaygan bir zemindir. Kalbini iyi ayarlayamamış kimseler bu noktada yanılabilir ve şeytanın oyuncağı hâline dönüşebilirler. Dolayısıyla bu çeşit gıybet mayınına basma tehlikesi olan sahalara girmemeli, girildiyse de çok dikkatli hareket etmesini bilmelidir. Kalbin tamamen sâfiyâne düşüncelerle hareket ettiğine emin olunduktan sonra herhangi bir kişi hakkında iyi niyetli ve hâlisâne düşüncelerle konuşmak ve o kişide bulunan söz konusu kusuru ortadan kaldırma hedefi taşıyan ifadeler kullanmak gıybet sayılmaz. Ancak ifade etmeye çalıştığımız gibi bu zemin çok kaygan ve hain bir zemindir. Kalp balansının iyi ayarlanamaması durumunda ipler şeytanın eline her an geçebilir ve iyi niyetle çıkılan yol, cehenneme doğru yön değiştirebilir.

---

35 İbn Hibbân, *Sahih* 11/238

Verilen bu kritik ölçüye göre herhangi bir mevzuda bir düşünce insanının yanlış görüş veya görüşlerini sırf onu küçük düşürmek niyetiyle ele almak ve onu dillendirmek gıybet olurken aynı görüşü bir yanlışı düzeltmek maksadıyla veya iyi niyete dayalı başka bir sebeple aktarmak gıybet değildir. Hatta bazen bir insanı yanlış yoldan geri çevirmek ve tashih-i fikirde bulunmak ecir sebebi de olur. Burada dikkat edilmesi gereken çok önemli bir nokta da isim tasrih etmeden netice alınacaksa tasrihte bulunmamalı, mevzu mutlak olarak ifade edilmelidir.

Bu durumda ortaya çıkan tablo, beğenmediğimiz veya hoşlanmadığımız şahısların arkasından kin ve gayz hisleriyle konuşmanın gıybet olduğu gerçeğidir. Mümine düşen vazife, bir şekilde rahatsızlık duyduğu üçüncü şahısları gıybet etmek değil; öfkesini kontrol etmek ve aynayı kendisine çevirmektir. Zira büyüklerimiz bize başkası hakkında konuşmadan önce kendi ayıplarımızı gözümüzün önüne getirmeyi tavsiye etmekte ve şu nasihati yapmaktadırlar: "Zinhar kendini başkalarının günah muhasebecisi gibi görüp de şunun bunun hatalarıyla meşgul olma! Yanlışlıklarla meşgul olmak hoşuna gidiyorsa, bu hobini kendi günahlarına karşı kullan ki âlemin küçük lekeleri sana, senin yağlı karalarını unutturmasın!"[36]

Abdullah ibn Abbâs (radıyallahu anh) da "Arkadaşının kusurlarını yâd etmek aklına düştüğünde hemen kendi kusurların aklına gelsin!"[37] der ve müminin öncelikle kendi kusurlarıyla meşgul olmasını salıklar.

Bekr ibn Abdullah el-Müzenî der ki "Kendi hatasını unutup başkalarının kusurlarıyla meşgul olmaya düşkün olan insan mekr-i ilâhîye maruz kalmıştır."[38] Cenâb-ı Hak onun bu davranışlarını

36 M. Fethullah Gülen, *Işığın Göründüğü Ufuk* s. 236
37 İbn Ebi'd-Dünya, *es-Samt ve Âdâbu'l-Lisan* 1/130
38 İbn Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 3/249

belki imhâl edip ona süre tanıyabilir ama ihmal etmez bir gün bir şekilde yaptıklarının karşılığını muhakkak ödetir.

Nefsin bariz zaaflarından biri de negatif şeyleri üzerine almaması pozitif şeyleri ise hemen sahiplenmesidir. O, ücret verildiğinde hemen koşar ama hizmet dendiğinde; hatalardan, ölümden bahsedildiğinde geri durur. Bir azize ait olduğu söylenen "Biz başkalarının kusurlarını görmek hususunda kartallara ve kendi hatalarımızı görmek konusunda da köstebeklere benzeriz." sözü bu durumu ne güzel ifade eder. Hasan Basri Hazretleri de insanın kendi nefsinin ayıplarını görmezlikten gelmesini "Ey Âdemoğlu! Kardeşinin gözüne batan bir çöpü görürsün de kendi gözündeki koca kökü fark etmezsin."[39] veciz cümlesiyle ifade eder. Yine o, bu mealdeki bir tavsiyesinde şöyle der: "Ey Âdemoğlu! Sen kendinde de bulunan bir hatadan dolayı insanları yermeyi bırakmadıkça ve bu hatayı düzeltmeye kendinden başlamadıkça hakikat-i imana eremezsin. Şayet ıslah işine kendinden başlarsan senin birinci meşguliyetin nefsin olacaktır. Allah'a en sevimli kul da nefsinin ayıplarıyla meşgul olandır."[40]

Nefsi terbiye etmek her kişinin değil er kişinin kârıdır. Başkalarının ayıpları ile değil de kendi hatalarıyla meşgul olmak nefsini terbiye etmeye muvaffak olabilmiş er kişilerin karakteristik özelliğidir ve bu zor imtihanın üstesinden gelebilenler çok zor bir tepeyi aşmışlar demektir.

Yüce Mevlâ bizi kendi nefsinin açıklarını yamamaktan başkalarının yırtıklarını ve söküklerini görmeye fırsat bulamayan kimselerden eylesin! Herkes evinin önünü temizlediğinde mahalle ve şehir nasıl tertemiz oluyorsa herkesin kendi hatalarıyla bizzat meşgul olması neticesinde de Farabi'nin hayalindeki faziletli toplumun ortaya çıkması bir ideal değil realite olacaktır.

---

39 Abdullah ibn Mübarek, *ez-Zühd* 1/69-70

40 İbn Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 3/234

GIYBET ÇEŞİTLERİ

"Bazılarının ağız iplerinde kopukluk var. Bağı kopmuş kese gibi içlerinde ne varsa dökülüyor. Hafife alma, gıybet vs. gibi. Zavallılar, haberleri yok ki bununla kendi iflaslarını hazırlıyorlar."

M. Fethullah GÜLEN

Genel Olarak Gıybet Çeşitleri

Gıybetin sahasına giren şeyler hem din hem de dünya işleriyle ilgili olabilir demiştik. Büyük İslâm âlimi İmam Gazalî, İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn isimli eserinde gıybeti altı farklı kategoride işler ve gıybetin şu hususlarda câri olduğu üzerinde durur[41]:

Fizikî (Bedenle İlgili) Hususlarda Gıybet

Bir kimsenin fiziki kusurunu "Falan kişi şaşıdır, kördür, keldir, yüzü sivilcelidir, boyu kısa veya uzundur…" türünden sözlerle anmaktır. Bu şekilde insanları çekiştirmek dünyada hayatın bereketini götürdüğü gibi ötede de rezil ve rüsvaylık sebebidir.

41 Gazalî, *İhyâ-u Ulûmi'd-dîn* 3/143-144

Hz. Âişe annemiz, Efendimize bir gün Safiyye annemizin kısalığından bahsedince Allah Resûlü onu ikaz etmiş ve şöyle demiştir: "Öyle bir laf ettin ki şayet o söz denize karışsaydı onun suyunu bozardı."[42]

İslâm âlimlerinden İbn Sîrîn bir gün, bir şahıstan bahsederken "şu siyah adam" tabirini kullanmıştı. Bu ifadeyi kullanmasının hemen akabinde istiğfar etti ve "Böyle söylemekle ben gıybet etmiş oldum." dedi ve hatasını hemen düzeltti.

Ahlâk ve Karakterle İlgili Hususlarda Gıybet

Bir kimse hakkında "Kötü huyludur, cimridir, asabidir, kibirlidir, riyakârdır, korkaktır, âcizdir.." gibi ifadeler kullanmak gıybetin bu sınıfına girer. Dolayısıyla insanları bu yönleriyle de gıybet etmemek gerekir.

Muaz ibn Cebel'in rivayetine göre bir gün Resûl-i Ekrem'in huzurunda bir adamdan âciz bir kimse diye bahsedildi. Allah Resûlü hemen müdahale ederek

– Kardeşinizi gıybet ettiniz! buyurdu.

Sahabiler:

– O bizim dediğimiz gibidir, deyince Resûlullah Efendimiz:

– Öyle olmasa, o zaman iftira etmiş olursunuz, buyurdu.[43]

Dinî Konularda Gıybet

Bir kimse hakkında "Orucunu korumaz, namazı verip veriştirir, zekâta karşı tembeldir…" vb. cümleler kullanmak dinî hususlarla ilgili yapılan gıybet çeşididir.

---

42 Ebû Dâvûd, *edeb* 35; Tirmizî, *kıyâmet* 51; Ahmed ibn Hanbel, *el-Müsned* 6/189

43 Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr* 20/39

Dünyevî Konularda Gıybet

"Edepsizdir, milletin hakkına riayet etmez, çok konuşur, çok uyur, çok yer…" gibi ifadeleri İmam Gazali dünyevî gıybet olarak görür.

Kılık Kıyafet Konusunda Gıybet

Bir şahsın giyinmiş olduğu elbiseler hakkında "geniştir, dardır, uzundur, kısadır, çirkindir, kirlidir…" gibi ifadeler kullanmak gıybetin bu sınıfına dâhildir.

Konuyla ilgili olarak Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) başından geçen şu olayı aktarır: "Sakın kimseyi gıybet etmeyin! Ben bir defasında Allah Resûlü'nün yanında bir kadın için "Bu ne uzun etekli bir kadındır!" deyince Resûl-i Ekrem bana "Tükür!" dedi. Ben de bir et parçası tükürmüştüm."[44]

Farklı Kalıp ve İfadelerle Yapılan Hususi Gıybetler

Gazalî'nin yukarıda zikrettiğimiz genel taksimatının yanında tespitlerimize göre farklı kalıp ve ifadelerle gerçekleşen ve bir kısmı daha çok günümüzde ortaya çıkan başka gıybet çeşitleri de vardır. Bunları şu başlıklar altında işleyebiliriz:

Ben Gıybet Etmiyorum ki!

Bazı insanlar gıybet ettikleri hâlde gıybet etmediklerini iddia eder ve "Ben gıybet etmiyorum onda olanı söylüyorum!"diyerek kendilerini temize çıkarmaya çalışırlar. Böyle diyen insanlar şayet bunu bilerek ve iradî olarak söylüyorlarsa çok ciddi bir hata ediyorlar demektir. Zira bu şekilde konuşmak kesin haram olan bir yasağı helal saymak anlamını ihtiva etmesi açısından insanı baş

---

44 İbn Ebi'd-Dünya, *es-Samt ve Âdâbu'l-Lisan* 1/138

aşağı yuvarlayacak kadar risklidir, bu şekilde konuşmak imana ilişebilir. Dolayısıyla gıybetin her çeşidinden olduğu gibi bu tarz konuşmalardan özellikle kaçınmak gerekir.

Ben Bunu Onun Yüzüne de Söylerim

Gıybet konusunda içine düştüğümüz en büyük yanlışlıklardan biri de "Ben bunu onun yüzüne de söylerim" savunmasıdır. Yapılan gıybeti böyle bir açıklama ile masum hâle dönüştürmeye çalışmak, inandırıcı olmaktan öte komik bir reflekstir. Gıybet, "Bir kişinin yüzüne söylediğiniz zaman hoşlanmayacağı bir şeyi gıyabında konuşmak" olarak tarif edildiğinden gıybet konusu olan şeyi vicâhî olarak söylemiş olmak, arkadan konuşmayı günah olmaktan çıkarmamaktadır. Tarifte açıkça görüldüğü üzere gıybetin kriteri yüzüne söylendiğinde o kişinin bundan rahatsız olmasıdır. Yüze söylendiğinde rahatsızlık doğuran bir şey arkadan söylenince haydi haydi rahatsızlık doğurur ve bu şekilde konuşmak gıybetin ta kendisi olmuş olur. Dolayısıyla edilen gıybeti masum göstermek adına üretilen mazeretlerden biri olan "Yüzüne de söylerim/söylerim/söyleyeceğim" ifadelerinin hiçbir anlamı yoktur. Bu türlü savunma refleksleri şeytanın aldatmacalarından başka bir şey değildir.

Kaş Göz İşaretleri

Bir insanı, hafife alma niyetiyle elle göstermek ve kaş-göz işaretleriyle tahkir etmek de bir nevi gıybettir. Alay maksadı taşıyan ve karşı tarafa bunu ihsas eden her türlü söz ve fiil gıybete dâhildir, haramdır.

Hz. Âişe'nin yanına bir kadın gelmişti. Bir süre sonra oradan ayrıldı. Âişe (radıyallahu anhâ) elini kullanarak ima yoluyla onun kısa boyuna işaret edince Peygamberimiz onun bu hareketini gıybet saymıştı.

Taklit Alışkanlığı

İnsanları başkalarını taklit etmek suretiyle eğlendirmek de en çirkin bir gıybet çeşididir. Annelerimizden biri huzur-u risaletpenâhîde bir insanın taklidini yapınca Resûlulah Efendimiz bundan rahatsız olmuş ve şöyle demişti: "Bana, şu kadar dünyalık verilse bile başkasının, kusurunu söz veya fiille nakletmem, onun taklidini yapmam!"[45]

Sürekli olarak başkalarının konuşmalarını, yürümelerini, fizikî kusurlarını, tiklerini taklit etmek, aşağılayıcı karikatürlerle insanları küçük düşürmeye çalışmak ciddi bir boşluktur ve İslâm ahlâkını sindirememenin bir tezahürüdür. İnsanî vasıfları aşınmamış bir insan böyle bir bayağılığa yeltenmez. Allah Teâlâ bu türlü insanları "Vay hâline her *hümeze* ve *lümeze'nin!*[46] Yani insanları arkadan çekiştiren, küçük düşüren, kaş göz hareketleriyle eğlenenlerin!" diyerek tehdit eder ve bu mücrimlerin akıbetinin Hutame denilen Cehennem'e atılmak olacağını bildirir.

Başkasını Çiğneyerek Uzun Boylu Gözükme Zaafı

Riya ile karışık ve oldukça çirkin bir gıybet çeşidi de "Falanın işlediği şu şu kusurlardan beni koruyan Allah'a hamdolsun" şeklinde konuşmaktır. Bu sözlerde başkasını eleştirirken kendini temize çıkarma ve riyakârlık anlamları vardır. Bu davranış tarzı, büyük bir yangın sonrası kendi evi dışında herkesin evi yanmışken mahalle ortasında "Bütün evler yandı ama benimki ayakta!" diye sevinmek kadar çirkin ve nahoştur. Böyle davranan bir insan her kesimden lanet alır, insanların nefretini celbeder.

---

45 Ebû Dâvûd, *edeb* 35; Tirmizî, *kıyâmet* 51

46 Hümeze Sûresi, 104/1

Daha Neleri Var Neleri!

En tehlikeli kayma noktalarından biri de müphem ve muğlak ifadelerle gıybet etmektir. Bazıları insanlar hakkında konuşuyorken gıybetten kaçınıyor edası içinde "Daha neleri var neleri! Ama gıybet olur diye korkuyor ve hepsini söylemiyorum." gibi laflar ederler. Hâlbuki bu şekilde konuşmak, kast edilen hususları açıkça söylemekten çok daha büyük bir gıybettir. Çünkü müphem bir isnad ve yakıştırma sarih bin iftiradan daha büyük ve daha vahimdir. Zira böyle müphem bir ifade tarzı kullanmak muhatabın aklına "Acaba kast edilen şey livata mı, zina mı, içki mi, kumar mı...?" gibi türlü türlü fikirler getirebilir. Böyle bir üslup hem ikili münasebetleri hem de içtimaî salahı ciddi şekilde zedeler. Böyle müphem ve muğlak konuşmaktansa, sözü edilen zatın 100 tane kusuru açıkça söylense, her hâlde bu, akla gelebilecek şeylere sınır teşkil etmesi bakımından daha ehven olurdu.[47]

Medya Aracılığıyla Gıybet

İnsanın iki dilinden biri kalemidir ve onu kullanarak insanları gıybet etmek çok tehlikeli bir gıybet çeşididir. Bugün en revaçta olan gıybet çeşitlerinden biri maalesef budur. Günümüzde kalem öyle işlek hâle gelmiştir ki fertler ve topluluklar yazılı ve görsel medya yoluyla birbirlerine kılıç çekmekte ve bu şekilde gıybet cürmünü işlemektedirler. Ne acıdır ki her Allah'ın günü gerek yazılı gerekse görsel medyada yüzlerce gıybet örneği ile karşı karşıya bulunuyoruz.

İslâm ahlâkı müminlere şahıslarla değil de fikir ve düşüncelerle mücadele etmelerini tavsiye eder. Bu açıdan özellikle medyada boy gösteren zevât-ı kirâm vazifelerini icra ederken müspet hareket etmeli ve şahıslardan ziyade fikirlerin yanlışlığına, temelsizliğine ve çelişkilerine dikkat çekmelidirler. Eskiler "Üslüb-u beyan,

---

47 Bkz. M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla-1* s. 129-130

aynıyla insan" derlerdi. Mümin her hâlükârda nezahet-i lisaniyesini korumalı ve üslubundan taviz vermeden maksadını ifade etmesini bilmelidir. Toplumun televizyon ekranlarından ve gazete köşelerinden ne derece etkilendiği müsellem olduğuna göre ilgili kişiler konuştuklarına ve yazdıklarına çok dikkat etmelidirler. Aksi durumda günahlar şahsi olmaktan çıkar, topluma bulaşır ve zamanla koskocaman bir cürüm hâline dönüşür. Böylesine bir vebâlin altından kalkmak da çok zordur.

Gıybet Olmasın Ama...

Bir de şu ifadelerde tarif edilmeye çalışılan gıybet çeşidi vardır: "Bazen bir takım kimseler kendilerini masum göstererek gıybet bataklığına dalarlar. Bir fırsatını bulur bulmaz hemen birilerini yerden yere vururlar. Bunu yaparken de kendilerini tezkiye eder, "Gönlümde zerre kadar kötü bir şey yok; ama…" gibi sözlerle başlayıp nefislerini pakladıktan sonra başkaları hakkında demedik laf bırakmazlar. Bir fırsat daha bulunca bu defa da "falan" hakkında konuşur, onu devirmeye çalışırlar. Ve bir fırsat daha... Derken bakarsınız kendisinden başka herkesi ademe mahkum etmiş, herkesi devirmiş ve hâlâ "Gıybet olmasın; ama…" demeye devam ediyor. Bu, bağışlayın, öyle münafıkça bir gıybettir ki, emsâli yoktur ve salih bir kulun, samimî bir Kur'ân talebesinin fersah fersah uzak kalması gereken bir günahtır. Evet, dolaylı yoldan, meseleyi eğip bükerek, olayları çarpıtarak, kendisini masum göstererek gıybet etmek nifakın ta kendisidir."[48]

En Tehlikeli ve En Kahredici Gıybet

En tehlikeli ve kahredici gıybet çeşitlerinden biri de şahs-ı maneviyi veya o şahs-ı manevinin kendisinde temerküz ettiği

---

48 M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi* s. 124

şahısları gıybet etmektir. Bu çeşit gıybet şu ifadelerde gayet açık ve net anlatılır: "Gıybetin öyle bir çeşidi daha var ki, o, diğerleriyle kıyaslanmayacak kadar tehlikeli ve kahredici bir günahtır. Öyle ki bir hadis-i şerifte bu türden gıybetin yirmi küsur zinadan daha büyük bir vebal olduğu ifade edilmiştir. Mesela, bir topluluğu, bir hareketi ya da bir cemaati temsil eden bir zatın gıybetini yapmak bu türden bir cürümdür. Çünkü o insanın kaderi temsil ettiği cemaatle bütünleşmiştir; dolayısıyla onun hakkında yapılan bir gıybet, bütün cemaatin gıybetini yapmak gibi sayılır.

Dahası, şayet böyle bir gıybet, herhangi bir insanla alakalı değil de diyelim ki Şâh-ı Geylanî gibi bir Hak dostu hakkında ya da herhangi bir hareket veya sıradan bir cemaat değil de mesela Muhammed Bahâuddin Nakşibendî Hazretleri'nin temsil ettiği bir daire etrafında yapılmışsa, bir de küçük bir gıybet gibi başlayan bu kîl u kâller medya yoluyla ve ekran aracılığıyla çok geçmeden koca koca iftiralara dönüşmüş ve her yana yayılmışsa, işte bu öyle korkunç bir cinayettir ki, –Allah korusun– o günahta küfre açılan sadece bir değil pek çok yol vardır ve insanın imansız gitmesine bâdî olabilir. Evet, bu öyle öldürücü bir cürümdür ki, onun içinde Nakşibendî Hazretlerinin hakkı olduğu gibi, onun altın silsilesinde bulunan Ubeydullah Ahrâr, Muhammed Zahid, İmam-ı Rabbânî, Abdullah Dihlevî, Mevlânâ Hâlid Bağdâdî gibi Hak erlerinin ve onların takipçilerinin de hakları vardır. Çünkü bu zatlar, üstatlarından aldıkları ışıkla kendi dönemlerinden bugüne kadar yeryüzünü aydınlatmış ve nurlarını sürekli neşretmişlerdir; belki farklı versiyonlarıyla halkalar oluşturmuş ve hep irşada vesile olmuşlardır.

Bir de, bu cürmü işleyen kimse, "cı" ve "cu" ekleriyle o kötü fiilini biraz daha çirkinleştirirse, o zaman, o sözle işaret ettiği dairedeki bütün fertlerden teker teker helallik almadıktan sonra Cennet'e girmesi çok zordur. Zira Peygamber Efendimiz, "Gıybetten sakının; çünkü gıybet zinadan daha şiddetlidir. Kişi zina

edip tövbe eder de (bir daha yapmazsa), Allah Teâlâ onun tövbesini kabul eder. Fakat gıybet eden, gıybet edilen tarafından affedilmedikçe, o günahı bağışlanmaz."[49] buyurmuştur. Gerçi, Hazret-i Rahman, ekstradan bir lütufta bulunup mahşerde o mücrimi gıybetini ettiği kimselerle karşılaştırarak, "Benim şu kuluma hakkınızı helal edin" diyebilir. Fakat böyle bir talihlilik sürpriz bir lütfa, ziyade bir ihsana vâbestedir ve unutmamak lazımdır ki, ubudiyete dair meseleler ekstra lütuflar üzerine bina edilmez.

Bundan dolayıdır ki mü'minler öyle kötü bir akıbete düşmemek için gıybetin her türlüsünden uzak kalmaya bakmalı ve dillerini o çirkin sözlerden arındırdıkları gibi zihinlerini de kötü duygu ve düşüncelerden temiz tutmaya çalışmalıdırlar. Zinadan daha beter bir felaket olan gıybet çeşidinden korunmak için kîl ü kâlin en küçüğünden bile kaçınmalıdırlar; farkına varmadan en büyüğüne maruz kalmamak için en küçüğünden de içtinap etmelidirler. Allah'ın belası olan o Cehennem zakkumunun kendi hisselerine düşmemesi için sürekli Cenâb-ı Hakk'a sığınmalı ve dil afetlerinin hepsine karşı tetikte olmalıdırlar."[50]

Gıybet, imanı oturaklaşmış karakterli bir müminde bulunmaması ve barınmaması gereken bir virüstür. Bediüzzaman "Gıybet, ehl-i adavet, hased ve inadın en çok istimal ettikleri alçak bir silahtır. İzzet-i nefis sahibi, bu pis silaha tenezzül edip istimal etmez." derken Adiyy ibn Hâtim (radıyallahu anh) ise onu adi ve alçak insanların merası yani otlağı olarak görür.[51]

İzzetli ve onurlu insanlar başkalarının arkasından onların hoşlanmayacağı şekilde konuşmazlar. Eğer onlarda gördükleri bir kusur ve hata varsa üslubunca kendilerini ikaz eder veya üçüncü bir şahsı vesile ederek onları uyarırlar. Arkadaşının sırtında akrebi

---

49 Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat* 6/348

50 M. Fethullah Gülen, *Diriliş Çağrısı* s. 188-189

51 İbn Müflih, *el-Âdâbu'ş-şeriyye* 1/31

gören adam, arkadan gülerek parmağıyla onu başkalarına göstermez. Bilakis onu ikaz eder ve akrebi almasına yardımcı olur. Eğer arkadaşı tek başına alamıyorsa almasına yardım eder. Gerçek dost ve hakiki mümin böyle yapar. Yüze gülüp de arkadan çekiştirmek hakiki dostların yapacağı bir fiil olamaz. Münafıkların iman edenlerle karşılaştıkları vakit "Biz de müminiz" deyip şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında da: "Emin olun, biz sizinle beraberiz, biz onlarla alay ediyoruz."[52] demeleri misali iki yüzlü davranışlar imanlı sinede yer almaz/almamalı. Kâmil bir imana sahip mümin, kardeşlerinin gıyabında onların onur ve şereflerini sakız gibi ağzında çiğnemez. Dürüst davranır ve her türlü zaman ve mekânda arkadaşlarının hukukunu muhafaza eder.

Kalp Gıybeti

Allah karşısında herkes konumuna göre muamele görür. Bazı Hak dostları var ki başkaları hakkında hayallerinden geçen olumsuz duygu ve düşünceleri bile gıybet saymış ve onlara "kalbin gıybeti" demişlerdir. Bu seviyedeki insanlar içlerinden geçen olumsuz duygu ve düşünceleri bile istikrahla karşılar ve ondan dolayı Allah'a tövbe ve istiğfar ederler.

Her şey duygu ve düşüncede başladığına göre kötü netice verecek düşüncelere daha baştan vize sorma ve hayat hakkı tanımama da gayet önemli bir noktadır. Suizan duygusunun kalpte yerleşmemesi ve suizannın bir sonraki aşaması olarak görülen gıybete kapı açmamak için daha baştan duygu ve düşünceleri ciddi bir teftişten geçirmek ve içlerinde rahatsız olduğumuz renktekileri ayıklamak mümince bir davranıştır. Cenâb-ı Hak böyle dikkatli yaşayan takva ehlini şüphesiz ki hususi sevgisi ve rahmetiyle kucaklayacaktır.

---

52 Bakara Sûresi, 2/14

GIYBETSİZ HAVA SAHASI

"Kur'ân'ın hâlis bir talebesi, birisi ağzını gıybete açtığı zaman yiğitçe "Allah'a ısmarladık" deyip oradan uzaklaşmasını bilmelidir."

M. Fethullah GÜLEN

"Dumansız Hava Sahası" sözü son zamanlarda gerek yazılı gerekse görsel medyada sıklıkla kullanılan bir slogan artık. Hepimizin malumu olduğu üzere bu slogan, kapalı veya bazı açık yerlerde sigara içme yasağını ifade eden ve bu illeti hayatımızdan çıkarmayı hedefleyen bir kampanya.

"Gıybetsiz Hava Sahası" başlığı da ilhamını bu terkipten aldı. Belki de sloganlardaki benzerlik sigara ve gıybet arasındaki yakın ilişkinin tabii bir sonucudur. Zira sigara ile gıybet arasında önemli benzerlikler var. Öncelikle gıybet, tıpkı sigara gibi hem ferdî hem de sosyal açıdan pek çok zararları olan bir hastalık. Ayrıca sigara, nasıl hem içen aktif kişiye hem de içici olmayan pasif kişilere kokusu ve içinde taşıdığı zararlı maddelerle zarar veriyor, hatta bazen pasif içici konumunda bulunan kişiler söz

konusu menfi tesirlerden daha fazla müteessir olabiliyorsa gıybet de hem onu ağzında geveleyene hem de kulak kesilmiş dinleyene nice zararlar verir.

Gıybeti dinleyen kişiler gönül rahatlığı içinde gıybet sohbetine iştirak ediyor ve bundan rahatsız olmuyorlarsa işlenen cürüm ve kabahate ortak oluyor ve böylelikle maalesef havayı kirletiyorlar demektir. Gıybet eden ve onu dinleyen kişiler bu şekilde davranırken o an orada bulunmayan üçüncü bir insanı tıpkı bir ölünün cesedini yer gibi dişlediklerinin ve en ağır kokulardan daha ağır kokan ceset kokusunu dişleri ve ağızlarıyla etrafa yaydıklarının farkında mıdırlar acaba? Böylesi bir iğrençliği insanî vasıflarını yitirmemiş hiçbir insan yapmayacağına göre yeniden düşünüp gıybete karşı bütün mekân ve zamanlarda ortak bir tavır almaya bakmalı. Zira böylesine tehlikeli ve zararlı bir marazı yok etmenin en müessir yolu, ona hiç hayat hakkı tanımamak ve teneffüs ettiğimiz havayı gıybetle kirletenleri ikaz etmekten geçiyor.

Hicri 228 yılında vefat eden Hâlid er-Reb'î yaşamış olduğu çarpıcı bir hatırayı şöyle aktarır: "Bir gün büyük bir mecliste bulunuyordum. Oradakiler bir adamın gıybetini yapmaya başladılar. Ben o şahsı çekiştirmelerine mani oldum. Bunun üzerine muhabbet başka bir konuya kaydı. Bir süre sonra aynı şahsı tekrar dillerine dolamaya başladılar. Maalesef bu defa ben de o zatı gıybet ederek günahlarına iştirak etmiştim.

O gece rüyamda çok uzun boylu ve kara yüzlü bir adama benzeyen birisini gördüm. Elinde ahşaptan mamul beyaz bir tabak vardı. İçinde de bir parça hınzır eti bulunuyordu. Bana "Ye bunu!" dedi. Ben "Hınzır eti mi yiyeceğim? Vallahi, onu yemem!" dedim.

Beni ensemden tuttu ve ardından şiddetli bir şekilde azarlayarak o eti ağzıma tıkmaya başladı. Eti çiğniyor ama yutamıyordum. Ağzımdan da atamıyordum. O arada uyanıverdim. Vallahi, otuz

gün ve gece ağzıma koyduğum her lokmada o etin iğrenç kokusunu almaya devam ettim."[53]

Gıybet öyle kahrolası bir karışımdır ki denize atılsa onu kokutur ve kimyasını bozar. Şeytanî hislerle yapılan gıybetler o an insana tatlı gelip psikolojik bir rahatlama sağlıyor gibi gözükse de yakın ve uzak gelecekte pek çok zararı da beraberinde taşımaktadır. O, zehirli bir balı yalamak gibidir. Her ne kadar dil ondan hoşlansa da bir süre sonra koca bünyenin ölümüyle neticelenecek bir süreçtir gıybet. Hadiste ifade edildiği üzere cehennemin etrafı cazibedar şeylerle çevrilmiştir.[54] Şehvetin her türlüsü âdeta cehennemin içinden elini uzatıp "Gel! Gel!" diyen cazibedar ama aynı zamanda hain ve yalancı bir baştan çıkarıcıdır. Dilin şehvetlerinden biri olan gıybet ilk başta insana tatlı gelse de neticede bir aldanmadır. Binaenaleyh Allah'ın koyduğu sınırlara sadık kalmalı, karşımıza çıkabilecek sayısız günah tuzakları arasından saadet yurdu olan cennete ulaşmaya gayret etmeliyiz.

Gıybeti yapmak gibi gönül rızasıyla dinlemek de haramdır. Meclislerde oturup gıybet edenleri dinlemek ne kötü bir günah arkadaşlığı ve ortaklığıdır. Hangi masum ambalaj ve paket içinde takdim edilirse edilsin sohbet meclislerimizde gıybete yer vermemeliyiz. Diline hâkim olup gıybet etmeme ve edildiği zaman da dinlememe mühim bir meziyettir, iman ve yürek işidir, yiğitliğin göstergesidir. Yanımızda gıybet edilmeye başlandığı an bu yiğitliği gösterip uygun bir üslupla "Dinlemiyorum bunları, burası gıybetin iğrenç kokusuyla kirlensin istemiyorum. Lütfen ettiğiniz gıybetin ağır kokusuyla beni burada rahatsız etmeyin!" demeli, gıybete ortak olmaktan çıkmalı, gıybet eden kişi ve kişileri uyarmalıyız. İşlenen cürümden kalben tiksinmeli

53 İbn Ebi'd-Dünya, *el-Gıybe ve'n-Nemîme* s. 63-64; *es-Samt ve Âdâbu'l-Lisan* 1/126

54 Buhârî, *rikâk* 28; Müslim, *cennet* 1

ve memnuniyetsizliğimizi ortaya koymalıyız. Zira böyle bir işten kalben tiksinti duymamak iman zafiyetinin göstergesidir. Şayet her şeye rağmen gıybet edilmesine müdahale edememişsek hiç olmazsa kendimiz kalkıp gitmeli ve o şeytanî meclisi terk etmeliyiz. Bu türlü meclisleri terk etmeyip oralarda verilen iğrenç gıybet ziyafetlerine (!) iştirak etmemiz, o müfsidâne sözlere değer vermemiz, ilahî teveccühlerden nasipsiz kalmamıza sebep olabileceği gibi yaptığımız güzel hizmetlerin bereketini de alıp götürebilir.

İmam Evzâî, Ömer ibn Abdilazîz'in meclisindeki insanlara şu şekilde hitap ettiğinden bahseder: "Sizden her kim benimle arkadaş olmak ve sohbetimi paylaşmak istiyorsa şu hasletlere sahip olmalı:

a. Yolunu bulamadığım zaman beni adalet yoluna ve insaf çizgisine çekmeli

b. İyilik ve hayır konusunda bana yardımcı olmalı

c. İhtiyacını ve şikâyetini bana arz etmeye muktedir olamayan insanları benimle buluşturmalı veya isteklerini bana ulaştırmalı

d. Yanımda hiç kimseyi gıybet etmemeli

e. Benimle halk arasındaki emanete sahip çıkmalı (vazifesinin hakkını yerine getirmeli)

Şayet bu saydığım vasıflar varsa ne âlâ! Aksi hâlde ne benim huzurumda bulunsun ne de huzuruma girsin!"

Hz. Abbâs'ı oğlu Abdullah'a (radıyallahu anhumâ) şöyle nasihat ederken görüyoruz: "Oğlum görüyorum ki müminlerin emiri Ömer seni kendine yakın tutuyor, meclislerine alıyor. Üç şeyi benden çok iyi belle:

1. Ömer senin yalan söylediğini hiçbir zaman görmesin!

2. Zinhar Ömer'in bir sırrını ifşa etme!

3. Bir de sakın ola ki onun yanında birisinin gıybetini yapma!”[55]

Konuyla ilgili olarak M. Fethullah Gülen Hocaefendi şöyle bir hatırasını paylaşır bizlerle: “İman hizmetine çok emeği geçmiş büyük bir insandan dinlemiştim: Kendisi, bir gün birkaç hususu haber vermek ve bir meselede de şikâyetini arz etmek için Bediüzzaman Hazretlerine gider. Tam söze başlayacağı sırada, Hazreti Üstad –kendine has red ifade eden tavrıyla– “Kardeşim ben bir şey bilmiyorum.” der. O zat, bir süre sonra bir fırsatını bulup tekrar söz alır; Üstad yine, “Kardeşim ben bir şey bilmiyorum.” der. Bir kere daha deneyince yine aynı cevapla karşılaşır: “Kardeşim ben bir şey bilmiyorum.”

Bir başka zaman, diğer bir ağabeyden de benzer bir hatıra dinlemiştim. O da demişti ki “Bir gün Üstad’ın yanına gittim. Bir meselenin halli için belki birileri hakkında zemm ifade eden bazı şeyler de söyleyecektim. Üstad anlatmak istediğim mevzuu bilmiyordu. Ne zaman söze başlasam, “Kardeşim, ben dinlemek istemiyorum” deyip meseleyi kapattı. Ben anlatmakta ısrar ettim; ara ara söze girmeye çalıştım ama o her defasında “Kardeşim, bu hususta bir şey dinlemek istemiyorum” dedi ve bana başkalarıyla alâkalı tek cümle söyleme fırsatı bile vermedi.”

Hocaefendi bu hatırayı naklettikten sonra kıssadan hisse bâbında şu tavsiyelerde bulunuyor: “Üstad’ın davranışı, suizanna, gıybete ve insanlar hakkındaki kesin bilgiye dayanmayan hükümlere karşı tavır alma demektir. Zannediyorum, biz de bir kaç yerde böyle ders versek, yanımızda vazifemizi alâkadar eden konular haricinde konuşulmasına fırsat vermesek, suizanları seslendirme ve gıybetlere girmelerin alanı da kendi kendine daralacaktır. O türlü hırıltıların alanının genişlemesi, biraz da bizim hırıltılara müsamahamızdan kaynaklanmaktadır. Kur’ân’ın hâlis bir talebesi, birisi ağzını gıybete açtığı

55 İbn Müflih, *el-Âdâbu’ş-şeriyye* 3/467

zaman yiğitçe "Allah'a ısmarladık" deyip oradan uzaklaşmasını bilmelidir. Bu mü'mince tavırla gıybet meclislerini bir kaç defa terk etseniz, suizanlarını dillendiren kimselere "Hoşçakalın!" deyip yanlarından ayrılsanız, zamanla onlar da sizin yanınızda o türlü şeylere teşebbüs etmemeye çalışacaklardır. Maalesef, biz müsamaha gösterilmemesi gerekli olan bir konuda müsamahalı davrandığımızdan, gıybet edenlerin ve müfterilerin hareket alanlarını da genişletmiş oluyoruz."[56]

Melekler ve ruhaniler güzel kokulardan hoşlanırlar. Temiz mekânları ve Allah'ı zikirle tütsülenmiş meclisleri ziyaret eder, orada buram buram sohbet-i Cânân kokan râyihaları teneffüs ederler. Meclislerimizi meleklerin ve ruhanilerin teşrif edebileceği gıybetten arındırılmış steril ortamlar hâline getirmeliyiz ki mele-i a'lânın sakinleri bizi ziyaret etsinler, içimize sükûnet ve kalplerimize itminan bırakıp öyle gitsinler. Aksi hâlde arkadaşlarımızla beraber olduğumuz saatleri sohbet-i Cânân ile değil de şu veya bu müminin veya şu veya bu topluluğun gıybetini yaparak geçiriyorsak, orayı melaike-i kiram ve ruhaniler değil, bir leşe üşüşen akbabalar gibi habis ruhlar işgal edecek, meclislerimizin havasını bozacak ve kalplerimize sıkıntı, ızdırap ve şüphe bırakıp öyle gideceklerdir.

Kendi kendimize meclislerimizi gıybetten temiz tutacağımıza söz verelim, verelim ki bulunduğumuz mekânlar temiz ruhların ve meleklerin ayak bastığı yerler olsun, hayatımız bereketlensin, içimize inşirah gelsin ve Cenâb-ı Hak tevfikini bize yâr etsin…

Hz. Câbir (radıyallahu anh) konumuzla ilgili olarak başından geçen mühim bir hatırayı aktarıyor: "Resûlullah ile birlikte olduğumuz sırada ortalığı çok ağır bir leş kokusu sardı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem "Bu kokunun ne olduğunu biliyor musunuz?"

---

56 M. Fethullah Gülen, *İkindi Yağmurları* s. 124

diye sordu ve ardından kendisi cevapladı "Bu, mü'minleri gıybet edenlerin kokusudur."[57]

Gözü, kulağı ve bütün latifeleri Allah'ın izniyle mülk ve melekût âlemine açık bulunan Resûlullah, gıybetin yaydığı iğrenç kokuyu hissetmiş ve müminleri uyarmıştı. Nasıl ki müminler olarak dünyada işlediğimiz her bir amelin misal âleminde bir karşılığı ve simetrisi varsa gıybet gibi şeni' bir günahın da muhtemel ki ağır bir leş kokusu hâlinde tezahürü var. Rehber-i Ekmel, gıybet meclislerinden yükselen havanın kokusunu tarif ediyor ve diyor ki "Müminleri gıybet etmeyin ve onların gıybetinin yapıldığı meclislerde oturmaktan da sakının!"

Yanında din kardeşinin gıybeti yapılırken, onun manevi şahsiyeti hakkında ileri geri konuşulurken ona sahip çıkmak ve hukukunu muhafaza etmek büyük bir babayiğitliktir. Zira Allah Resûlü "Din kardeşinin ırz ve haysiyetine yönelik karalamayı bertaraf eden kimseyi, Allah da kıyamet günü cehennem ateşinden uzak tutar."[58] buyurmakta ve bu yiğitleri alkışlayarak, müjdelemektedir.

Mümin, ırz ve namusunun başkalarının diline düşmemesi için ne kadar hassas, ne kadar titiz ise başkalarının haysiyetini muhafaza etme mevzuunda da o kadar hassas ve o kadar titiz olmak zorundadır. Kendi izzet-i nefsine sahip çıktığı gibi kardeşini de aziz tutmalı, onun hakkında hüsnüzan etmeli ve kendisi için istemediği şeyi, başkası için de istememelidir.

Esmâ binti Yezid (radıyallahu anhâ) "Kim, gıyabında kardeşinin etini savunursa (gıybet edilmesini önlerse), Allah o kimseyi cehennemden azad edecektir."[59] hadisini rivayet eder ve yukarıda zikrettiğimiz hadisi pekiştirici bir bilgiyi bizimle paylaşır.

---

57 Ahmet ibn Hanbel, *el-Müsned* 3/351

58 Tirmizî, *birr* 20

59 Ahmet ibn Hanbel, *el-Müsned* 6/461; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebir* 24/175

Kardeşinin şeref ve haysiyetine ilişilmesi durumunda ona sahip çıkan kişi Cehennem'den kurtuluş beratı alabileceği gibi ehl-i Cennet'ten olması durumunda da mertebesi yükselecek ve sonsuzluk yurdunun nimetlerini daha duyarak yaşayacaktır.

Abdullah ibn Mes'ûd (radıyallahu anh) konuyla ilgili olarak "Her kimin yanında bir müminin gıybeti yapılır da o da ona sahip çıkarsa Allah kendisini iki cihanda en güzeliyle mükâfatlandırır. Aksini yapması durumunda ise hem dünyada hem de ahirette en kötüsüyle muamele görür. Hiçbir kimse mümin kardeşini gıybet etmekle yuttuğu lokmadan daha kötü bir lokma yutmamıştır."[60] buyurmuş ve meseleyi kendi üslubunca izah etmiştir.

Hz. Ömer insanlara "İnsanların namus ve şereflerini diline dolayan bir adam gördüğünüzde niçin ona mani olmuyorsunuz?" diye sorunca onlar "Dilinden korkuyor yani bizi de sağda solda çekiştirmesinden endişe ediyoruz." cevabını verirler. Bunun üzerine Hz. Ömer "Varsın sizi de diline dolasın! Bu, başkasının gıybetini dinlemekten daha salim bir tercihtir."[61] cevabını vermiş ve gıybet eden kişilere müdahil olunması gerektiği üzerinde durmuştur.

Birbirine sahip çıkmayan, yırtıklarını yamamayan bir toplumun şahs-ı manevisini oluşturan bloklar arasında ağır gedikler açılması ve böyle bir bünyenin kısa zamanda eskiyip partallaşması mukadderdir. Müminler birbirine kenetlenmiş tuğlalar gibidir. Şayet bu tuğlalar birbirine destek çıkmaz, omuz omuza vermezse aralarda çatlaklar oluşur, bir zaman sonra da koca İslâm binası ciddi tehlikelerle karşı karşıya gelebilir. Binaenaleyh her bir mümin, kardeşinin hukukunu muhafaza etmeli, onun hakkında ileri geri konuşanlara fırsat vermemeli ve tavrını baştan belli etmelidir.

---

60 Buhârî, *Edebü'l-Müfred* 1/255

61 İbn Ebî Şeybe, *Musannef* 5/230

Cenâb-ı Hak'ın, Allah Resûlü'ne "Âyetlerimiz hakkında alaylı tavırla münasebetsizliğe dalanları gördüğün zaman, –onlar başka bir konuya geçinceye kadar– kendilerinden yüz çevir. Eğer şeytan bunu sana bir an unutturursa, hatırına geldiği gibi hemen kalk, artık o zalimler güruhuyla oturma."[62] emrine bizler de gerektiğinde uymalıyız.

Demek ki Hakkın rızasının bulunmadığı mekânlarda oturmamak gerekiyor. Mademki müminiz ve hayatımızı Allah'ın koyduğu ölçülere göre şekillendirmeye ahdetmişiz o zaman Hakk'ın hatırını âli tutup, gıybet meclislerini terk etmeli ve oralarda işlenen cürme iştirak etmemeliyiz.

Abdullah İbn Mes'ûd (radıyallahu anh) Kâinatın İftihar Tablosu'ndan sâdır olan çok içli ve dokunaklı bir talebi dile getiriyor. Allah Resûlü buyuruyor ki: "Arkadaşlarımdan birisi, diğeri hakkında nahoş bir hususu bana arz etmesin. Zira ben sizin aranıza (veya Rabbimin huzuruna) (kalbimde size karşı olumsuz hiçbir his taşımadan) selim bir kalple çıkmayı arzu ederim."[63]

O engin gönlünde arkadaşlarını oturttuğu mutena tahtların parçalanmasını hiçbir zaman istemedi Sevgili Peygamberimiz. Arkadaşlarına duyduğu samimi hislerin bulanmasına ve katıştırılmasına gönlü razı olmadı. Dünyada ve ukbada arkadaşları hakkında taşıdığı hüsnüzanla şahitlik yapmak istedi ve bu temiz duyguların başkalarınca kirletilmesinden hoşnut olmayacağını izhar etti.

Çok samimi ve içten duygular beslediğiniz bir insan hakkında üçüncü bir şahıs gelip size olumsuz şeyler aktarsa, hayal ve ruh dünyanızın nasıl paramparça olacağını bir tasavvur edin. Muhtemel ki içiniz acıyacak, yıkılan itimat hisleri ruh dünyanıza kasvet salacak ve dünya bütün genişliğine rağmen size

62 En'âm Sûresi, 6/68
63 Ebû Dâvûd, *edeb* 28; Tirmizî, *menâkıb* 63

dar gelecektir. Buna binaen Allah Resûlü gibi dokunaklı bir kalbin arkadaşları hakkında beslediği hüsnüzannın başkaları tarafından yıkılması neticesinde müteessir olmaması düşünülemez. Öyleyse ne olur insanlar hakkında tuğla tuğla ördüğümüz muhkem hüsnüzan kalelerini basit ve sudan gerekçelerle yıkmayalım, kalpler arasında iletişimi sağlayan sevgi frekanslarının arasına parazitler sokuşturmayalım. Herkes birbirine temiz duygu ve düşüncelerle yaklaşsın, yediden yetmişe herkes birbirini yürekten sevsin. Herkes kalbini kardeşinin kalbine ayna yapsın ve herkes kardeşinin kalbinde kendi kalbini görsün. Gönül huzuruyla Allah'a kavuşmak isteyen herkes, kendisini ilgilendirmeyen mevzuları, başkaları hakkında söylenen sözleri dinlememeye kendisini şartlandırsın. Hele Allah yolunda kader birliği yapmış kardeşler bu hususa çok dikkat etsin.

Burada konuyla ilgili bir kayıt koymadan geçmeyelim. Şayet milli ve manevi değerler uğruna ve toplum yararına bir takım hizmetlerde bulunuyor ve o hizmetin belli bir ünitesi adına sorumlu bir mevkide duruyorsak, meydana gelen problemleri dinlemek ve çözmek de bizim vazifemizdir. Bu türlü durumlarda ihtiyaç ve zaruret miktarı ölçüsünde ilgili problem çerçevesinde istişare ve görüş alıverişinde bulunmak elzem olabilir. Ancak böyle bir durumda bile mayınlı araziye girmemek için çok dikkatli davranmak gerekir. Allah Resûlü hayatı boyunca pek çok mevzuu kendisine isim tasrih edilmeden ve kendisi de isim tasrih etmeden çözmüş ve nice defa bizlere örnek olmuştur.

Hocaefendi yaşadığı bir hadiseyi aktararak bu konuda ne kadar hassas olunması gerektiğine şöyle dikkat çekiyor: "Yıllar önceydi. Arkadaşlarımızdan birinin bir günah çukuruna düşmesi, şeytanî bir komploya maruz kalması söz konusuydu. Onun yakınlarından biri gelmiş, muhtemel tehlikeyi haber vermişti. Arkadaşımızın öyle bir musibete uğramaması adına

oldukça heyecanlanmış ve o hadiseden yara almadan kurtulabilmesi için neler yapılabileceği hususunda hemen iki-üç insanla istişare yapma lüzumunu hissetmiştim. Üç kişiyi odama çağırıp, "Bu meseleyi nasıl halletsek; arkadaşımızın haysiyet ve onurunu korumak için neler yapsak?.." dedim. İstişaremiz bitip de onlar odamdan çıkarken içimde derin bir pişmanlık duygusu belirdi, kendi kendime "eyvah" deyiverdim. Çünkü o meseleyi belki sadece bir insanla görüşerek de çözebilirdim. O insan hakkında kusur gibi algılanacak, suizanna sebebiyet verecek ve onu mahcup edebilecek bir meseleyi neden fazladan iki kişiye söylemiştim ki? Sadece bir insana söylemem yeterli olamaz mıydı? Sır tutmasını bilen bir insanla görüşmeli; "Ne yapalım da şu insanın bağrındaki akrebi çıkarıp atalım!" demeli ve problemi en dar dairede çözmeye çalışmalı değil miydim? Emin olun, aradan seneler geçmiş olmasına rağmen, ne zaman o meseleyi hatırlasam hâlâ derin bir pişmanlık hissediyor, üzülüyor ve o konuda kendimi asla affetmiyorum."[64]

Eğer mesele bizi ilgilendiren ve amme/Allah hukuku içine giren bir mesele ise dinleyip zamanında müdahale edelim ve çözüme kavuşturalım ama bizi ilgilendirmeyen hususlarda şikâyet ve gıybetlere karşı kapılarımızı kapalı ve hatta kilitli tutmaya da ahdedelim. Problemlerin çözümünde ve intikalinde dikkat edeceğimiz en önemli husus gıybete girmemektir. İmanlı sine ve dillerde bu kâfir sıfatının yerleşmesine müsaade etmeyelim. Bilinmelidir ki gıybet de en azından zina kadar haramdır. Bu illetin daha fazla yayılmasına mani olmak için her fırsatta gıybet eden insanlara karşı ortaklaşa tavır alalım. Onların konuşmasına müsaade etmeyelim. Bulunduğumuz mekânları gıybet virüslerinin yayılmasına namüsait hâle getirelim. Sosyal bünyemizi perişan eden bu virüsten, yılandan, çıyandan kaçar gibi kaçalım.

---

64 M. Fethullah Gülen, *Diriliş Çağrısı* s. 79-80

Unutulmamalıdır ki müminde bulunması gereken temel ahlâkî özelliklerden bir tanesi boş sözlere ve boş işlere iltifat etmemek, vaktini Allah'ın istediği çizgide değerlendirmektir. Tamamen dünyalık mevzuların konuşulduğu, kahkahaların gırla gittiği ve insanların gıybetinin yapıldığı meclisler Allah'ın rahmetinden uzaktır, böyle meclislere ne melâike-i kirâm ne de ruhaniler misafir olur. Cenâb-ı Hak, müminlerin bu türlü meclislerden uzak durmaları gerektiğini "Anlamsız, çirkin sözler işitince yüzlerini çevirip uzak durur ve şöyle derler: "Bizim işlerimiz bize, sizinkiler de size aittir. Selâm olsun size, hoşça kalın! Cahillerle arkadaşlık etmeyi arzulamayız biz."[65] ve "Mü'minler, boş ve faydasız şeylerden yüz çevirirler."[66] gibi tembihlerle dile getirmektedir.

Müslümanlar olarak bize verilen her bir nimeti Allah yolunda kullanmakla muvazzafız. "Sonra o gün nimetlerden hesaba çekileceksiniz!"[67] diyen Cenâb-ı Hak şüphesiz ki dilin konuştuklarını ve kulağın dinlediklerini de tartıya koyacak ve bize ona göre muamele edecektir. Zira Kur'ân-ı Kerim kulak, göz, kalb gibi azaların hepsinin sorguya çekileceğini ve yaptıklarının hesabını vereceğini bildirmektedir.[68]

Bir gün Allah Resûlü, İtbân İbni Mâlik'in (radıyallahu anh) evine misafir olmuş ve orada namaz kıldırmıştı. Namazdan sonra herkes Resûlullah Efendimizin çevresine oturmuş o tatlı su kaynağının şeker şerbet damlayan mübarek ağzından dökülecek hikmet damlalarını intizar ediyordu. O sırada cemaatten biri: "Mâlik İbni Duhşûm nerede?" diye sordu. Bir başkası: "O, Allah ve Resûlünü sevmeyen bir münâfıktır." diye karşılık verdi.

---

65 Kasas sûresi 28/55

66 Mü'minûn sûresi 23/3

67 Tekâsür Sûresi 102/8

68 İsrâ Sûresi, 17/36

Bunu duyan Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) müdahale etti ve şöyle dedi: "Öyle deme! Görmüyor musun o, Allah'ın rızasını arzulayarak "Lâ ilâhe illallah" diyor. Rızasını umarak "Lâ ilâhe illallah" diyen kimseyi Allah, cehenneme haram kılmıştır."[69]

Allah Resûlü böyle söylemekle, gıyaben bir arkadaşının hukukunu muhafaza etmiş ve oradakilere önemli bir ders vermişti. Müslümanların önem verdiği bir konuya ilgi duymadı veya bir yerlerde hazır bulunmadı diye bir Müslümanı gıybet etmek ve hakkında hoşlanmayacağı sözler söylemek doğru bir davranış olmadığı gibi birileri hakkında böyle şeyler söylenirse bunlara mani olmak öncelikle o meclis büyüklerine, sonra da oradaki herkese düşen bir vazifedir.

Tövbe Sûresi 118. âyetine konu olan üç kişiden biri de Hz. Kâ'b ibn Mâlik idi. Mü'min olduğu hâlde Tebük Savaşına katılamamış ve daha sonra elli gün süren çok ciddi bir imtihan sürecinden geçmişti. Ellinci günün sonunda semadan Hz. Kâ'b ve diğer iki arkadaşının tövbelerinin kabul olduğu haberi gelince bu sahabiler âdeta yeniden doğmuş ve yeni Müslüman olmuş gibi sevinmişlerdi.

İslâm ordusu zor ve çetin şartlarda Tebük'e sefer düzenlemiş ve orada konaklamıştı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbı arasında otururken gözleri Kâ'b'ı aradı ve sordu: "Kâ'b İbni Mâlik ne yaptı?" Benî Selime kabilesinden bir adam bu soruya "Ya Resûlallah! Kendini beğenip gururlanması onu Medine'de alıkoydu." diye cevap verdi. Böyle söylemekle orada bulunmayan bir kardeşini gıybet etmiş oldu. Bunun üzerine Muâz İbni Cebel o şahsa "Ne kötü söyledin!" diye çıkıştı ve sonra da Efendimize dönerek "Yâ Resûlallah! Biz onun hakkında hep iyi şeyler biliyoruz." diyerek daha sonra ortaya

---

[69] Buhârî, *salât* 45, 46, *ezân* 4, 5, 153, 154, *teheccüd* 25, 33, 36, *meğâzî*, 12, 13, *et'ime* 15, *rikâk* 6; Müslim, *îmân* 54, 55, *mesâcid* 263, 264, 265

koyacağı sadakat ve vefa örnekleriyle hakkında âyet inecek Hz. Kâb'ı müdafaa etti. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Muâz'a hiçbir karşılık vermedi ve kardeşinin hukukunu müdafaa etmesini sükûnetle dinleyip, takrir etti.[70]

Evet, bize düşen şey Selimeoğulları'ndan ismi meçhul o şahsın yaptığı gibi arkadaşlarımızı arkadan gıybet etmek değil, Hz. Muâz gibi onlara sahip çıkmaktır. Allah hepimize böyle arkadaşlar nasip etsin ve bizleri de Hz. Muâz gibi yüksek karakterli insanlardan eylesin.

---

70 Buhârî, *meğâzî* 79; Müslim, *tevbe* 53

GIYBET Mİ DEĞİL Mİ?

> "Kim emanete riayet edip yerine getirir, insanların şeref ve haysiyeti hakkında konuşmaktan uzak durursa, işte gerçek adam odur."
>
> Hz. Ömer (radıyallahu anh)

Gıybet, mutlak olarak çirkindir ve günahtır ancak bu yasağın birkaç istisnası vardır:

Mazlumun İlgili Makamdan Hakkını Araması

Bediüzzaman'ın "Şekva suretinde bir vazifedar adama der, tâ yardım edip, o münkeri, o kabahati ondan izale etsin ve hakkını ondan alsın." cümlesiyle ifade ettiği üzere, zulme maruz kalmış bir kimsenin uğradığı zulmü ortadan kaldıracak kudrette bulunan bir makama gidip "Falan bana şöyle şöyle haksızlık etti." kabilinden şikâyette bulunması gıybet değildir. Aksine burada bir adaletsizliğin ve haksızlığın ortadan kaldırılması mevzubahistir. Bu gibi durumlarda şikâyet konusu olan husus yetkili mercie aktarılmalı ve söz konusu problemi çözmesi

istenmelidir. Cenâb-ı Hak "Allah, ağır ve inciten sözlerin açıktan söylenmesini hiç sevmez, ancak söyleyen zulme uğramışsa o başka."[71] buyurmakta ve zulme uğrama durumunda insanın şikâyetini dile getirebileceğini ifade etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şikâyet konusu ile alakalı olmayan sahalara girilmemeli sadece şikâyete konu olan husus aktarılarak çözüm için yardım talebinde bulunulmalıdır.

Mesela bir kimseden alacaklı olduğu hâlde parasını alamayan kişi mahkemeye gidip o şahsı şikâyet edebilir. Çünkü ödeme gücü olduğu hâlde bir kimsenin borcunu ödememesini Peygamberimiz zulüm olarak niteler.[72] Bu durum onun hem cezalandırılmasını hem de gıybetinin yapılmasını yani şikâyet edilmesini netice verir. Çünkü alacaklı kişinin hakkını isteme ve bunu dile getirme yetkisi vardır. Binaenaleyh alacaklının mahkemeye gidip borçluyu hâkime şikâyet etmesi veya problemi çözebilecek bir başka makama başvurup şikâyette bulunması gıybet olarak değerlendirilmez. Ancak burada müracaat edilecek makamın problemi çözebilecek kudrette bir merci olması gerekir. Bu gücü hâiz olmayan kişilere veya makamlara gidip meselenin gıybetini yapmak doğru değildir.

Bir Kötülüğü Ortadan Kaldırmak veya Kötü Yolda Olan Bir Kimseyi Doğru Yola Sevk Etmek Maksadıyla Şikâyette Bulunmak

Bir kimsenin problemi çözebilecek güçte olduğuna inandığı bir makama müracaat ederek *"Falanca şu kötü işleri yapıyor, onu bundan alıkoy!"* diye talepte bulunması gıybet değil aksine münkeri ortadan kaldırma adına hayırlı bir faaliyettir. Zira hadis-i şerif, müminden herhangi bir kötülük gördüğünde önce eliyle, buna imkânı

71 Nisâ Sûresi, 4/148

72 Buhârî, istikrâz 12, havâlât 1, 2; Müslim, müsâkât 33; Muvatta, büyû 84; Ebu Dâvûd, büyû 10; Tirmizî, büyû 68; Nesâî, büyû 101

yoksa diliyle, buna da imkânı yoksa -hiç olmazsa- kalbiyle müdahil olmasını emretmektedir.[73] Binaenaleyh gerek fertleri ve gerekse toplumu tehdit eden bir kusur ve suç tespit edildiğinde yetkili makamlara bildirilmeli ki kötülüğün önü alınmış olsun.

İslâm tarihinden vereceğimiz örnekler konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır:

Müslümanlar Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber Mustalıkoğulları Gazvesi için seferde idiler. Büyük bir yokluk ve sıkıntı vardı. Böyle bir zeminde askerler arasında bulunan Abdullah İbni Übey, yandaşlarına şöyle seslendi:

– Allah'ın elçisinin çevresindekilere sakın bir şey vermeyin ki, onu terk etsinler. Eğer Medine'ye dönersek, güçlü olanlar güçsüzleri oradan mutlaka çıkarıp atacaktır.

Bunun üzerine Zeyd ibn Erkam (radıyallahu anh) gidip bu sözü Allah Resûlü'ne intikal ettirdi. Efendimiz de derhâl adam gönderip mevzuu soruşturmasını istedi. Abdullah İbni Übey, böyle bir söz söylemediğine dair yeminler etti. O böyle kuvvetli yeminler edince gözler Hz. Zeyd'e döndü ve bazıları onun yalan söylediği zehabına kapıldı. Bu gelişmeler üzerine Allah Teâlâ, Hz. Zeyd'in doğru söylediğini tasdik eden Münâfıkûn Sûresi'ni inzal buyurdu.[74]

Yaşanan bu olay münasebetiyle anlaşılmıştır ki münafıkların reisi olan bir kişinin sözlerini ve Müslümanlar aleyhine olacak planlarını Allah Resûlü'ne intikal ettirmek gıybet değildir. Nitekim Efendimiz Hz. Zeyd'i bu davranışından dolayı ikaz etmemişti. Hatta kendisini çağırıp mübarek elleriyle kulaklarını okşamış ve "*Allah Teâlâ, kulağını doğruladı*" buyurmuştur. Buna binaen ashab arasında olayın arka planını bilenler Hz. Zeyd ibn Erkam için "kulağı Allah Teâlâ tarafından tasdik edilmiş kişi" diye bahsederlerdi.

---

73 Müslim, îmân 78; Ebû Dâvud, salât 232

74 Buhârî, *Tefsîru sûre* (63),1; Müslim, *sıfâtü'l-münâfıkîn* 1

Bu mevzuda ikinci örnek Hz. Ömer'in başından geçen bir hadisedir. Hz. Ömer bir gün Hz. Osman'ın[75] yanında geçerken selâm vermiş fakat o, mukabele etmemişti. Bunun üzerine Hz. Ömer gidip meseleyi Ebû Bekir'e (radıyallahu anh) açtı. O da konuyla ilgilendi ve meseleyi vuzuha kavuşturmak için Hz. Osman'ın yanına gitti. Yaşanan bu süreçte Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in şikâyetini gıybet olarak değerlendirmemişti.[76]

Yine Şam'da bulunan Ebû Cendel'in içkiye müptela olduğu haberi Hz. Ömer'e iletilince kendisine bir mektup yazdı. Mektupta Mü'min Sûresi'nin ilk âyetleri yazılıydı: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Hâ, Mîm. Bu kitabın vahyolunup bölüm bölüm indirilmesi, azîz ve alîm (üstün kudret sahibi, her şeyi en mükemmel tarzda bilen) Allah tarafındandır. O, aynı zamanda günahları bağışlar, tövbeleri kabul buyurur, ama cezalandırması da çetin olup, lütuf ve ihsanı pek geniştir. Ondan başka tanrı yoktur. Dönüş yalnız O'na olacaktır."

Mektubu gözyaşları içinde okuyan Ebû Cendel, yaptığı hatayı anladı ve derhâl tövbe etti. Bu olayda Hz. Ömer, Ebû Cendel'in durumunu haber veren kişiye menfi herhangi bir şey dememişti. Zira o kişi hâlis bir niyetle hadiseyi Hz. Ömer'e haber vermiş ve Ömer de problemi çözmüştü.

Dinî Bir Konuda İlgili Makamdan Görüş Almak

Bir kişinin müftüye gidip "Filan kişi bana şöyle şöyle zulmetti. Bu sıkıntıdan nasıl kurtulabilirim?" şeklinde sorması gıybet olarak değerlendirilmez. Ancak âlimler bu ve benzeri durumlarda isim vermeden üçüncü şahıslar üzerinden soru sorulmasının daha uygun olacağını belirtirler.

---

75 Bu sahabinin Hz. Talha olduğu da söylenir.

76 Gazâlî, *İhyâ-u Ulumi'd-din* 3/152

Konumuzla ilgili olarak asr-ı saadette şöyle bir olay yaşanmıştır. Ebû Süfyân'ın eşi olan Hind bint-i Utbe, Mekke fethi sonrasına kadar kocasıyla beraber İslâm aleyhinde çalışan cephenin içinde yer almış, fetihten kısa süre sonra da bir grup kadınla gidip Allah Resûlü'ne biat etmiş ve Müslüman olmuştu. İşte o Hind bir gün gelip Peygamberimize kocası Ebû Süfyân'ı hem şikâyet etti hem de Efendimizden bir konuda fetva istedi.

Şöyle sordu Hind: "Kocam Ebû Süfyân cimri bir adamdır. Bana ve oğluma yetecek kadar para vermiyor. Bizi darda bırakıyor. Ben onun bilgisi olmadan parasını alsam bunun mahzuru var mıdır?"

Peygamberimiz şöyle cevap verdi: "Makul ölçüde kendine ve evladına yetecek miktarı alabilirsin."[77]

Allah Resûlü, Hind'in kocasından cimri olarak bahsetmesine ses çıkarmamış ve onu ikaz etmemişti. Bu da gösteriyor ki fetva sorarken insanların belli vasıflarını zikretmek gıybet olarak değerlendirilmemektedir.[78]

Başkalarını Muhtemel Bir Kötülük ve Zarardan Muhafaza Etmek İçin Haber Vermek

Üstad Bediüzzaman'ın "Bir adam onunla (üçüncü bir şahısla) teşrik-i mesaî etmek ister. Senin ile meşveret eder. Sen de sırf maslahat için garazsız olarak, meşveretin hakkını eda etmek için desen: "Onun ile teşrik-i mesaî etme. Çünkü zarar göreceksin." diyerek misallendirdiği gibi bildiğimiz bir kötülük ve zarardan başkalarını muhafaza etmek için ilgili kişiye bilgi aktarmamız gıybet olarak değerlendirilmez. Zira mümin, gerektiğinde kardeşini ikaz etmeli ve gittiği yolun encâmının hayırlı olmadığını kendisine hatırlatmalıdır.

---

77 Buhârî, *büyû'* 95, *nafakât* 4, *menâkıbü'l-ensâr* 23

78 Gazâlî, *İhyâ-u Ulumi'd-din* 3/152

Müşahhas örnekler üzerinden gidecek olursak; mesela müstakim düşünceli bir dostumuzu, fikirleri ve kalbî hayatı itibarıyla bozuk, beraber olduğu insanların saf düşüncelerini bulanık düşünceleriyle kirleten bir şahısla dost olmaması ve onu kendine refik yapmaması için uyarmak gıybet değildir. Zira Allah Resûlü "İnsan, arkadaşının dini üzeredir. Öyleyse her biriniz kimlerle arkadaşlık kurduğuna dikkat etsin!"[79] buyurmakta ve bizleri bu konuda ikaz etmektedir. Atalarımız bu gerçeği "Üzüm, üzüme baka baka kararır." sözüyle dile getirir. Meclislerimizi paylaştığımız insanlar konusunda seçici olmamız gerekmektedir. Ancak insanları uyarırken kalbimizi kontrol etmeli, bu ikazları samimi mi yoksa haset duygusundan ötürü mü yaptığımızı gözden geçirmeliyiz. Endişeye sebep olabilecek herhangi bir durum yokken üçüncü şahıslar hakkında böyle ikazlarda bulunmak ve suizanları çağrıştıracak yakıştırmalar yapmak ciddi bir günahtır.

İkinci bir örnek de; bir müşteri bir mala talip olur fakat biz biliriz ki o mal kusurlu ve ayıplı bir maldır. Bu durumda o malı almaya talip olan kişiyi ikaz etmemizde bir beis yoktur. Bunu yaparken garazsız bir şekilde konuşmalı bunun dışında değişik tan ü teşnilerde bulunmamalıyız.

Yine bir kimse evlenmeyi düşündüğü bir bay veya bayan hakkında fikrimizi sorabilir, konuyu bizimle istişare edebilir. Bu türlü durumlarda tamamen objektif olmalı durum ne ise onu herhangi bir art niyet taşımadan karşı tarafa yansıtmalıyız. İlgili kişi hakkında olumsuz cevap vereceksek önce kapalı konuşmaya çalışmalı, kanaatimizin müspet yönde olmadığını ihsas etmeliyiz. Ancak fikrimizi soran kişi çekincelerimizin neden kaynaklandığını açıklamamızı isterse belki bu durumda tafsilata girilebilir. Bununla beraber ilk tavrımız kusur ve hataları bir bir

---

79 Ebû Dâvûd, *edeb* 16; Tirmizî, *zühd* 45

saymak yerine kanaatimizi daha umumi ve daha kapalı bir şekilde bildirmek olmalıdır.

Fâtıma binti Kays ismindeki hanım sahabi Peygamber Efendimiz'e gelip kendisiyle evlenmek isteyen iki kişi hakkında fikir almak istemişti. Bu iki kişiden biri Muâviye diğeri de Ebü'l-Cehm idi. Allah Resûlü bu kişilerin birincisi için *"malı olmayan fakirin teki"*, diğeri için de *"omuzundan sopasını eksik etmeyen yani kadınları çokca döven biri"* nitelemesinde bulunmuş ardından Hz. Fâtıma'ya Üsâme bin Zeyd ile evlenmesini teklif etmişti.[80] Bu da göstermektedir ki kurulacak bir yuva öncesinde fikri sorulan kişinin adaylar hakkında bildiklerini herhangi bir karalama gayesi gütmeksizin söylemesi gıybet değildir. Bilakis bu gibi durumlarda yalan bilgi vermek veya gerçeği gizlemek haramdır.

Bu olayda Peygamberimizin Muâviye için *"malı olmayan fakirin teki"* nitelemesi yapması fakirlerle evlenmenin mahzurlu olduğu şeklinde anlaşılmamalı. Efendimiz bu sözüyle erkeğin evleneceği kadının örfe göre nafakasını temin edebilecek bir gelire sahip olmasına vurgu yapmış ve bu noktanın aile huzuru açısından önemli olduğunun altını çizmiştir.

Peygamberimizin Ebu'l-Cehm'in kadınları çok dövmesini evliliğe mani bir husus olarak zikretmesi de önemli bir nokta olarak dikkatimizi çekmektedir.

İşte bu iki şahıs hakkındaki nitelemeler gıybet sayılmamış, evlilik öncesi hatırlatılması ve konuşulması gereken şeyler kabilinden görülmüştür.

Diğer taraftan mahkemeye şahit olarak çağırılan kişiler de ilgili

80 Fâtıma (radıyallahu anhâ) önceleri Hz. Üsâme ile evlenmek istememiş fakat Efendimiz'in ısrarı üzerine kabul etmiştir. Daha sonra bizzat kendisi bu evlilikten dolayı çok mutlu olduğunu ifade etmiş ve eşinin olgunluğundan sitayişle bahsetmiştir.

kişi hakkında sorulan sorulara objektif cevaplar vermelidir. Zira hakkın hatırı âlidir, hiçbir hatıra feda edilmemelidir. Binaenaleyh hakaret, tezyif ve istihzaya varmamak şartıyla insanlar hakkında fikir beyan etmek gıybet değildir.

Açıkça Günah İşleyen Kişilerin Söz Konusu Günahları Hakkında Konuşmak

Bediüzzaman Hazretleri bu durumu ifade eden cümlelerinde şöyle der: "O gıybet edilen adam fâsık-ı mütecahirdir. Yani fenalıktan sıkılmıyor, belki işlediği seyyiatla iftihar ediyor; zulmü ile telezzüz ediyor, sıkılmayarak aşikâre bir surette işliyor."

Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biri de "Settâr" dır. Yani kullarının günahlarını yüzlerine vurmayıp, onlara mühlet tanıyan ve hatalarını örtme fırsatı bağışlayan, demektir. Kul işlediği günahın vebali ve pişmanlığını içinde saklamalı, onu başkalarıyla paylaşmayarak Allah'ın engin rahmetine sığınmalıdır. Dualarında "Allahım! Ayağım kaydı, dilim sürçtü. Nasıl oldu da böyle bir hata yaptım. Sen bana bunca nimetler ihsan ederken ben Senin yolundan saptım. Affet beni! Affet ki yarın hatalarımla huzurunda mahcup olmayayım. Mahşer günü bu gizli günahlarımı yüzüme vurup da beni rezil etme ya Rabbi!" diyerek nedamet hislerini seslendirmelidir. Bundandır ki Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) "Kim bir Müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah da kıyamet günü o kimsenin ayıp ve kusurunu setredip gizler."[81] demiş ve Cenâb-ı Hakk'ın Settâr ismine muvafık hareket etmemizi tavsiye etmiştir.

M. Fethullah Gülen Hocaefendi de konuyla ilgili olarak şunları zikreder: "İstiyorum ki ehl-i imandan ameli olmayanlara bile içimde en ufak bir kin olmasın. Onların hep iyi yanlarını göreyim.

---

81 Buhârî, *mezâlim* 3; Müslim, *birr* 58

Kardeşlerimden birini en büyük bir günahı işlerken bile görsem, örter, görmemezlikten gelirim."[82]

İslâm'ın bize öğrettiği kulluk bilinci böyledir fakat bazı "arsız" insanlar akşam işledikleri günahları gündüz halk ortasında, ekranlarda veya gazete sayfalarında ballandıra ballandıra anlatmakta ve işlemiş oldukları kötülükleri sanki normalmiş gibi topluma sirayet ettirmeye çalışmaktadırlar. Allah Resûlü böyle davranan insanların Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden mahrum kalacağını şöyle ifade eder: "İşlediği günahları açığa vuranlar hariç ümmetimin tamamı affa mazhardır. Bir adamın gece kötü bir iş yapıp Allah o kötülüğü örttüğü hâlde sabahleyin kalkıp "Ey falan, dün gece ben şöyle şöyle yaptım" diyerek başkasına ifşa etmesi günahını açığa vurmaktır. Rabbi onun kötülüğünü örttüğü hâlde geceyi geçirir ama o Allah'ın setrettiğini ilan ederek sabahlar."[83]

Hadiste ifade edildiği üzere kişinin işlemiş olduğu günahları başkalarıyla paylaşması ve onu ifşa etmesi normal bir davranış değildir. Günah işleyen susmalıdır, susmasını bilmelidir. Eğer susmuyor ve işlediği melanetleri şurada burada seslendiriyorsa böyle insanların şerrinden Allah'a sığınmalı ve müminleri bu türlü kişilerin kötülüklerine karşı da ikaz etmeliyiz. Etmeliyiz ki insanlar böylelerinin şerrinden korunsun ve "Kork, Allah'tan korkmayandan." sözünün mucebince Allah'a karşı saygısı kalmamış bu insanlardan uzak dursun. Peygamberimize atfedilen sözlerin birinde "Yüzünden hayâ perdesini sıyıran kişinin gıybeti, gıybet değildir."[84] denirken diğerinde de "Fâcire (açıktan günah işleyen kişiye) saygı ve hürmet göstermeyin! İşlediği kötülükleri dile getirin ki insanlar ondan sakınsınlar."[85] tavsiyesi yapılmakta

---

[82] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla-1* s. 78

[83] Buhari, *edeb* 60; Müslim, *zühd* 52

[84] Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ* 10/210; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb* 1/263

[85] Taberânî, *Mu'cemu's-Sağîr* 1/357

ve böyle kişilerin işlemiş oldukları ve başkalarıyla paylaştıkları günahları hakkında konuşmanın gıybet sayılmayacağı ifade edilmiş olmaktadır.

Hz. Âişe'nin (radıyallahu anhâ) rivayet ettiğine göre Peygamberimiz huzuruna gelmek isteyen bir kişi için "Kabilesinin kötü adamıdır ama izin verin ona!"[86] ifadesini kullanarak müsaade etmiş; huzuruna girdikten sonra da ona yumuşak davranmış ve memnun ederek göndermişti. Gelişmeleri takip eden annemiz hikmetini anlayamadığı bu süreci Allah Resûlü'ne sordu. Efendimiz de: "Ya Âişe! Kıyamet günü Allah katında en kötü durumda kalacak kişi, insanların şerrinden çekindikleri için kendisini terk ettikleri kimsedir." cevabını verdi.

Böylelikle O, kendisini ziyaret eden şahsın zararına mani olmak için onu idare ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca Peygamberimizin gıyabında söylediği şekilde davranması durumunda o şahsın Peygamberimizi bütün bütün terk etme riski vardı. Allah Resûlü böyle bir kötülüğe sebep olmak istememişti.

Açıkça görüldüğü üzere Efendimiz, müminleri kötülüğü müsellem bir şahsa karşı uyarmak istemişti. Eğer bu davranış gıybet olsaydı O'nun böyle bir davranışta bulunması düşünülemezdi.

Yine Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre nifakları tartışmalı iki şahıs hakkında Peygamberimiz "Falan ve falan kişinin dinimizden bir şey bildiklerini sanmam."[87] demiş ve başkalarının bu iki insana bakıp da yanlış yapmaması için onların durumlarını açıklama gereği hissetmişti.

---

86 Buhârî, *edeb* 38, 48; Müslim, *birr* 73 Söz konusu kişinin Uyeyne ibn Hısn veya Mahreme İbni Nevfel olduğu üzerinde durulur. Uyeyne ibn Hısn olduğunu farz edersek bu kişi Hz. Ebû Bekir hilafetinde irtidad etmiş, Müslümanlara karşı savaşmış ve sonra yeniden İslâm dinine girmiştir. Sert, katı ve cahil biri olduğu halifeliği döneminde Hz. Ömer'e karşı kaba davranmasında da tezahür etmişti. (bkz. Buhârî, *Tefsîru sûre* (7), 5, *i'tisâm* 2)

87 Buhârî, *edeb* 59

Hz. Ömer de açık açık günah işleyen kişinin saygıdeğer bir kimse olmadığı ve gıybetinin yapılabileceğini belirtmektedir. Bundandır ki İslâm âlimleri zalim idarecilerin, dinin ruhuna uymayan yeni şeyler ortaya koyan bidatçilerin ve açıkça günah işleyenlerin gıybetini yapmakta bir beis görmezler.[88]

Burada hatırlanması gereken mühim bir husus vardır. Bu türlü insanların gıybetini yapma izni mutlak değildir. Yani söylediklerimizden onların her şeylerini konuşabiliriz ve her hususta gıybetlerini yapabiliriz anlamı çıkmamalıdır. Gıybetini yapmaya izin verilen nokta sadece açıkça işlemekten çekinmedikleri günahlar ve hatalardır. Bunun dışındaki hususları konuşmamız doğru değildir. Nitekim Avf ibn-i Cemil bir gün Tâbiîn neslinin büyüklerinden biri olan İbn-i Sîrîn'in yanına girer. Haccâc aleyhinde konuşmaya başlar. İbn-i Sîrîn'in buna tepkisi şöyle olur: "Şüphesiz ki Allah adaletle hükmeder. Günü gelince Haccâc'ı gıybet edeni cezalandıracağı gibi zulümlerinden ötürü Haccâc'ı da cezalandıracaktır. Yarın ahirette Allah ile mülaki olduğunda işlemiş olduğun en küçük bir günah sana Haccâc'ın yapmış olduğu en büyük günahtan daha ağır gelecektir."[89]

Tarif Maksatlı İfadeler Kullanmak

Bazı insanlar isimleriyle değil de kendilerinde bulunan herhangi bir kusurdan dolayı Çolak Salih ve Topal Osman gibi bir takım lakaplarla anılır ve öyle bilinirler. Nitekim İslâm âlimleri rivayetlerinde Abdurrahman ibn-i Hürmüz'ü A'rec[90] lakabıyla; Süleyman ibn-i Mihrân'ı ise A'meş[91] lakabıyla zikretmişler ve bunu gıybet olarak değerlendirmemişlerdir. Zira söz konusu

88 Gazâlî, *İhyâ-u Ulumi'd-din* 3/153
89 Gazâlî, *İhyâ-u Ulumi'd-din* 3/153
90 Topal demektir.
91 İyi görmeyen demektir.

insanlar bu şekilde anılmayı kabullenmişlerdi ve bundan rahatsızlık duymuyorlardı. Önemli olan husus, bu lakapları tahkir maksatlı değil tarif maksatlı kullanmaktır. Ancak bu insanları kulağa hoş gelecek ifadelerle tarif etmek imkânı varsa onu tercih etmek gerekir.

Gıybete azıcık bir kapının aralandığı bu hususlarda garazsız, sırf doğruyu bulup tespit etmek ve bir maslahat için gıybet caiz olabilir. Bunun dışındaki durumlarda gıybet etmek, ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi salih amelleri de yer ve bitirir.

GIYBETE SEVK EDEN SEBEPLER VE SAKINMA YOLLARI

"Böyle âdet miydi, bî-pervâ,
yemek insan leşi?"
M. Âkif ERSOY

Gıybet etmeye sevk eden değişik sebepler vardır. Bunları şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

Öfke Duygusu

Bir kimse herhangi bir sebepten dolayı birisine kızdığı ve sinirlendiği zaman genellikle peşinden onu gıybet de eder. Zira gıybeti tetikleyen en önemli faktör öfke ve kindir. Söz konusu kişi kızgınlığını, sinirlendiği kişiyi gıybet etmekle, aleyhine atıp tutmakla teskin etmeye çalışır. Hele bu bir anlık öfke yerleşip kök saldıysa zamanla kin duygusuna dönüşür ve o şahıs bulduğu her fırsatta mezkûr kişiyi gıybet etmeye yeltenir.

Aslında, öfke duygusu, suiistimal edilmediği takdirde, insanı dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı koruyan itici bir kuvvet ve tedbirli olmaya yarayan bir kalkandır. Bu hikmete binaen Cenâb-ı Allah insana, öfke hissi dediğimiz duyguyu emanet vermiştir. İnsan, bu duygunun sevkiyle mücahede etmesi gereken yerlerde güç ve kuvvetin hakkını verir; ırzını, namusunu, vatanını, canını, malını, nefsini ve neslini hep bu duygunun itici gücüyle koruyup onlara sahip çıkar.

Öfke hissi doğru kullanıldığı zaman insana son derece yakışan bir duygu iken menfi mânâda kullanıldığında onun en zayıf damarlarından biri hâline dönüşür. Zira maruz kaldığı kabalıkları vicdanın genişliği ve enginliğinde eritip yok edebilecek, öfkesini kolaylıkla dengeleyebilecek ve bütün bunları yaparken de istikamet üzere kalabilecek insan sayısı son derece azdır. Bundandır ki atalarımız "Gazap gelince akıl gider." demişlerdir. Bu konuda başarılı olabilmek için kuvvetli bir iradeye ve hususi cehd ve gayrete ihtiyaç vardır. Nitekim Allah Resûlü bu hakikati ifade sadedinde "Kuvvetli kimse, (güreşte hasımlarını mağlup eden) sırtı yere gelmez pehlivan değildir; hakiki kuvvetli, öfkelendiği zaman nefsini yenen, gazap anında kendisine hâkim olan insandır."[92] der ve bu işi başarmanın ne kadar zor olduğunu ifade ederdi. Bir başka seferinde gelip "Bana nasihat et!" isteğinde bulunan kişiye Allah Resûlü, "Gazaba kapılma, öfkelenme!.." tavsiyesini yapmıştır. O şahıs, Resûl-i Ekrem'den tekrar tekrar nasihat isteyince, Sâdık u Masdûk Efendimiz her defasında ona "Gazaplanma!"[93] diye telkinde bulunmuştur.

Evet, aşırı öfke aklın afeti ve şuurun kilitlenmesidir. O, son derece makul davranan bir kişiyi bile mecnun hâline getirip vahşileştirebilir. Öfke ve hiddet, akıl ve idraki iptal edip yerine kontrolsüz his ve heyecanı yerleştirir; insanı, insan olma çizgisinin altına düşürür. O hâldeki birinin, kontrollü hareket etmesi ve nasihatlere kulak vermesi çok zordur. Her şeye rağmen öfkelerini dizginleyebilen, bir dikeni, bir kaktüs parçasını yutuyormuş gibi gazap hissini yutmaya çalışan, bir müddet yutkunup dursa da kızgınlığını iradesi ile bastırıp kontrol altına alan insanları Kur'an-ı Kerim, "O müttakîler ki, bollukta da darlıkta da Allah yolunda infakta bulunurlar, kızdıklarında öfkelerini yutar, insanların kusurlarını affeder-

---

92 Buhârî, *edeb* 102; Müslim, *birr* 106

93 Buhârî, edeb 76; Tirmizî, birr 73; Muvatta, hüsnü'l-hulk 11

ler. Allah, böyle iyi davranan ihsan ehlini sever."[94] sena cümleleri ile anar ve zarar gördüğü kimselerden öç almaya gücü ve kudreti bulunduğu hâlde intikama kalkışmayan, kötülük edenlere af kalkanıyla mukabelede bulunan kimseleri alkışlar.

Hz. Sa'd ibn Ebî Vakkâs ile Hz. Hâlid arasında hafif bir kırgınlık vardı. Bir şahıs bunu fırsat bilerek Hz. Sa'd'ın yanında Hâlid'in (radıyallahu anh) aleyhine konuşmaya başlayınca Sa'd ibn Ebî Vakkâs derhâl müdahele etti ve şöyle dedi: "Dur hele! Onunla benim aramda olan şey dinimize ilişecek seviyeye ulaşmadı."[95]

Sa'd (radıyallahu anh) "Ben kardeşimin gıybetinin yapılmasına fırsat vermem. Aramızda problem olsa da onun aleyhine konuşulmasına ve günah işlenmesine müsaade etmem." demek istiyor ve günah kapısının açılmasına kesinlikle müsaade etmiyordu.

Süfyân-ı Sevrî bir şahsa nasihat ederken "Gıybetten uzak dur! İnsanlar hakkında ileri geri konuşma ki dinin helak olmasın!" demiş ve gıybetin dini/ahireti tehdit eden çok ciddi bir tehlike olduğu üzerinde durmuştur.

İnsanın çok kızdığı ve öfkelendiği bir hengâmda iradesinin hakkını vermesi, elini ve dilini çevresine zarar vermekten alıkoyması aynı zamanda "menfi ibadet" kategorisi içinde mütalaa edilebilecek bir davranıştır. Yani kişi küplere bindiği zaman bile nefsine hâkim olabiliyor ve daha sonra da değişik şeylerin hatırlatmasıyla yer yer hortlayıp ortaya çıkan hiddet sebeplerini unutmak için kendi içinde mücadele vererek kızgınlığını "Allah onu da bağışlasın, beni de!" diyerek savuşturabiliyorsa veya şeytanın sebep olduğu öfke ateşini, aldığı abdestle söndürmeye çalışıyorsa, o kimse, hastalıklara, sakatlıklara, musibetlere ve afetlere sabretmiş gibi çok büyük sevap kazanır. Allah Teâlâ Hazretleri böyle insanları kıyamet günü, mahlûkatın huzurunda davet eder ve onları ekstra lütuflarla ödüllendirir.

---

94 Âl-i İmrân Sûresi, 3/134

95 İbn Ebî Şeybe, *Musannef* 5/230; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr* 4/106

Diğer taraftan öfkeyi yenebilmenin en önemli vesilesi ihsan şuuru içinde yaşamaktır. Zira gayza sevk edecek hâdiseler meydana geldiği zaman bile öfkesini yutabilen sabırlı kulların anlatıldığı ayetin sonunda meâlen "Allah, böyle iyi davranan ihsan ehlini sever."[96] denilmekte ve bu insanların birer muhsîn olduğuna ve hiddeti yenmenin ihsan duygusuna bağlı bulunduğuna işaret edilmektedir. Nitekim İncil'de şöyle bir haber nakledilmektedir: "Ey Âdemoğlu! Öfkelendiğinde beni hatırla ki Ben de gazaplandığımda seni hatırlayayım ve perişan ettiğim insanların içinde seni de helak etmeyeyim."[97]

Söz konusu âyette bahsedilen ihsan duygusunun iki türlü tecellisi olur. Birincisi; kötülük yapana karşı iyilikte bulunmaktır. İslâm ahlâkına göre, kötülüğe iyilikle mukabele etmek esastır ve bu meziyet ancak sabredenlere mahsus bir güzelliktir. Cenâb-ı Hak da "İyilikle kötülük bir olmaz. O hâlde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiş! Ama kötülüğe karşı iyilik hasleti, ancak sabredenlerin, faziletten yana nasibi bol olanların kârıdır."[98] mealindeki ayet-i kerime ile bu hakikati bizlere anlatmaktadır. Bir hadis-i şerifte de şöyle denmektedir: "Faziletlerin en büyüğü; aranızdaki akrabalık ve dostluk bağlarını koparanı senin arayıp sorman, seni mahrum bırakana senin ihsanda bulunman ve bir de seni yerip sana hakaret eden insanı affetmendir."[99]

Diğer mânâsı ile de ihsan; hak ölçülerine göre iyi düşünme, iyi şeyler plânlama, iyi işlere bağlı kalma ve kullukla alâkalı bütün davranışları Allah'ın nazarına arz ediyor olma şuuruyla ortaya koyma; her zaman Allah'ı görüyormuş gibi hareket etme ya da

---

96 Âl-i İmrân Sûresi, 3/134

97 Gazâlî, *İhyau Ulûmi'd-dîn* 3/149, 173

98 Fussilet Sûresi, 41 /34-35

99 Ahmed ibn Hanbel, *el-Müsned* 3/438; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr* 20/188

en azından O'nun tarafından görülüyor olmanın hakkını verme demektir. Bu açıdan da meseleye bakılınca, öfkeyi yenme ihsan duygusuna, yani Allah'ı gönülden hatırlamaya ve O'na sığınmaya bağlıdır. Nitekim Resûlullah Efendimiz de (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelenen kimseye şeytandan istiâze[100] etmesini tavsiye eder.[101]

Rehber-i Ekmel Efendimizin öfkeyi bastırmak için sunduğu reçetelerden biri de susmaktır.[102] Zira şeytan öfke ile o kişinin kalbine ve ağzına bir ateş koru atmıştır. Bu durumda o korun bir an önce sönmesi için kurcalanmaması gerekir. Konuştukça o ateşin zarar verme ihtimali yükselir. Hem öfke hâlinde insanın ağzından nice çirkin laflar çıkar ki, insana bir ömür boyu vicdan azabı yaşatır. Bu itibarla, öfke anında sükût etmek en akıllıca davranışlardan biridir.

Öfkeyi yenmenin ve kontrol etmenin bir diğer yolu da psikolojik tavır ve durum değişikliğine gitmektir. Psikologlar, insanın kendini yenilemesi ve üzerindeki sıkıntıyı atabilmesi için hâl ve tavır değişikliğini tavsiye ederler. Allah Resûlü'nün "Sizden biriniz ayakta iken öfkelenirse otursun, öfkesi geçerse ne âlâ, öfkesi geçmezse uzansın."[103] tavsiyesini bu açıdan değerlendirmek de isabetli olacaktır.

Her şeye rağmen öfkeyi yenmek mümkün olmadıysa kendimizi suyun serinliği altına atıp abdest almayı da deneyebiliriz. Zira Resûlullah Efendimiz "Gazap şeytandandır, şeytan da ateşten yaratılmıştır. Ateş ancak su ile söndürülür. Biriniz kızdığı zaman abdest alsın."[104] tavsiyesini yapar. Bundan öte bir şey yapmak isteyen olursa da aldığı abdest ile Rabbinin huzuruna çıksın ve iki

---

[100] İstiâze; Allah'tan yardım ve iltica talep etme mânâsını taşıyan sözlerden biriyle O'na sığınmak demektir.

[101] Tirmizî, deâvât 53; Ebu Dâvûd, edeb 4

[102] Ahmed ibn Hanbel, *el-Müsned* 1/239; Tayâlisî, *el-Müsned* 1/340

[103] Ebu Dâvûd, edeb 4

[104] Ebu Dâvûd, edeb 4

rekât namaz kılsın. Zira "Her türlü öfke ve ağız kavgasının ilacı, iki rekât namazdır."[105]

Öfkeyi kontrol adına bütün bunları yaptıktan sonra inşallah Allah içimize bir inşirah verecek ve bizi gıybet etmekten muhafaza edecektir. Bu konuda bizi muvaffak kılması için ayrıca Allah'tan inayet talebinde bulunmak gerekir.

İntikam Alma Duygusu

Gıybet meselesinin bir diğer önemli yanı bazı insanların kendileri aleyhinde konuşulmasından ve gıybetlerinin yapılmasından dolayı mukabele hakkına sahip olduklarını zannetmeleridir. Hâlbuki birisinin onları çekiştirip gıybet etmesi, onların da başkalarının gıybetini yapmasını ve kendilerini çekiştirenler hakkında ileri geri konuşmasını mubah kılmaz. Gıybeti yapılan insanın gıybet etme hakkının olduğuna dair bir hak hiçbir kitapta yazılı değildir. Başta gıybet olmak üzere günahlar bizatihi günahtır; insanların bir günahı işlemesi onu günah olmaktan çıkarmaz, masum gösteremez ve bu durum mazeret olarak öne sürülemez.

Allah muhafaza düşmanlarımız ülkemizi işgal etse ve akla hayale gelmedik cürümler irtikâp etse de biz onlara karşı aynı şekilde mukabelede bulunamaz, zatında günah olan hiçbir fiili irtikâp edemeyiz. Karşımızdakiler can düşmanımız da olsa muhtemel bir savaş durumunda çocukları öldüremez, hiç kimsenin namusuna yan gözle bakamaz, hiçbir kadına el süremeyiz; aksi hâlde Allah indinde mesul oluruz. Onların bize zulmetmeleri bizim de onlara zulmedebileceğimiz anlamını taşımadığı gibi onların yanlışları bizim günahlarımızı da masum kılmaz. Binaenaleyh şayet biri gıybetimizi yapıp aleyhimizde konuşsa, akla hayale gelmedik şekilde hakaret etse ve biz ona aynı şekilde

[105] Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr* 3/266

karşılık versek işlenen suça iştirak etmiş oluruz. Kıyamet günü söylediklerimizin ve o gıybetin hesabını vermek zorunda kalırız. Evet, ilhamını Allah Resûlü'nün "Herhangi bir kimseye zarar vermek ve verilen zarara zararla mukabele etmek yoktur."[106] hadisinden alan temel İslâmi kaidelerden biri "Başkasının bizim hakkımızda günah işlemesi, bizim de aynı günahı işlememizi mubah kılmaz." prensibidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, farklı bir üslupla bu hususa dikkat çekilmiş ve "Bir topluluğun size karşı zalimâne tavrı, kini, nefreti ve sizin de onlara karşı içinizde büyüttüğünüz öfke, sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Âdil davranın, takvâya en uygun hareket budur"[107] buyurulmuştur.

Şahsımıza yönelik suçları ve eleştirileri mümkün olduğu kadar sinemizde yumuşatmaya çalışarak öfke ile ortaya çıkan yaranın zamanla kabuk bağlamasına ve kin hâline dönüşmesine fırsat vermeyelim. Zira içimizde biriken o kin duygusu fırsatını bulduğu an intikam almak için harekete geçmeyi gözetleyecek ve bizi sürekli taciz edecektir. Burada irademizi zorlayarak şahsımıza karşı yapılan kötülükleri, atmosferin, yağan göktaşlarını tuz buz etmesi misali etkisiz hâle getirmeye gayret edelim ve Allah'ın "Afüvv ve Gafûr" isimleriyle isimlenerek affedici olalım ki sinemizde erittiğimiz kabalıklar, hakaretler ve cürümler Allah'a selim bir kalple ulaşmak için umut ışığımız olsun. Olsun da eritip tesirsiz hâle getirdiğimiz o saldırı ve tenkitler bizi gıybete sevk etmesin, dilimizi intikam alma hırsından muhafaza etsin.

Allah her birimize bu genişlikte bir vicdan lütfedip, kötülükleri iyiliklerle savabilecek derecede kuvvetli bir irade nasip etsin!

Haset

Çekememezlik ve kıskançlık olarak da anılan "haset", herhangi bir insanın sahip olduğu birtakım vasıflar ve mazhariyetlerden

106 Hâkim, *el-Müstedrek* 2/66

107 Mâide Sûresi, 5/8

ötürü duyulan hazımsızlık hissidir. Bir başka tabirle haset, bir kişinin kendisinde bulunmasını istediği değişik kabiliyet ve mevhibelerin başkasında bulunması karşısında duyduğu bir iç rahatsızlıktır.

Haset, öfke ile beliren ve sonra kin hâline dönüşen gazap duygusunun bir neticesidir ve ateş odunu yakıp kül ettiği gibi iyilikleri öyle yer bitirir.[108] Haset, kalb ülkesinde imanla komşu olmaktan hoşlanmaz ve böyle bir komşuluğu kabul etmez.[109] Hasedi izhar etmek ve başkalarının küçük düşmesini istemek yangına körükle gitmek gibi yakıcı ve yıkıcı; içte saklamak da kalbin feyizlere ayna olmasına mani olan ciddi bir hatadır.

Haset bir anlamda Allah'ın takdirine karşı gelmektir. Zira kime ne vereceğini ve ne nasip edeceğini takdir edecek yegâne Zat Allah'tır. Bu takdire rıza göstermeyip kıskançlık hissi içinde yaşamak bir hastalık belirtisidir ve bu illet en çok da sahibine zarar verir. Evet, Muallim Naci'nin "Az bela sanma efendi hasedi/Mahveder hâsidi kendi hasedi" dediği gibi kıskançlık, kıskanılan kişiden daha ziyade haset eden kişinin sonunu hazırlar. Bu durumdaki biri her zaman bu rahatsızlığın pençesinde kıvranır ve sabah akşam hasım kabul ettiği kişinin mazhar olduğu lütuflar karşısında kin ve nefretle çatlayacak hâle gelir; Allah'ın o kişiye olan teveccühlerini sorgular, kıskandığı kişiye beddua eder, kahır okur ve kendi hayatını içinden çakılmaz bir hâle sokar. Öyle ki bazen kıskandığı kişiyi hafife alır, bazen onun hakkında gıybetlere girer, bazen de iftira atarak o kişiye karşı düşmanlık duygularıyla oturur-kalkar. Bu duygularla oturup kalkan bir kişi sık sık gıybete başvurur ve hazmedemediği kişiyi küçük düşürmek veya ona olan kin ve kıskançlığını bastırmak için gıyabında o kişiye saldırır. Bu durumda gıybetin önünü almak için öncelikle hasedin önünü almak gerekir. Her hastalık gibi haset rahatsızlığının da erken teşhis edilmesi çok

---

108 Ebu Dâvûd, *edeb* 44; İbn Mâce, *zühd* 22

109 Nesâî, *cihad* 8

önemlidir. Onun için bu hissi taşıyan kişiler onu önceden sezmeye çalışmalı, hoşgörü ve başkalarına ait meziyetlere tahammül etme becerisini göstermeye gayret etmeli, kendi meziyet ve kabiliyetlerine yönelerek kendileriyle meşgul olmalıdırlar. İnşallah bu şekilde kıskançlığın derecesi düşürülerek hasetçinin kendini harap etmesi ve gıybetlere girmesi bir ölçüde önlenebilir. Ayrıca rahatsızlık dışa vurmadan sezilir ve haset eden kişi değişik rehabilitasyonlarla kalbî ve ruhî hayata yönlendirilebilirse bu öldürücü duygu, Allah'ın izniyle belli ölçüde de olsa baskı altına alınmış olur.

Kıskançlık ve dolayısıyla gıybetin kendine gayet geniş yaşama alanı bulduğu alanlardan biri de siyaset, mezhep ve meşrep ayrılıklarıdır. Partizanlık ve hizipçilik hissi insanı öyle bir noktaya getirir ki kendi taraftarından olan şeytan karakterli bir adamı veli gibi görür ve gösterir. Aksine kendisi gibi düşünmeyen ve fakat farklı parti, meşrep ve mezheplerde olan çok saygın, karakterli ve değerli insanları ise şeytan gibi görür ve gösterir. Bu yanlış bakış açısı insanın gözünü öylesine kör eder ki herkes kendi değerlerini tartışılmaz bulur ve doğrunun sadece kendi yanlarında bulunduğunu, bunun dışında herkesin yanlış ve hatalı olduğu fikrini kabul ettirir. Böylesine körelmiş hislere sahip insanlar karşı tarafın yaptığı iyi şeyleri bile hatalı görmeye başlar, fırsatını buldukça da gıybet ederler. Tıpkı bir illüzyonist gibi şeytan karşı tarafın iyiliklerini onlara kötülük olarak gösterir. İyi insanları kötü adamlar diye fişlettirir. Böyle olunca da gıybet gırla gider, karşı tarafı küçük düşürmek ve kendi propagandasını yapmak için yalanlar, iftiralar her tarafta kol gezer. Bu yola girmiş insanlar da ne dünyada ne de ahirette bereket görürler, böylelerinin akıbetleri hep hüsran olur.

Evet, bir mü'min, kardeşinde bulunan bir fazilete karşı belki gıpta ile bakabilir ama hased ve gıybetlere götürecek bir kıskançlığa asla düşmez/düşmemeli. Belki "Allah keşke beni de o arkadaşım gibi yapsa..." diyerek dua yoluyla takdirini ortaya koymalı. Bu

takdiri bizzat o kardeşinin yüzüne karşı ya da ona ulaşacak şekilde gıyabında söylemesi de son derece önemlidir. Allah Resûlü'nün arkadaşlarından biri filanca arkadaşını sevdiğini söyleyince Habib-i Kibriyâ (sallallahu aleyhi ve sellem) "Git ve ona kendisini sevdiğini söyle." demiştir. Arkadaşlarımız hakkında hep olumlu şeyler söyleme ahlâkı ile hareket ettikçe, onlar da bize karşı ters davranmaz ve nihayet bir zaman sonra gönüllerinin kapılarını ardına kadar açarlar.

Gıybetten dilimizi muhafaza etmek için eğer varsa önce haset hastalığını teşhis etmeli sonra da onu tedavi etme yollarını araştırmalıyız. Bu tedavide ne kadar başarılı olursak inşallah gıybet konusunda da o derece müspet netice alırız. Rabbim cümlemizi manevi hastalıklar konusunda duyarlı kılsın ve bizleri bu hususta muvaffak eylesin…

Arkadaşlarına Ayak Uydurma Psikolojisi ve Terk Edilme Korkusu

Gıybet etmeye ve yapılan gıybeti dinlemeye sevk eden sebeplerden biri de dost meclislerinde oluşan atmosferin havasına uymak ve kitle psikolojisine tâbi olmaktır. Bu türlü meclislerde gıybet edilirken kişi arkadaşlarından ayrı düşmemek ve onların dostluğunu kaybetmemek için yapılan gıybete iştirak eder veya onları dinleyip gıybet etmelerine mani olmaz. Zira onları ikaz ettiğinde çevresinden tepki çekeceğini düşünür. Kendisine bir takım yakıştırmalar yapılacağı ve insanlar tarafından dışlanacağı şeklinde bir öngörüde bulunur. Hâlbuki İslâm ahlâkının ortaya koyduğu prensipler açısından mesele değerlendirildiğinde mümin bile bile yanlışın yanında duramaz. Bir kötülük gördüğünde eğer muktedirse eliyle değiştirir değilse dili ile ikaz edip doğruyu gösterir. Bunu da yapmaya gücü yoksa hiç olmazsa imanının gereği içinden o yanlışa karşı bir tiksinti ve hoşnutsuzluk duyar. Bu duygu da kendini hissettirmiyorsa o zaman oturup düşünmek gerekir. Zira imanın en zayıf halkası olarak nitelendirilen bu iç tepki bile mevcut değilse

imana ve İslâm'a ait değerlerde bir aşınma var demektir. Bu durumda bazı şeyleri yeniden gözden geçirmek elzemdir.

Cenâb-ı Hak "Âyetlerimiz hakkında alaylı tavırla münasebetsizliğe dalanları gördüğün zaman, -onlar başka bir konuya geçinceye kadar- kendilerinden yüz çevir. Eğer şeytan bunu sana bir an unutturursa, hatırına geldiği gibi hemen kalk, artık o zalimler güruhuyla oturma."[110] diye Efendimizin şahsında bütün müminlere çağrıda bulunuyor ve yanlışta ısrar etmenin bir anlamının bulunmadığını tebliğ ediyor. Yine "Sekar" denilen Cehennem'e giren mücrimlere: "Neydi bu cehenneme sizi sürükleyen?" diye sorulduğunda onlar: "Biz namaz kılanlardan değildik. Fakirleri doyurmaz, onların ihtiyaçlarıyla ilgilenmezdik. Batıl sözlere dalanlarla beraber biz de dalardık. Bu hesap gününü yalan sayardık. Ölüm bizi yakalayıncaya kadar hep böyle idik."[111] der ve suçlarını itiraf ederler. Evet, onların dünyada iken işledikleri ve Cehennem'e girmelerine sebep olan önemli bir cürümleri de meclislerinde batıl iş ve sözlere dalmaları, sohbetlerini gıybet, iftira, istihza vb. kâfir sıfatlarıyla süslemeleridir.

Allah Resûlü "İnsan, arkadaşının dini üzeredir. Öyleyse her biriniz kimlerle arkadaşlık kurduğuna dikkat etsin!"[112] diyerek bizlere arkadaş ve dost seçiminde son derece dikkatli olmamız gerektiğini hatırlatır. İnsan arkadaşlarını Allah'a yakın olan insanlardan seçmeli ki onlar dünya ve ahirette kendisine sahip çıksınlar. Güzel vasıflarla süslenmiş temiz karakterli insanların meclislerinde zikrin, sohbet-i Canan'ın manevi atmosferi hâkimdir. O mekânlarda dillerden ve gönüllerden yükselen güzel kelimeler bütün saflığı ve temizliğiyle Allah'a yükselir. Hem oralar meleklerin nöbet değişiminde ziyaret ettikleri ve Allah'a "Ya Rabbi! Biz ne zaman nöbet

---

110 En'âm *Sûresi*, 6/68

111 Müddessîr *Sûresi*, 74/40-47

112 Ebû Dâvûd, *edeb* 16; Tirmizî, *zühd* 45

devir teslimi yapsak onları namaz kılarken buluyoruz." diye sena ettiği mübareklerin mekânıdır. Şeytan o meclislere giremez; melekler mele-i a'lânın sakinlerine o meclislerdeki er kişileri parmaklarıyla gösterirler. Onların mekân tuttuğu yerler bütün varlığın gıptayla seyrettiği müstesna meclislerdir. Öyle ki o meclislerde şöyle böyle bulunan şekavet ehli bile Kıtmîr'in Ashab-ı Kehf'in hatırına Cennet'e alınması misali bağışlanır ve iltifat görür.

İnsan nasıl yaşarsa öyle ölür. Hangi meclislerde ve hangi dostlarla beraber olduysa o meclislerin şuuraltı müktesebatıyla Allah'a yürür. Tercih edeceğimiz meclisler Allah'ın hoşnut olduğu meclisler ve dostlar olmalı; gıybet cürmünün işlendiği ve Şeytan'ın bayrağını diktiği meclislerden ve insanlardan ise uzak durulmalıdır. Zira bizim heveslerimiz ve arzularımız değil Allah'ın tercih ettikleri ve razı oldukları önemlidir. Bir Hak Dostu'nun gayet veciz ifade ettiği üzere "Eğer O râzı olsa, bütün dünya küsse ehemmiyeti yok. Eğer O kabul etse, bütün halk reddetse tesiri yoktur."[113]

Tecessüs

Tecessüs "bir insanın sağlık durumu hakkında bilgi edinebilmek için nabzını yoklamak ve haber araştırmak" mânâlarına gelen Arapça "cess" kelimesinden iştikak etmiş ve "dikkat ve gayretle araştırmak" anlamında kullanılan bir kelimedir. Casus kelimesi de aynı kökten gelir. Casusluk siyasi, askeri vb. açılardan her zaman kullanılagelen bir istihbarat metodu olmuştur. Ancak bildiğimiz bu casusluk müessesinin dışında bir de ferdi olarak kendilerini casusluğa adayan insan tipleri vardır. Bunların birinci işi kim nerede, ne zaman, kiminle, ne için ve ne yapmış? sorularının cevabını bulmak, sürekli tecessüs hissiyle yaşamaktır. Hâlbuki bu anlamda bir casusluk faaliyeti yapmak ve başkaları hakkında mahrem bilgilerin peşine düşmek çok ciddi bir cürümdür.

---

113 Bediüzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, 21. Lem'a

Kur'ân-ı Kerim "Bilmediğin şeyin peşine düşme!"[114] emr-i ilahisi ile tecessüsü, yani, insanların gizli hâllerini araştırmayı yasaklamıştır. Konuyla ilgili bir başka ayet-i kerimede de "…Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın"[115] buyurulmuştur.

Müslümanların kusurlarını, gizli hâllerini araştırmak umum cemaatin ahlâkını bozma ve çürütme yoluna girmektir. Masum insanları fişlemek onların özel hayatlarına kadar burnunu sokmak bir noktadan sonra bütün bir toplumu huzursuz ve paranoyak yapar. Her tarafa hâkim olan güvensizlik havası toplumu içten içe çürüten bir hastalık gibi aleyhte neticeler verir. Fertleri birbirine güvenmeyen toplumlar uzun ömürlü olamazlar.

Resûlullah Efendimiz de "Zandan kaçının. Çünkü zan, sözlerin en yalanıdır. Tecessüste bulunmayın, birbirinizin içyüzünü araştırmayın, birbirinizin sözlerine kulak kabartmayın, birbirinizle rekabete girişmeyin, birbirinizi çekememezlik etmeyin, birbirinize karşı buğzetmeyin ve sırtınızı dönmeyin; ey Allah'ın kulları kardeşler olun!"[116] buyurmuş ve tecessüsten, suizandan, kardeşliği zedeleyecek her türlü davranıştan uzak durmamız ikazında bulunmuşlardır.

Yine bir başka sözlerinde "…Kim bir Müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah da kıyamet günü o kimsenin ayıp ve kusurunu setredip gizler."[117] diyerek müminleri Allah'ın Settâr ismiyle isimlenmeye ve O'nun ahlâkıyla bezenmeye davet etmiştir.

Mâlik ibn Enes der ki Medine'de öyle insanlar bilirim ki kusurları yokken başkalarını ayıpladılar ve onlar da ayıpla lekelendiler. Yine öyle insanlar tanıdım ki ayıpları vardı fakat başkalarının

---

114 İsrâ Sûresi, 17/36

115 Hucurât Sûresi, 49/12

116 Buhârî, nikâh 45, edeb 57, 58, ferâiz 2; Müslim, birr 28-34; Ebu Dâvûd, edeb 40, 56; Tirmizî, birr 18

117 Buhârî, *mezâlim* 3; Müslim, *birr* 58

ayıplarıyla meşgul olmayıp onları dillendirmediler. Böylece onların da hata ve kusurları unutulup gitti.[118]

Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer (radıyallahu anh) geceleri Medine'de karakol gezermiş. Bir gece mutad olduğu üzere teftişe çıktığında şarkı söyleyen bir adamın sesini işitmiş ve duvardan atlayıp içeri girmiş. İçeride bir işret meclisiyle karşılaşınca ev sahibi adama "Ey Allah'ın düşmanı! Sen günah işleyeceksin de Allah'ın seni setredeceğini mi sandın?" diyerek çıkışmış. Adam da müminlerin emirine "Dur hele ya Ömer! Acele etme ve hakkımda hemen hüküm verme!" diye karşılık vermiş ve şöyle demiş: "Ben bir günah işledim ama sen üç konuda hata yaptın: Allah Teâlâ "Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın."[119] buyurmuşken sen buna muhalefet ettin. Yine Allah Teâlâ "Evlere kapılardan girin."[120] derken sen duvardan aştın da girdin. Son olarak Allah Teâlâ "Ey iman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere, sahiplerinden izin isteyip onlara selâm vermeden girmeyiniz!"[121] buyurmuşken sen benim evime ve meclisime izinsiz girdin."

Hakkı ve doğruyu gördüğünde olduğu yerde kalan ve hakkaniyet ölçülerine son derece riayet etmeye çalışan koca Ömer bunun üzerine o kişiye "Nasıl şimdi sizi affedersem, siz de tövbe eder ve beni affeder misiniz?" diye sormuş o zat da "Evet" diye cevaplayınca olay tatlıya bağlanmıştır.[122]

Maalesef günümüzde, haber alma hakkı ve hürriyeti gibi bahanelerle insanların iffetlerine ve şahsiyetlerine çok kolay bir şekilde saldırılar yaşanıyor. Ancak bizim ölçülerimize göre böyle bir hakkın kaynağı yoktur ve her hâlükârda özel hayatın mahremiyetine saygı

---

118 Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'* 1/106

119 Hucurât Sûresi, 49/12

120 Bakara Sûresi, 2/189

121 Nûr Sûresi, 24/27

122 Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr* 7/568; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî* 26/157

duyulması gerekir. Aldığımız terbiye, iffetleri ve ismetleri koruyup onları muhafaza etmeyi gerektirir. Hukukî açıdan bakıldığında da bir cürüm, delilleriyle sübut bulacağı âna kadar zanlı, masum kabul edilir. Hiçbir şekilde insanlar hakkında suçları sabit olmadan yargısız infaz yapılamaz. Hem Cenâb-ı Allah kimseye insanların hata, kusur ve günahlarını ortaya çıkartmak gibi bir görev takdir etmemiş; bilakis, tecessüsü ve insanların gizli hâllerini araştırmayı yasaklamıştır. İslâm'ın tavsiye ettiği öncelikli husus her ferdin kendi günahlarıyla meşgul olması ve onları Allah'ın razı olacağı bir şekilde tadil ve tashih etmektir. Bu cehd ve gayret aynı zamanda insanı kemale doğru taşıyan bir vetiredir. İnsan bir savcı gibi sürekli kendi nefsini takip etmeli, açığını bulduğu an üzerine gidip meseleyi soruşturmalı ve gerekirse onu mahkûm etmelidir ama başkaları hakkında hep hüsnüzan eksenli düşünmeli, onların açıklarını görse dahi masum göstermek için âdeta bir avukat gibi gayret etmelidir.

Evet, tekrar hatırlatalım ki Cenâb-ı Hak hiç kimseye "Falan şahıs şu şu günahları işlemişti, neden onu teşhir etmediniz, gidip şahitlik yapmadınız, adamın canına okumadınız?" diye bir vazife vermemiştir. Zina, hırsızlık ve benzeri suçlarda suçluyu bulma ve cezalandırma da devletin yapacağı bir iştir. Devlete ve topluma karşı cinayet işleniyorsa bu amme hakkıdır ve bu haklar aynı zamanda Allah hakkı demektir. Bu türlü cürümlerle ilgili yapılacakları da sorumlu ve vazifeli kimseler zaten yaparlar.

M. Fethullah Gülen Hocaefendi konu üzerinde hassasiyetle durur ve mevzuu şu dikkat çekici cümlelerle örneklendirir: "*Tarikat-ı Muhammediye* üzerine yazılan şerhlerden biri olan *Berika*'nın müellifi İmam Hâdimî, "Bir mü'mini zina hâlinde bile görsen, hemen onun hakkında hükmünü verme. Gözlerini sil, 'Allah Allah, bu insan böyle çirkin bir işi yapmaz!' de; dön bir kere daha 'O mu?' diye kontrol et. O ise, 'İhtimal yine yanlış gördüm' de; bir kere daha gözlerini yalanla ve onları silip tekrar

bak. Eğer hâlâ o insanı o kötü iş üzerinde görüyorsan, 'Ya Rabbi! Onu bu çirkin hâlden kurtar, beni de böyle bir günaha düşürme' deyip çek git" diyor. Hazreti İmam'ı çok severim, ona karşı çok hürmetim vardır ama bu sözlerini fazla bulurum. Bence, gördün ki, bir mü'min bir yerde böyle kötü bir hâldedir; gözüne iliştiği ilk anda, meseleyi tecessüs etmeden, tam teşhis ve tesbit peşine düşmeden, o sevimsiz fotoğraflar gözünden gönlüne akarak fuad kazanında eriyip bir hüküm kalıbına girmeden, sırtını dönüp "Allahım günahkâr kullarını hidayete erdir, beni de affet" demeli, oradan uzaklaşmalı ve gördüğünü de unutmalısın."[123]

Hocaefendi aynı konuya temas ettiği bir başka yerde ise şöyle seslenir "Birini uygun olmayan bir davranış içinde mi gördünüz? Gözlerinize inanmayacak ve "gözlerim beni yanıltıyor" diyeceksiniz. Gözlerinizin sizi yanıltmadığını mı söylüyorsunuz? Ne biliyorsunuz; belki de kardeşiniz hakkında suizanna düşesiniz diye şeytan size onun suretinde göründü...

Kusuru çekiştirmek, mertlik değildir: Asıl mertlik görülen kusurun üzerine bir perde daha çekip, o kusurun izalesi için Cenâb-ı Hakk'a dua etmektir. Sonra da, ibret almaktır. O'nun ayağını kaydıran Allah (celle celâluhû), sizin ayağınızı da kaydırabilir.

Bana göre insanlığın birinci mertebesi, başkasına ait kusurları hiç görmemektir. Gördüğü hâlde hüsnüzan etmek ise daha düşük bir mertebedir."[124]

Bu altın tavsiyeler sürekli kulaklarımızda yankılanmalı, nazarlarımız başkasının hususi hayatına kayınca ateşe dokunmuş bir el gibi hemen geri çekilmelidir. Zira kendi hataları gözlerini doldurmayan insanları bekleyecek akıbet perişaniyet ve hüsrandan başka bir şey olmayacaktır.

---

[123] M. Fethullah Gülen, *Gurbet Ufukları* s. 187-188; *İkindi Yağmurları* s. 120-121

[124] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla-1* s.81

Suizan

Tecessüsle yakın ilişkisi bulunan suizan, başkaları hakkında kötü düşünmek demektir ve gıybete götüren en önemli hastalıklardan biridir. Suizan kalbin gıybetidir ve başkaları hakkında kötü düşünmenin kalpte karar kılmasıdır. Suizan, kalp ve akıl hastalığına tutulmuş mizacı bozuk insanlardan sâdır olan bir çirkinliktir. O, toplumun maddi ve manevi hayatına kast eden şeytani bir tuzaktır. Cenâb-ı Hak, suizannın çirkinliğini ifade sadedinde, "Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın."[125] buyurmuş ve müminlerin vifak ve ittifaklarını tehdit eden suizan düşüncesine karşı onları uyarmıştır.

Zannın bir kısmı var ki güzeldir, diğer bir kısmı da çirkindir. Güzel olana hüsnüzan, kötü olana suizan denir. Allah ve müminler hakkında güzel düşünmek vacipken, insanlar hakkında kötü düşünmemiz ise caiz değildir. Haksızlığı ve günahkârlığı müsellem kişiler hakkında suizanda bulunmak yasak olmasa da sevap da değildir.

İnsanın eşya ve hadiselere bakış açısı ne ise karakter ve ruh yapısı da zamanla o düşünce çerçevesinde şekillenmeye başlar. Güzel görmek güzel düşünmeye zemin hazırladığı gibi kötü görmek de kötü düşünmeye zemin hazırlar. Kişinin karakter ve ruh yapısının şekillenmesinde düşünce ve uygulama birbirini besleyen iki önemli unsurdur. Güzel görmeye kendini alıştırmış bir insan güzel fiiller ortaya koyar, eşya ve hadiselere pozitif yaklaşır ve bu ruh hâletiyle hareket eden insan hayatından lezzet alır. Aksine her şeyi kötü görmeye alışmış ve sürekli bardağın boş tarafına kafayı takmış bir insan hiçbir zaman güzeli fark edemez, müspet düşünemez ve hayatın hakiki lezzetini de alamaz. Yüksek ruh ve kusursuz karakterleri ortaya çıkaran en önemli güç, güzel

---

125 Hucurât Sûresi, 49/12

düşünce ve temiz niyetlerdir. Böyle karakterler kendi şahsi hayatları itibarıyla cennetnümun bir hayat yaşadıkları gibi çevrelerine de bir gül bahçesinin etrafa güzel kokular yayması misali hep pozitif enerji yayarlar.

İslâm'ın kendi müntesiplerine kazandırmak istediği güzel ahlâk örneklerinden biri de hiç şüphesiz eşya ve hadiselere olumlu bakmak demek olan "hüsnüzan" dır. İnsanlar hakkında elden geldiğince hüsnüzan beslemek ve onlar hakkında iyi düşünmek önceliğimiz olmalıdır. Hem insan için iyi hâl esas; suç ise arızî bir durumdur. Kötülükler kendi emare ve delilleri ile ortaya çıkacağı âna kadar da her insan masumdur. Bu kural hukukta "Beraet-i zimmet asıldır: İspatlanmadıkça kişinin suçsuzluğu esastır." şeklinde ifade edilir ve herkes hukukun temel prensiplerinden biri olan bu kaideye saygı göstermek zorundadır. Buna karşılık yüce dinimiz, hüsnüzannın tam karşı cephesinde bulunan suizan düşüncesine karşı oldukça mesafelidir ve hiçbir şekilde onu tasvip etmez, ona hakk-ı hayat tanımaz. Zira o pek çok kötülüğün kaynağıdır.

"Âlemi kendin gibi bilme" anlayışından hareketle, ruhunda herhangi bir hastalık taşıyan kimseler etraflarına bakarken o ruh hastalığı adesesinden bakar ve aynı hastalıkların başkalarında da mevcut olduğunu zannederek herkesi hasta zannederler. Mesela kendi dünyası çalıp çırpma ve âlemin kilitli kapılarını açmaya kilitlenmiş bir hırsız yolda yürürken bir dükkânın vitrinlerine veya kilidine göz ucuyla bakan birini görse, o kişi hakkında hemen "hırsız" hükmünü verir. Niyet okur, yargısız infaz yapar. Bu kabil kalbî ve ruhî hastalıklara müptela olmuş insanlar paranoyak bir ruh hâleti içinde her şeyi kötüye yorar; her gölgeyi asıl zanneder ve her ihtimali olmuş gibi değerlendirirler. Habbeyi kubbe yaparak zandan öte geçmeyen ham bilgileri kalp kazanında erittikten sonra farklı kalıplara boşaltır ve onları kesin bilgi yerine koyarak

hükümler verirler. Bütün bunlardan sonra da zan ve ihtimaller üzerine kurguladıkları yanlış hükümleriyle insanları suçlar, yargılar ve onları ademe mahkûm etmeye çalışırlar.

Suizan, bırakın bir Kur'ân talebesine, sıradan bir mümine bile yakışmaz. Ancak bu illet son zamanlarda öylesine yayılmıştır ki en samimi müminlere bile bir şekilde tesir etmiştir. Hissiyat veya şuuraltı dünyası azıcık kurcalanan pek çok insanın bir sürü şüphe, tereddüt ve suizanla malul olduğu maalesef görülecektir. Çevremizdeki kâhir ekseriyetin değişik mülahazalarla suizan paranoyasına tutulmuş olduğu ve bu illetle içli dışlı olduğu müşahede edilecek ve çeşit çeşit vehimlerin ortalığı sardığı fark edilecektir. Bazen bir insanın bir sözünden dolayı üstünü çizip onu ademe mahkum etme veya bir anlık hâline bakıp onu defterden silme şeklinde tecelli eden bu günah, bir köşede sinsi sinsi bekleyen bir akrep gibi müminlerin kalplerine zehir akıtır ve onlara ciddi mânâda irtifa kaybettirir. Hâlbuki dünya ve ahiret saadeti adına rehber kabul ettiğimiz Kur'an, kulağımızı dedikodulara kapamayı, gözümüze ilişen çirkin manzaralara karşı gözü yummayı, başkaları hakkında şuuraltımızda biriken suizan tortularını temizlemeyi veya böyle bir tortunun oluşmaması adına dikkatli davranmayı nihayetinde dilimizi yakışıksız sözler söyleyip gıybet etmekten muhafaza etmeyi emretmektedir. Bu şekilde hareket etmek Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmaktır. Zira Rabbimiz hiçbir kimseyi tek bir kusurundan dolayı yerin dibine batırmamış ve onu rahmetinden mahrum bırakmamıştır. Bugün dünyada işlenen onca melanete rağmen O, sema kapılarını açık tutmaya devam ederek yağmuru kesmemekte ve toprağıyla sofralarımızı enva-i çeşit nimetleriyle süslemektedir.

Asr-ı saadette adamın biri, bir topluluğa uğramış, kendilerine selâm vermiş, onlar da selâmına mukabele etmişti. Söz konusu şahıs oradan ayrıldıktan sonra topluluğun içinden birisi onun hakkında "Vallahi! Allah için ben bu adamdan hoşlanmıyorum."

diye bahsetti. Oradakiler "Ne kadar da kötü bir laf ettin! Vallahi bu durumdan kendisini haberdar edeceksin!" diyerek kötü konuşan o şahsın söylediklerini tasvip etmediler ve hoşlanmadığı şeyi ilgili şahsa bildirmesini istediler. Bunun için aralarından bir adamı görevlendirip o adama gönderdiler. Görevlendirilen elçi, gıybeti yapılan şahsa varınca durumdan kendisini haberdar etti; hakkında söylenilenleri dinleyen o şahıs da hemen Allah Resûlü'ne vardı ve yaşadıklarını aktardıktan sonra o kişiyle kendisini yüzleştirmesini istedi. Bunun üzerine gıybet eden adama haber verildi ve bir süre sonra o da Allah Resûlü'nün meclisine geldi. Allah Resûlü kendisine vakayı rapor edince o da tasdik etti. Peygamberimiz neden dolayı o şahsa nefretle baktığını sordu. O zat da şu cevabı verdi: "Ya Resûlallah! Bu zat benim komşumdur ve onu yakından tanırım. Ben onu hem dindarın hem de günahkârın kılmış olduğu beş vakit namazın dışında namaz kılarken görmedim."

Şikâyet edilen zat da şu şekilde kendini müdafaa etti: "Ya Resûlallah! Bir sor bakalım kendisi hiç bu beş vakit namazı geç kıldığımı veya kazaya bıraktığımı; abdestimde bir kusur ettiğimi, kıldığım namazların rükû ve secdelerinde gevşek davranıp tadil-i erkâna riayet etmediğimi görmüş mü?"

Allah Resûlü döndü ve müştekî kişiden cevap vermesini istedi. O kişi de "Hayır!" diye cevapladı fakat bir başka husustan dolayı şikâyetçi oldu. Ben dedi, "Komşumu hiçbir zaman dindarın da günahkârın da tutmuş olduğu Ramazan ayı orucu haricinde oruç tutarken görmedim."

O zat bu iddiaya da şöyle cevap verdi: "Ya Resûlallah! Beni hiç Ramazan ayında oruç yerken görmüş mü veya orucun sevabını eksilten bir yanlışlık yaptığıma muttali olmuş mu, sorar mısınız?"

Resûlullah Efendimiz yine iddia makamına dönerek cevap vermesini bekledi. İddia makamı da "Hayır!" diye karşılık verdi. Bu sefer üçüncü ve son şikâyetini dile getirdi: "Ya Resûlallah!

Ben onu günahkârın da dindarın da vermek zorunda olduğu (veya verdiği) zekâtın dışında hiçbir zaman Allah için sadaka verdiğine, infak da bulunduğuna şahit olmadım."

Zanlı bu iddiaya da şöyle karşılık verdi: "Ya Resûlallah! Bir sorar mısınız, kendisi beni hiç zekâtımı vermemek için malımı gizlediğimi görmüş mü veya zekât vereceğim insanlarla pazarlık edip "size ancak şu kadar veririm başka bir şey vermem" kabilinden sözler sarf ettiğimi duymuş mu?"

O zat şikâyet konusu olan üçüncü şeye de soruyla mukabele edince Allah Resûlü yine müştekîye döndü ve cevap vermesini bekledi. Cevap yine aynı cevaptı: "Hayır!" Bütün bu yaşanan hâdiselerden sonra Allah Resûlü şikâyetçi olan şahsa dönerek şu ibretâmiz cümleyle meseleyi noktaladı: "Kalk! İhtimal ki şikâyet ettiğin şu zat senden daha hayırlı bir kimsedir."[126]

İşte böyle dostlar! Bizim hayır gördüğümüz şey bazen şer olabileceği gibi şer gördüğümüz bazı şeyler de hayır olabilir. Allah Resûlü "Her duyduğu şeyi (tahkik etmeden) ulu orta konuşup nakletmesi kişiye yalan olarak yeter."[127] derken bize çok önemli bir ikazda bulunuyor. Duyduğumuz ve gördüğümüz her şeyi dilimize dolamak ciddi anlamda bir günahtır ve kişinin manevi latifelerini ölüm sürecine sokan tehlikeli bir illettir. Dilimiz yerinde duramıyor ille de konuşmak istiyorsa Allah'ın zikriyle meşgul olsun, Kur'ân okusun, kalp ve ruhi hayatımız adına bize yeni ufuklar açan kitapların mütalaasıyla iştigal etsin ki boş işlere, dedikodulara, suizanlara ve gıybetlere vakti kalmasın.

Sadi Şirazî küçüklüğünde gece ibadetine karşı ilgi duyar, vaktini namaz, dua ve tilavet-i Kurân ile geçirirmiş. Bir gece Kur'an okurken ayakta olan babasına şunu sorar:

– İnsanlar neden gecelerini uykuyla geçiriyorlar? Kalkıp iki

---

126 Ahmed ibn Hanbel, *el-Müsned* 5/455

127 Müslim, *mukaddime* 5

rekât namaz kılamazlar mıydı? Babası da onun bu serzenişine ibretlik bir cevap vermiş:

– Uyanık kalıp başkalarını çekiştireceğine keşke sen de uyusaydın!

Suizan ve gıybet çok sinsi günahlardır. Bazen masum ve munis ifadeler içine saklanır kendilerini hissettirmezler. Nefis yapmış olduğu küçük bir iyiliğin ardından hemen kabarır ve "Bak ben gecenin karanlığında teheccüde kalkıyorum ama etrafta kimsenin ışığı yanmıyor. Ne büyük bir iş başardım." kabilinden fahirlere veya yaptığı nafile ibadetleri gözünde büyütüp kendini yüceltirken başkalarını küçümsemeye kalkışabilir. Bu durumda hemen nefsin ağzının payı verilmeli ve onun hain ve sinsi ataklarını püskürtme yoluna gitmelidir.

Atalarımız "Su uyur düşman uyumaz." demişler. Doğrudur hele hele her müminin en baş düşmanı olan nefis ve şeytan hiç uyumaz. İnsanı fitlemek, kafasını karıştırmak, kalbini bozmak için her an saldırıya geçebilirler. Çok masum ifade kalıpları içine gıybet dinamitleri yerleştirir ve insanın yaptığı onca salih ameli yerle bir ederler. Öyle bir söz söyletirler ki ormana atılmış bir kıvılcım gibi her şeyi berbat ettirirler. Böylesi tehlikeli düşmanlara karşı son derece dikkatli yaşamalı, yirmi dört saat nöbet tutan bir asker gibi nefis ve şeytana karşı müteyakkız olmalıyız.

Bu iki düşman manevi dünyamızda kendilerine bir yer açabilmek ve bayraklarını kalbin zümrüt tepelerine dikebilmek için tutar bir arkadaşımızın eskiden zahidane yaşayıp da şimdi evinin mobilyalarını değiştirmesi ve eşyalarını yenilemesini "Artık halılarda oturuyor, kanepeleri de değiştirdi; o tefessüh etti" şeklinde yorumlatır, bizi suizanna sokup gıybet ettirirler. Başka bir arkadaşımızın giydiği birkaç farklı takım elbiseye takılıp "gırtlağına kadar israf içinde yaşayan adam" yakıştırması yaptırırlar. Hâlbuki önemli olan bizim birileri hakkında ne düşündüğümüz değil, Cenâb-ı Hakk'ın hakkımızda ne

düşündüğüdür. Evinin mobilyalarını değiştirmek veya birkaç farklı takım elbise kullanmak dinin ölçülerine göre suç değildir. Şayet biz bu gibi harcamaları israf olarak görüyorsak bu bizim bakış açımıza göredir. O arkadaşlarımızın bu türlü tasarruflarda bulunurken ne düşündüklerini bilemediğimiz gibi farklı elbiselerle gördüğümüz arkadaşımızın tercihlerinin arkasında da bilemediğimiz hikmetler olabilir. Meseleye böyle yaklaşarak hareket etmek varken bütün bunları olumsuz olarak değerlendirme ve nihayetinde suizannın açtığı kapıdan gıybete varma doğru değildir. O arkadaşlarımız belki hiçbir hikmete istinat etmeyecek şekilde israf etmiş de olabilirler. Bu durumda dahi, onlar hakkında suizan etmemek ve dilimize gıybet cifesi bulaştırmamak gerekir. Cenâb-ı Hak hiçbir şekilde israf eden insanların veya günahkâr kulların gıybetini yapın diye bir emir vermemiş, bunu tecviz etmemiştir. Haklarında suizan edip gıybetlerini ettiğimiz insanların yaptıklarından tövbe ederek Allah'ın rızasını elde etme ihtimali varken bizim herhangi bir tarihte şahit olduğumuz bir olay üzerine o insanlar hakkında hep kötü düşünmemiz ve hatta yeri geldiğinde onları çekiştirmemiz son derece yanlıştır. Tövbesi yapılmış ve inşallah affedilmiş günahlar üzerine birtakım vehimler bina etmek ve böylece suizan, gıybet yoluyla Allah'ın rahmetinden uzak kalmak ileri derecede bir gaflet örneğidir.

Hazreti Üstad, yeis, ucb ve gurur ile beraber suizannı da dört büyük hastalıktan biri saymış, eşya ve hadiselere hüsnüzan gözlüğüyle bakmamızı istemiştir. Efendimiz de "Hüsnüzan sahibi olması, kişinin kulluğunun güzelliğindendir."[128] buyurmuş ve ashab-ı kiramdan bütün müminlere karşı iyi niyetli olmaları hususunda da söz almıştır.

Hüsnüzan imanın gereğidir.[129] Hayatı hüsnüzanla yaşamak

---

128 Ebû Dâvûd, *edeb* 81; Ahmed ibn Hanbel, *el-Müsned* 2/297, 304, 407, 491; İbn Hibbân, *Sahih* 2/399

129 Ebû Dâvûd, *cenâiz* 13, *edeb* 81

dinin ruhuna vukufiyetin, onda derinleşmenin ve Allah tarafından görülüyor olma mülahazası olarak bildiğimiz ihsan şuuruna bağlı yaşama enginliğinin bir alâmetidir. Öyleyse bir büyüğümüzün dediği gibi "Gerekirse kulaklarımıza kurşun döktüreceğiz ama müminler hakkındaki olumsuz sözlere asla kulak kabartmayacağız. İcap ederse gözlerimize mil vurduracağız ama kardeşlerimizin olumsuz yanlarını araştırmayacak, hatalarını görmeyeceğiz. İnanan hiçbir insanı bir sözüne, bir hâline ya da bir tavrına mahkûm edip onun hakkında kötü düşünmeyecek, gönlümüzü suizanlarla kirletmeyecek; gözümüzden, kulağımızdan ve kalbimizden dolayı da hesap vereceğimizi bir lahzacık olsun unutmayacağız. Herkesi kendimizden üstün görüp "Herkes yahşi men yaman; herkes buğday men saman" anlayışıyla hareket edeceğiz. Kendimizdeki bir yanlışı ya da çirkinliği suizannın sevkiyle başkalarına da teşmil etmeyeceğiz. Hikmetini bilemediğimiz bazı hâl ve hareketleri kötüleme yoluna girmeyeceğiz. Hele hele selef-i salihîn olarak bildiğimiz ve saygı göstermemiz gereken insanların bir kısım hâllerini beğenmeme suizannına kesinlikle tevessül etmeyeceğiz. Hâsılı suizanda isabet etmektense hüsnüzanda yanılmayı tercih edeceğiz."[130]

Herkes önüne Allah'ın rızasına kavuşmak gibi bir ideal koymalıdır. Böyle bir hedef tespiti bizi esas işimizle meşgul edecek ve başkalarını dedikodu etmeye, onlar hakkında suizanlara ve gıybetlere götürmeyecektir. Rotasını belirlememiş ve gideceği yeri tespit etmemiş bir geminin mesafe kat etmesi beklenemeyeceği gibi hedefsiz yaşayan bir müminin de kendisini ilgilendirmeyen konulara ve işlere dalması kaçınılmazdır. Muhtemel böyle bir savrukluğun ve dağınıklığın önünü almanın çaresi de en büyük hedef olan Allah'ın rızasına kilitlenmek ve bunun dışındaki laf ü güzaflara takılmadan yürüyebilmektir.

---

[130] Bkz. M. Fethullah Gülen, *İkindi Yağmurları* s. 120; *Vuslat Muştusu* s. 277

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da hassaten insanların nazarlarının üzerinde bulunduğu kimseler veya belli bir şahs-ı maneviyi temsil konumunda olan insanların suizanna kapı açacak davranışlardan uzak durmalarıdır. Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) nispet edilen bir sözde töhmet altında bırakabilecek yerlerden kaçınılması ve suizanna sebep olabilecek davranışlardan sakınılması emredilmektedir.[131] Nitekim kendisi itikâfta iken bir gece eşi Hz. Safiyye (radıyallahu anhâ) ziyarete gelmiş Peygamberimiz de kendisini uğurlamaya çıkmıştı. Bu arada Ensar'dan iki zat oradan geçiyordu. Allah Resûlü'nü görünce hızlandılar. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Yavaş olun, o (benim eşim) Safiyye bint-i Huyey'dir." diyerek izahta bulundu. O iki zat da "Sübhanallah (senin hakkında nasıl kötü bir şey düşünebiliriz) ya Resûlallah!" diyerek cevap verdiler. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunun üzerine onlara şöyle dedi: "Şüphesiz şeytan insan vücudunda kanın aktığı yerlerde cevelan eder. Bu yüzden kalbinize bir kötülük düşmesinden korktum."[132]

Allah Resûlü'nün bu hassasiyetinden anlıyoruz ki mümin şeffaf olmalı, fitneye sebep olabilecek yanlışlıklara kesinlikle girmemelidir. Evet, suizan etmek ciddi bir yanlış olduğu gibi insanları bu düşünceye itebilecek davranışları sergilemek de derin bir gaflettir. Müminlere ve hele hele Kur'ân talebelerine düşen önemli bir sorumluluk böyle bir gafletten uzak durmak, hem dünyada hem de ukbada kolay hesap verebilir bir şekilde hayat sürmektir.

Kibir

Büyüklenmek ve insanları hakir görmek demek olan kibir, Cenâb-ı Hakk'ın hiç hoşlanmadığı mezmum sıfatlardan biridir. O, bencilliğin veya egoizmin dışa vurması sayılan bir çeşit cinnet

---

131 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/45

132 Müslim, *selâm* 24; Ebû Dâvûd, *edeb* 89

ve ruhî hastalıktır. İmanın önündeki en büyük engel de maalesef kibirdir. Tarih boyunca kendini akıllı zanneden pek çok kişi, kibir engelini aşamamış ve Allah karşısında hiçliklerini itiraf edemedikleri, insanlardan bir insan olmayı kendilerine yakıştıramadıkları için hayatlarını ebedi hüsranla bitirmişlerdir.

Kibir, müminin semtine dahi yaklaşmaması gereken bir kâfir sıfatıdır ve maalesef pek çok manevi hastalığın temelinde de o yatmaktadır. Allah Resûlü katı yürekli, zorba, kaba, cimri ve büyüklük taslayan kibirli insanların Cehennem'e gireceğini;[133] kalbinde hardal tanesi kadar büyüklük hissi bulunan kimselerin ise Cennet'e kabul edilmeyeceklerini ifade etmiştir.[134]

İzzet, azamet ve ululuk Cenâb-ı Hakk'a mahsus sıfatlardır. Hazreti Mütekebbir mezkûr sıfatlarda kendisine ortak olmaya kalkan kibirli insanları rezil eder, burunlarını sürter ve onları beklemedikleri nice azaplarla cezalandırır.[135]

Kibir Hz. Musa zamanında malı ve servetiyle övünen Karun karakterli insanların tipik özelliğidir. Allah "Yeryüzünde kibirli kibirli yürüme!"[136] diye müminleri uyarırken, kibirle kasılan, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri de asla sevmeyeceğini açıkça haber verir.[137]

Böylesine zararlı bir illet olan kibir, hiç şüphesiz insanı gıybete sevk eden ana âmillerden biridir. Kibirli insan başkalarını küçük görür. Hâlbuki Allah Resûlü bir insanın din kardeşini hakir görmesini kötülük olarak yeterli bulur.[138] Yani bir insan hiçbir günah işlemese de din kardeşini küçük görüp ona hor gözle baksa bu davranışı ona günah olarak yeter de artar bile. Bu öyle

---

133 Buhârî, *eymân* 9, *tefsîru sûre* 68/1, *edeb* 61; Müslim, *cennet* 47

134 Müslim, îmân 147; Ebu Dâvûd, edeb 29; Tirmizî, birr 61

135 Müslim, *birr* 136

136 İsrâ Sûresi, 17/37

137 Lokman Sûresi, 31/18

138 Tirmizî, *birr* 18

basit, hafife alınacak ve müsamaha ile geçiştirilebilecek bir davranış değildir.

Bir müminde bulunan herhangi bir kusuru alaya almak, onu olur olmaz yerlerde dillendirmek ve kendini kusursuzmuş gibi insanlara takdim etmek kibirle malul bir karakterin zaaflarıdır. Kâmil bir mümin hiçbir zaman kendini diğer insanlardan üstün görmediği gibi başkalarının kusurunu da diline dolamaz, onları alay konusu yapmaz. Zira Hakk'ın nazarında alay edilenin alay edenden çok üstün bir makamda oturmadığını kim iddia edebilir. Bir şiirde "Harabat ehline hor bakma zâkir, defineye malik viraneler var" denildiği gibi Allah sevgisinin kimin kalbinde daha ağır bastığını hiç kimse bilemez. Binaenaleyh insanlara kürkleri veya konumları ile değil, insaniyetleri ve Allah'ın kulu olmaları itibarıyla değer vermek gerekir.

Kibir duygusu insanın manevi dünyasını her an alt üst etmeye muktedir çok tehlikeli bir düşmandır. Ona karşı her an tetikte olmalı, varlığını hissettiğimiz anda onu yok etmek için harekete geçmeliyiz. Nitekim Hazreti Ömer hutbe verirken içine gelen böyle bir duyguyu "Hey Ömer! Bugün müminlerin halifesiyim diye sakın gururlanma. Sen daha düne kadar bir deve çobanıydın." muhasebesiyle geri püskürtmüş, kendini levmetmiş ve Allah'a sığınmıştı. Allah Resûlü huzurunda heyecandan titreyen bir kişiye "Korkma, sıkılma! Ben de senin gibi kara ekmek yiyen bir kadının oğluyum." demiş ve insanlara, onlardan biri gibi davranmayı öğretmişti.

Hakikat şu ki kibir gibi önemli bir zafiyetin üstesinden gelmek, içerisinde gıybetin de bulunduğu pek çok manevi hastalığın önünü alacaktır. Tevazu ile yükselmek; kibir ile alçalmak ters orantılı şeylerdir. Ne kadar mütevazı isek Hak katında da insanların nazarında da yücelir ve yükseliriz. Buna karşılık ne kadar kibirli ve fahur yaşarsak o nispette alçalır ve hem Hak hem de halk terazisinde hafif, değersiz bir kimse hâline dönüşürüz.

Rahman'ın sevgisine ve Rahman'ın sevdiklerinin muhabbetine nail olmak isteyen, mütevazı olsun, kibirden uzak dursun, insanlardan bir insan gibi davransın ve sakın ola ki eliyle, diliyle insanları küçük görecek hareketlerde bulunmasın vesselâm….

Dikkatleri Başka Tarafa Çekme Taktiği

İmam Gazalî'nin de temas ettiği üzere gıybete götüren sâiklerden biri de kişinin kendi kusurlarından bahsedilmesin diye başkalarının kusurlarını dile dolamasıdır. Oysaki başkasının omuzları üzerine basarak uzun boylu gözükmek ne kadar komik ve itici ise başkalarının kusurlarını kendine siper yapmak da o kadar çirkindir.

Bazı insanlar kendilerinin kusurlarından bahsedildiğinde veya bahsedilme ihtimaline binaen kendilerini müdafaa sadedinde "Ama aynı hataları şu şahıs da yapıyor/Öyle diyorsunuz ama falan kişide de şu şu kusurlar var." gibi savunma refleksleri gösterirler. Hâlbuki kötüden misal olmaz, kötü örnek alınmaz. Günah zatında günahtır ve her kim işlediyse muhatabı o kişidir. Binaenaleyh insanların kusurlarını yüzlerine vurmak ayıp olduğu gibi eleştirilme ihtimaline binaen başkalarını eleştirmeye ve gıybet etmeye kalkışmak da yanlıştır. Başkalarının yaptığı yanlışlar bizim de yanlış yapabileceğimiz anlamına gelmez. Hele kendimizi temize çıkaralım diye başkalarının kirli çamaşırlarından bahsetmek İslâm'ın yüce ahlâkı ile hiçbir zaman bağdaşmaz.

Kendini Nazara Verme Düşüncesi

Bazı insanlar bulunduğu mecliste kendinden söz edilmesini ister. Bunun için bir vesile bulamayınca başkalarını diline dolayıp gıybet eder ve ister ki böylece kendi üstünlüğü ortaya çıksın. Başkalarının kusurları üzerinden kendini pazarlar ve kendini nazara verir. "Falan şöyle, filan böyle" diyerek insanların zihnine "Ama

ben öyle değilim. Benim şu şu fazilet ve meziyetlerim var." düşüncesini sokmaya çalışır.

Bu şekilde davranmak da gıybetin diğer sebeplerinde olduğu gibi manevi bir boşluğun tezahürüdür. Kalbini ihlâs yörüngesinde döndüren kişi, teveccüh-ü nasa iltifat etmez; insanların alkışlarına aldanmaz. Bu ilgiler, alkışlar, takdirler saman alevi gibi gelip geçici veya suyun üzerinde birikmiş köpükler gibi bir anlam ifade etmeyen içi boş nümayişlerdir. Kalıcı olan ve bereket getiren ise Allah'ın rızasıdır. O en büyük maksud ve matluptur. Onun dışındaki her şey ise aldatan, ayak kaydıran bir tuzaktır. Aziz ve âkil olan adam, ileride kendisine verilecek olan zümrütleri, elmasları yolda rastladığı çakıl taşlarına tercih etmez. Dişini sıkar sabreder ve son gülen olmak için akıbetinin rıza-yı ilahide sonlanacağı umuduyla hayatını hep rıza ekseninde yaşamaya gayret eder.

Vakit Geçirme Bahanesi

Gıybete götüren yanlış yollardan biri de vakit geçirme bahanesiyle başkalarının taklidini yapmak ve onların birtakım kusurlarını ağza sakız yapmaktır.

Herhangi bir insanı bir takım kusurları ya da eksik yanlarından dolayı küçümsemek, alay etmek, zayıf bir yönünü dile dolayarak eğlenmek ve gıybet ederek hoşça vakit geçirmek son derece hürmetsiz, lâubalî bir davranıştır. Bu kabil davranışlar da maalesef iman zaafından kaynaklanır. Her vesileyle gülmek ve alay etmek gibi illetler bizim dünyamıza yabancıdır ve ahlâkî anlayışımızda yeri yoktur. Meclislerimize bu türlü hastalıkları bulaştırmamalı ve oralarda Allah'ın rızasını arayacak vesileler ortaya koymalıyız. Allah'ın zikrinin yapıldığı ve yüce mefkûrelerin müzakere edildiği meclislerde gıybete, başkalarının hata ve kusurlarıyla vakit geçirmeye asla yer olmaz. İslâm ahlâkı, boş vakti önemli bir nimet olarak görür ve insanlardan bu nimetin şükrünü eda etmelerini

bekler. Boş vakitler gıybet ederek, olur olmaz her şeye gülerek değil; ilimle, zikirle, kitap okuma veya faydalı sohbetler dinlemekle değerlendirilmelidir. Unutmayalım ki Allah huzurunda hesap vereceğimiz noktalardan biri de ömrümüzü nerede tükettiğimiz ve bu sermayeyi nerelerde harcadığımız konusudur.

Buraya kadar gıybete sebep olan hususlar ve bu zaafların üstesinden gelme adına bir takım nokta tavsiyeler üzerinde durmaya çalıştık. Bu tavsiyelerin haricinde ayrıca dikkat edilecek hususların biri de günahlardan ve günaha düşebileceğimiz mekânlardan uzak durmaktır. Zinadan nasıl uzak durmaya çalışıyor ve içkiye ağzımıza götürmüyorsak dilimizi de gıybetten tecrit etmek zorundayız. Nezahet-i lisaniyemizi korumalı ve dilimize sahip çıkmalıyız. Hz. İsa (aleyhisselâm) yol üzerinde karşılaştığı bir hınzıra "Haydi! Selâmet içinde geç." diye seslenmişti. Etrafındakiler "Bir hınzıra bu şekilde mi hitap ediyorsun?" diye sorunca "Ben dilimi kötü söze ve kötü konuşmaya alıştırmaktan korkuyorum." cevabını vermişti.

Her ne konuşuyorsak ve her ne yapıyorsak Allah'ın haberdar olduğu gerçeğini de hiçbir zaman hatırdan çıkarmamalı. "Görmez misin ki Allah göklerde ne var, yerde ne varsa bilir! Bir araya gelip gizlice fısıldaşan üç kişinin dördüncüleri mutlaka Allah'tır. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları mutlaka Allah'tır. Bundan ister daha az, ister daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, mutlaka O, kendileriyle beraberdir. O, ileride kıyamet gününde, yapmış oldukları işleri onlara tek tek bildirecek, dilerse karşılığını da verecektir. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilir."[139] meâl-i şerifinde zikredildiği üzere Cenâb-ı Hak hep bizimle beraberdir ve kıyamet günü her şeyin kaydedildiği defterler bizlere arz edilecek, yaptıklarımızla, söylediklerimizle yüzleşerek hesap verme durumunda kalacağız.

Dikkat edilmesi gereken çok önemli bir husus da toplantı ve istişarelerde gıybete asla yer vermemektir. Her ne olursa olsun ve

---

139 Mücâdile sûresi, 58/7

hangi masum kılıf içinde takdim edilirse edilsin gıybet, gıybettir. Bir şahıs hakkında karar verilecek ve konuşulacaksa nefsimizi işe bulaştırmadan hakperest ölçüler içinde karar vermeye çalışmalı; ilgili kişinin önce faziletlerinden bahsedilmeli ve varsa yaptığı güzellikleri, hizmetleri anlatılmalıdır. Mevzu mütalaa edilirken araya gıybet sıkıştırmak, iğneli iğneli laflar sokuşturmak son derece çirkindir. "Onların kendi aralarında yaptıkları gizli görüşmelerin, fısıldaşmaların çoğunda hayır yoktur. Bu görüşmelerde hayır olması için onların muhtaçlara yardımı, güzel bir davranışı yahut dargın insanların arasını bulmayı gözetmeleri gerekir. Kim Allah'ın rızasını arzulayarak bunu yaparsa, Biz de ona çok büyük mükâfat veririz."[140] âyetinde ve sünnet-i seniyyenin öğrettiği ölçüler içinde istişare meclislerinin mihverine rıza-yı ilahiyi koymalı ve buralarda gıybetin esamesinin dahi okunmasına müsaade etmemeliyiz.

Gıybete mani olma ve bu illetten kurtulma adına yapılabilecek şeylerden biri de nefsi cezalandırmaktır. Mesela her gıybet ettiğinde sadaka vermek veya oruç tutmak gibi bir ceza uygulanabilir. Belki de bu muaccel cezalar neticesinde nefis uyanacak, akla mağlup olacak ve bir süre sonra gıybet etmemek tabiatımızın bir yanı hâline gelecektir. İslâm âlimleri içerisinde Abdullah ibn Vehb gibi her gıybet ettiği insana mukabil bir gün oruç tutmayı nezredip oruç tutan, buna rağmen bu konuda gelişme kaydedemediğini görünce her gıybetine karşılık bir dirhem sadaka vermeyi âdet hâline getiren insanlar çıkmış ve sonuçta gıybetle aralarına mesafe koyabilmişlerdir. İmam Zehebî Abdullah ibn Vehb'in bu mücadelesini aktardıktan sonra "Vallahi âlimler işte böyle insanlardı ve onların bu davranışları faydalı ilmin semeresinden başka bir şey değildi." demiş bir yandan taaccübünü bir yandan da takdirini ifade etmişti.[141]

---

140 Nisa Sûresi, 4/114

141 Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-nübelâ* 9/228

Başka bir hak dostu da bu minvalde bir reçete uyguladığını ve yaptığı bir gıybetten dolayı kendisini üç ay oruç tutmaya mahkûm ettiğini bildirmiştir.[142]

Hatasız kul olmaz. Kusursuz dost ve arkadaş arayan dostsuz kalır. İnsanları hataları ve kusurlarıyla kabul etmek olgunluğun alametidir. Ancak bu, insanların hata ve kusurlarını olduğu gibi kabul edip onları düzeltmeyi hiç düşünmeyelim demek değildir. Düzeltilebilecek hatalar vardır düzeltilemeyecek hatalar vardır. Bir takım zafiyetler ve kötü ahlâk adına görülen hatalar tabii ki düzeltilebilir ancak Allah'ın takdiri dediğimiz fiziki kusurları düzeltmek mümkün değildir. Bunları Allah'ın takdiri olarak görmeli ve bizleri bu türlü hastalık ve kusurlardan uzak kıldığı için ayrıca Allah'a teşekkür etmeliyiz. Diğer taraftan düzeltilebilecek kusurlar kategorisine giren hataları da uygun üslup ve metotlarla çözmeye çalışmalı sonuca tesir etmeyen gıybet ve dedikodulardan ise uzak durmalıyız. Hem bilmeliyiz ki gıybet, yapılan salih amellerle sevap testisini bir yandan tertemiz suyla doldururken diğer taraftan testinin altını kırıp yapılan onca güzel işleri heba etmek ve boşa akıtmak kadar divanece bir davranıştır. Bu günah, kulun Allah yolunda elde ettiği artıları eksilten ve nötr hâline getiren vahim bir hatadır. Uyanık olmalı, gıybete karşı tedbir alınmalı ve Allah'ın en büyük ihsanlarından biri olan hitap çiçeği (dil); gıybet, dedikodu, söz taşıma ve yalan gibi kirlere bulaştırılmamalıdır. Cennete yakın, cehennemden uzak olmak isteyen dil fabrikasında ürettiği ürünlere dikkat etsin, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman edenler dilini ya hayır için kullansın ya da susmayı tercih etsin vesselâm…

---

142 M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla-1* s.130

GIYBETİN DÜNYEVÎ-UHREVÎ CEZALARI

> "Vallahi gıybet, müminin dinine kangren olmuş yaranın bedene verdiği zarardan daha hızlı tesir edip zarar verir."
>
> Hasan Basrî (rahmetullahi aleyh)

Gıybetin Ferdî ve İctimaî Cezaları

Gıybet pek çok yönüyle mümin için ciddi bir tehdittir ve onun sebep olduğu hem ferdî, hem içtimaî hem de uhrevî kayıplar söz konusudur. O, her şeyden önce kişinin saygınlığına zarar verir. Zira insanlar dilini gıybete alıştıran kişiye bir noktadan sonra farklı bir nazarla bakmaya başlarlar. Gıyabında bulunan kişileri sürekli çekiştiren bir kişi, insanların zihninde saygın bir konumda değil, bayağı ve aşağı bir imajla yer eder. Çünkü bu insanlar zamanla o şahıs hakkında "Kim bilir belki de biz yokken bizim de gıybetimizi yapıyor!" diye düşünmeye başlar ve o zata karşı olan saygı ve hürmet hislerinde aşınmalar olur.

Bu kademenin bir sonraki noktası uhuvvet duygusunun sarsılması ve nihayet yerle bir olmasıdır. Zira gıybet müminler arasında var olması gereken itimat hislerini öldürür. Müminler ancak kar-

deştirler ve kardeş gibi hareket etmelidirler. Kardeş kardeşe kem gözle bakmaz, arkasından konuşmaz, onun aleyhine olacak şekilde arkasından dolaplar çevirmez. Aksi hâlde kardeşlikten bahsetmek mümkün olmaz. Böyle bir topluluğa kardeşliğin hâkim olduğu toplum değil de birbirlerine zehirli iğnelerine batırmak için pusuya yatmış akrepler topluluğu demek daha uygun düşecektir.

Allah'ın muradı müminlerin yekvücut hâlinde yaşamaları, bu duyguyu iliklerine kadar hissedecek derecede birbirlerinde fani olmalarıdır. Uhuvvet, müminlerin hayatında merkez noktayı tutan hususlardan biridir. Üstad Bediüzzaman Hazretleri "Mesleğimizin esası uhuvvettir... Mesleğimiz "*Halîliye* " olduğu için, meşrebimiz "*hıllet* "tir. Hıllet ise en yakın dost ve en fedakâr arkadaş ve en güzel takdir edici yoldaş ve en civanmert kardeş olmak iktizâ eder."[143] derken âhirzaman kudsilerinin hayatında uhuvvetin ehemmiyetine özellikle dikkat çekmiştir. Nitekim kendisi gıybet ve yalan konusunda çok hassastı. "Falan böyle söyledi." deseler; "Siz yanlış anlamışsınız, o kişi benim dostumdur. O Risale-i Nur'a dosttur. Öyle söylemez. Siz benim kardeşimle aramı açacaksınız." der ve gıybete hiç hayat hakkı tanımazdı. Bu türlü şikâyetleri her zaman hüsn-ü tevile çalışır ve "Biz hüsnüzanna memuruz." derdi. Birbirini şikâyet eden iki farklı gruba "Kardeşim, sizin hizmetinizden ziyade aranızdaki tesanüde ihtiyaç vardır. Sizler ara sıra İhlâs, Uhuvvet ve Hücumat-ı Sitte risalelerini aranızda beraber okumalısınız. Sizin şimdiye kadar fevkalade sebat, metanet, tesanüd ve ittifakınız bu memlekete medar-ı iftihar olacak." demiş ve uhuvvete vurgu yapmıştı.

Uhuvvet başarıya giden yolun ilk basamağıdır. Uhuvvetin olmadığı yerde vifak ve ittifak da olmaz. Vifak ve ittifakın olmadığı yerde muvaffakiyet de sağlanamaz. İstiklâl şairimiz M. Âkif Ersoy "Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez" derken bu

---

[143] Bediüzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, 21. Lema

gerçeği haykırmakta ve müminlerin birbiri içine geçmiş tuğla gibi kenetlenmelerinin elzem olduğuna işaret etmiştir.

Evet, bütün büyük başarıların arkasında ekip ruhu ve yakalanan kardeşlik havasının itici gücü vardır. Birbirinin kuyusunu kazan ve çekiştiren insanların kalıcı muvaffakiyetler elde etmesi imkânsızdır. Müminler öncelikle aralarında ideal bir uhuvvet atmosferi meydana getirmeli sonra da bu kardeşlik havasını tehdit eden tehlikelerden uzak durmalıdırlar. Onların birliğini tehdit eden en büyük tehlikelerden biri de gıybettir. Gıybet uhuvvet binasının temellerine yerleştirilmiş dinamit gibi koca İslâm binasını hâk ile yeksân edecek derecede ciddi bir tehlikedir. İctimai bünyeyi bu derece tehdit eden bir düşmana karşı her bir mümin teyakkuzda olmalı ve kesinlikle onu toplumun huzur tüten atmosferine buyur etmemelidir.

Diğer taraftan sürekli yayılan gıybet hastalığı bir noktadan sonra içtimai bir paranoyaya dönüşür. Öyle ki herkes birbirinden şüphe duymaya başlar. Bu duygularla yaşayan bir toplumun sağlıklı karar vermesi ve sağlıklı adımlar atması çok zordur. Böyle kötü bir hâle düşmemek için gıybete karşı topyekûn bir savunma refleksi içinde davranmak ve ondan uzak durmak şarttır.

Gıybetin bir yıkıcı tesiri de hüsnüzan duygusunu köreltip suizan hastalığını depreştirmesidir. Hz. İsa (aleyhisselâm) ile havarileri bir köpek leşinin yanından geçerler. Havariler "Ne kadar da kötü kokuyor!" derken Hz. İsa (aleyhisselâm) "Dişleri ne kadar da beyazmış!" diye cevap verir ve talebelerine güzel görüp güzel düşünme adına ibretlik bir ders verir. Aynı zamanda bu bakış açısı hayvanların dahi gıybetinin yapılmaması noktasında müşahhas bir örnektir. Bediüzzaman (rahmetullahi aleyh) da "Güzel gören güzel düşünür. Güzel düşünen, hayatından lezzet alır."[144] derken bu gerçeği dile getirmekte ve müminlere pozitif bakış açısını vermeye

---

[144] Bediüzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, Hakikat Çekirdekleri, no:50

çalışmaktadır. Müminler hayata müspet bakan ve hep bardağın dolu tarafını görmeye gayret eden insanlardır. Gıybet onların bu pozitif bakış açısına ciddi anlamda zarar verdiği gibi suizan duygusunun gelişip boy atmasına da zemin hazırlar.

Gıybetin kul ile Allah arasındaki münasebetler açısından da oldukça olumsuz tesiri vardır. Gıybet bir insanın şeref ve haysiyetine ilişmek ve ilgili kişiyi insanların nazarında küçük düşürmektir. Gıybet eden kişi bu anlamda maksadının tersiyle muamele görür. Niyeti gıybetini yaptığı kişiyi alçaltmak iken kendisi Allah nazarında küçük düşer. Başkasını küçük düşürdüğünü zannederken, bilmez ki zavallı kendisi dipsiz bir kuyuya doğru yuvarlanmaktadır. Başkasına çamur atmaya çalışırken kendisi bataklığın ortasında debelenip durmaktadır.

Gıybetin Uhrevî Cezaları

Gıybetin ferdî ve ictimaî zararlarının yanında, ahirette değişik şekillerde kulun karşısına çıkacak cezaları da vardır. Bu konuda Allah Resûlü'nden bize intikal eden muhtelif haberler var. Resûlullah Efendimiz Miraç yolculuğunda yüzlerini ve göğüslerini bakır tırnaklarıyla tırmalayan bir takım insanlarla karşılaşmış ve bu kimselerin kim olduğunu Hz. Cebrail'e sormuştur. O da sözkonusu kişilerin gıybet ederek insanların etini yiyen ve onların namus ve şerefleri hakkında ileri geri konuşan kişiler olduklarını haber verir.[145]

Allah Resûlü Miraç gecesi özel bir yolculuk yapmış ve Hz. Cebrail'in rehberliğinde pek çok esrara muttali olmuştur. O gece gördüğü tablolardan biri de gıybet edenlerin akıbetleridir. Gıybet günahını yüklenen insanların karşılaşacakları acı son yüzlerini ve göğüslerini bakır tırnaklarıyla tırmalamak olacak ve böylece kan

[145] Ebû Dâvûd, *edeb* 35

revan içinde kalacaklardır. Burada dikkati çeken önemli bir husus gıybet edenlerin kadınlara mahsus hareketlerle özdeşleştirilmeleridir. Zira yüzü ve göğsü tırmalamak ağıt yakan kadınların âdetidir. Demek ki gıybet etmek ve arkadan konuşmak erkekliğin şanından olmayan bir davranıştır.

Sıhhat derecesi son derece zayıf olan bir rivayete göre Allah Resûlü birgün Muaz ibn Cebel'e şu nasihatleri yapar: "Ey Muaz! Cenâb-ı Hak gökleri ve yeri yaratmadan evvel yedi melek yaratmış; semavat ve arzı halk ettikten sonra da her sema için onlardan birini kapıcı kılmıştır. Bu meleklerin her biri vazifeli olduğu semada Cenâb-ı Hakk'ın celalî tecellilerine ve azametine şehadet ediyorlardı. Hafaza melekleri kulun sabahtan akşama kadar işlemiş olduğu ve güneş ışığı gibi parlayan amelleri semaya doğru çıkarırlar. Melekler dünya semasına ulaştıklarında o kulun amellerini sena makamında "Ne kadar da çok ameli varmış!" diyerek kendisini tezkiye ederler. Ancak görevli melek "Bu ameli sahibinin yüzüne çarpın. Ben o gıybeti edilen şahsın meleğiyim. Rabbim bana "İnsanları gıybet eden kişinin amelini başkasına ulaştırma!" diye emretti." der.[146] ve o amelin Hak Teâla'ya arz edilmesine müsaade etmez.

Yine Hz. Berâ'nın haber verdiğine göre Allah Resûlü bir öğle namazı sonrası öylesine celallenmişti ki sesini evlerinde oturan genç kızlar bile işitmişti. Efendimiz o gün insanlara şöyle seslenmişti: "Ey dilleriyle imân edip kalpleri hakikat-i imana erememişler topluluğu! Müslümanları gıybet etmeyin; onların hata ve kusurlarının peşine düşmeyin! Her kim kardeşinin kusurunu (mahremiyetini) araştırmaya kalkarsa Allah da onun kusurunu (mahremiyetini) araştırır. Allah'ın kusur araştırması da o kişiyi kendi evinin ortasında rezil rüsvay etmesidir."[147]

Allah Resûlü'nün bu şiddetli ikazlarından dolayıdır ki bir gün

---

146 Münzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb* 1/38

147 Ahmed ibn Hanbel, *el-Müsned* 4/424; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat* 3/207; 4/125

İbn Mes'ûd'un (radıyallahu anh) yanına "Bu şahıs, sakalından şarap damlayan filan kişidir." diye bir adamı getirmişlerdi. Kendisi bu sözü söyleyen kişilere iltifat etmeyip onlara şöyle demişti: "İnsanların gizli ve mahrem yönlerini araştırıp tecessüste bulunmak bizim işimiz değil. Eğer açıktan suç teşkil eden bir şey olursa, o zaman zaten gereğini yaparız."[148]

Evet, sahabi dersini iyi almıştı. Durduk yere gidip insanların gizli hâllerini araştırmak, eksiklerini ve kusurlarını tespit etmek Allah'ın Settâr ismine muhalif hareket etmek demekti. Allah, müminlerden kusur avcılığı yapmalarını beklemiyordu. Şayet olur da bir hata ve günah gün yüzüne çıkarsa ona takdir edilecek ceza da zaten ilgili mercilerce verilirdi. Bunun dışında müminlerin gizli hâllerini araştırmak ve mahremiyetlerine göz dikmek İslâm ahlâkıyla bağdaşmayan bir davranış demekti. Bu prensibe muhalif hareket edenleri Allah kendi evlerinin ortasında herkesin içinde rezil edeceği tehdidinde bulunuyordu. O zaman insanların hatalarını ve günahlarını tespit edip onları dillendirmek Cenâb-ı Hakk'ın gazabına sebep olan ciddi bir hata demekti. Bu şekilde hareket edenlerin de yaptıkları yanlarına kâr kalmayacak ettiklerini bulacaklardı.

Hz. Câbir (radıyallahu anh) Allah Resûlü ile olan bir hatırasını şöyle nakleder: "Birgün Resûlullah ile beraber yürürken iki kabrin başına geldi ve kabirdekilerin azap gördüğünü söyledi. Akabinde "Bunlar büyük bir günah işlediklerinden dolayı azap görmüyorlar. (Ağlayarak) Biri idrarından sakınmıyor diğeri de insanları gıybet ediyordu." dedi. Sonra bir (veya iki) uzun hurma yaprağı getirtti. Küçük küçük parçalara böldürüp kabirlere diktirdi. Ardından şöyle dedi: "Bunlar kurumadıkları müddetçe onların azabını hafifletmeye devam edecek."[149]

---

148 Ebû Dâvûd, *edeb* 37

149 Ebû Ya'la, *el-Müsned* 4/43

Resûl-i Ekrem Efendimizin Hz. Meymûne annemize şu tavsiyeyi yaptığını görüyoruz: "Ya Meymûne! Kabir azabından Allah'a sığın! Kıyamet günü en şiddetli azap çekmeye sebep olacak iki husus, gıybet ve idrarına dikkat etmemektir."[150]

Katâde Hazretleri bu hadislere paralel olarak kabir azabının üçte birinin gıybetten, üçte birinin idrardan sakınmamaktan ve diğer üçte birinin de insanlar arasında söz taşımaktan dolayı olduğunu belirtir.[151]

Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın bildirmesiyle gayet tabii olarak kabir ehlinin durumlarına muttali idi. Kabir sahiplerinin neden dolayı azap çektiklerini ve neden dolayı rahmete mazhar olduklarını bilirdi. Miraca mazhar olmuş, mülk ve melekût âleminin pek çok esrarına vâkıf bir gönlün iki cenazenin durumundan haberdar olması çok tabii bir hadiseydi. O gün yanından geçtiği iki kabirde de azap sahneleri görmüştü. Görmüş ve irşad ve ikaz adına arkadaşlarını durumdan haberdar etmişti.

İtikadımıza göre kabir azabı haktır ve gerçektir. İnsan dünyada yaptığı hatalardan dolayı kabrinde sıkıntı çekebilir/çeker. Ancak bunun keyfiyeti konusunda aklın çok şey söylemeye kudreti yoktur. Biz kabir azabının gerçek ve olabilir olduğunu kabullenir ancak nasıl ve hangi keyfiyette olduğu noktasında teslim olup iman ederiz. Bir İslâm âliminin dediği gibi "20. asırda ilmin bütün verilerini, teknolojinin tüm imkânlarını ve insanlık tarihinin tecrübelerini harmanlasak bile, dünyada rûh-cesed münasebeti hakkında kesin bir söz söyleyemiyoruz. Nerede kaldı, âlem-i berzah hakkında tespitlerde bulunmak?"[152] diyor ve bu işin hakikatini idrak etmekten âciz olduğumuzu itiraf ediyoruz.

---

150 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl* 3/237

151 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl* 16/107

152 M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla-2* s. 54

Ahiret yolculuğunun ilk durağı olan kabir âlemi, daha sonraki süreç için kilit bir noktadır. Zira kulun encâmının nasıl olacağı kabirden itibaren belli olur. Eğer sonuç hayırlı ise kabir hayatı da nispeten rahat; sonuç menfi ise kabir de sahibine bir eza ve cefa yatağı olacak demektir. "Nasıl dünya hayatı kabir hayatına göre bir uykudur; aynen onun gibi kabir hayatı da âhiret âlemlerindeki hayata göre bir uykudur. İnsan uykusunda da belli bir azaba düçar olabilir. Cehennem azabına göre kabir azabı, uyanık insanın gördüğü azaba göre uykudaki insanın rüyasında düçar olduğu azap gibidir."[153] cümleleriyle ifade edildiği üzere kabir âlemi bambaşka bir boyuttur. (Mevlam cümlemizin kabrini Cennet bahçelerinden bir gülşen eylesin!)

Niçin azap görüyordu o iki insan? Yapılması insana çok güç gelmeyen az bir irade ortaya koymakla ve birazcık hassasiyet göstermekle yapılabilecek şeyleri yapmamışlardı. Evet, onların biri hayatta iken insanların etini yemekle meşgul olmuş diğeri de küçük abdestini sıçratmama konusunda ihmalkâr davranmıştı. Gıybet ederek hayatını heba etmiş o insan, iradesinin hakkını verseydi şüphesiz gıybeti alt edebilecek ve bundan dolayı kabirde rahatsız edilmeyecekti. Ama gel gör ki sonuç böyle olmamıştı. Ya diğeri, abdest bozma esnasında sakınıp elbiselerini temiz tutamaz mıydı? Bu mükellefiyet, altından kalkılması imkânsız bir teklif miydi ki başaramadı? Hayır! Bu iki zat yerine getirilmesi çok zor olmayan konularda muvaffak olamadıklarından dolayı şimdi azap görüyorlardı.

Allah Resûlü arkadaşlarına kıvam kazandırma adına irşad örneklerini bazen mülk bazen de berzah âleminden gösteriyordu. O gün iki şahsın gördükleri azabın sebebini onlara açıklamış ve gıybet ve istibra konusuna özellikle dikkat etmelerini istemişti. Buna göre her bir mümin istibrasına dikkat etmeli ve abdest

---

153 İsmail Ünal, *Fethullah Gülen'le Amerikada Bir Ay* s. 129-130

bozarken elbisesine sıçratmamaya özen göstermelidir. Nasıl namaz, abdestsiz makbul olmazsa iyi bir temizlik yapılmadan alınan abdest de muteber değildir. Abdest alındıktan sonra bir damla idrar akıntısı bile –şayet özürlü değilse– abdesti iptal eden ve onu hükümsüz kılan bir durumdur. Mümin istibrasına dikkat etmeli ve herhangi bir akıntının gelmeyeceğine kanaat getirdikten sonra abdest almalıdır. Aynı zamanda o, abdest bozarken son derece dikkat etmeli, namaz kılacağı elbiseleri elinden geldiğince temiz tutmaya çalışmalıdır. Hele imamete geçip cemaate namaz kıldırma konumunda bulunan insanların bu temizliğe çok daha fazla dikkat etmesi gerekir. Öyle ki onlar iç çamaşırlarında bir kuşun gözü kadar olsun necasete müsaade etmemeli sık aralıklarla iç çamaşırlarını değiştirmeli ve bu konuda son derece hassas davranmalıdırlar.

Müminler dış temizliklerine dikkat ettikleri gibi ağızlarının temizliğine de riayet etmelidirler. Allah'ın huzuruna O'nun nezdinde en makbul koku olan oruçlunun ağız kokusuyla çıkmalı ve dillerine gıybet orucu tutturmalıdırlar. Bu orucu tutmaya muvaffak olanlar kabirde rahat edecekleri gibi inşallah Allah'ın huzurunda ummadıkları lütuflarla da karşılaşacaklardır…

Burada dikkatimizi çeken bir husus var. Allah Resûlü azap gören iki insanın neden azap gördüğünü açıklarken birini idrardan diğerini de gıybetten sakınmama olarak gösteriyor. İnsanın küçük abdesti konusunda hassas davranmaması nasıl abdestle ifa edilecek ibadetlerine tesir ediyor ve onları iptal ediyorsa gıybetin de salih amelleri yiyip bitiren ve iptal eden menfi bir tesiri vardır. Nasıl bazı rivayetlerde gıybetin abdesti, namazı ve orucu zayi ettiği bildiriliyorsa istibra ve istinca noktasındaki kusurlar da ibadetleri zayi eder. Çoğu insan kâmilen abdest aldığını, namaz kıldığını zanneder ama aldığı abdest olmamış, kıldığı namaz da makbul sayılmamıştır. Neden? Çünkü gerekli hazırlığı tam

yapmamış ve temizliğe dikkat etmemiştir. Bunun farkında olmak önemli bir başarıdır. Gıybet de öyledir. Bazı insanlar namaz kılar, oruç tutar, hacca gider ama bir taraftan da sürekli birilerini gıybet ederler. Bilmezler ki bu şekilde bir taraftan Cennet'teki saraylarının tuğlalarını üst üste koyarken diğer taraftan onları balyozla kırmaktadırlar. Namaz kılar bir tuğla koyarlar ama ettikleri gıybetle de duvarda bir gedik açarlar. Bu yanlış ciddi bir hatadır ve diyanette yaşanan bu zafiyet bir an önce tadil edilmelidir. Evet, son derece dikkatli olmak zorunda olduğumuz bir zeminde yaşıyoruz. Amellerimizin hem maddi hem de manevi açıdan pırıl pırıl ve tertemiz bir şekilde Allah'a yükselmesini murad ediyorsak kendimizi bir de bu açılardan kontrol etmemiz gerekiyor.

Asr-ı saadette Mâiz isminde bir sahabi ölüm cezasına çarptırılmıştı. Mâiz, Allah'a iman eden bir insandı ve ciddi bir cürüm işlemesine rağmen Resûlullah Efendimiz onun imanına çok ehemmiyet veriyordu. Ciddi bir suç işlemiş olsa da çekiştirilmemesi gerekiyordu. Mâiz'in imanı o kadar derin ve köklü idi ki hiç kimsenin görmediği bir yerde günah işlemiş ve sonra ahirette Allah'a hesap verme duygusu vicdanını rahatsız edince gelmiş Efendimiz'in huzurunda suçunu itiraf etmişti. Allah Resûlü ona defalarca af yolunu göstermesine rağmen o her defasında ısrar etmiş ve cezası ne ise onun uygulanmasını istemişti. Neden sonra infaz edilince iki kişi onun hakkında "Allah'ın günahını setretmesine karşılık gelip onu açıklayan ve ölüm cezasına çarptırılan şu kişiye de bakın! Köpeğe yakışır ve yaraşır bir iş yaptı da köpek gibi öldürüldü." diye konuşmuşlardı. Allah Resûlü, Mâiz hakkında söylenilen bu ağır sözleri işitti fakat o an için sükûtu tercih etti. Bir süre sonra nallarını dikmiş bir eşek leşi görünce "Falan falan şahıslar nerede?" diye sordu. O iki kişi "İşte buradayız ya Resûlullah!" deyip hazır olunca onlara "Buyrun! Şu eşek cifesinden (leşinden) dişleyip ısırın! (Kurcalayıverin, burnunuza

götürün!)" buyurdu. O iki kişi "Ya Resûlallah! Allah seni mağfiretiyle kucaklasın. Hangi insan bu leşi yiyebilir? diye hayretlerini ifade edince, buyurdular ki: "Az önce kardeşiniz Mâiz hakkında söylediğiniz o sözler bu leşi dişleyip karıştırmaktan çok daha berbat, kötü ve iğrençtir. Allah'a yemin ediyorum ki –siz her ne kadar Mâiz'i ayıplasanız da– o şimdi Cennet nehirlerine dalmakla meşguldür."[154]

Amr ibn Âs da arkadaşlarıyla beraber yürüdüğü sırada bir katır ölüsü görmüş ve onlara: "Yemin ediyorum ki sizden birinin Müslüman kardeşinin gıybetini yapmaktansa şu hayvanın etiyle karnını doyurması daha iyidir." diyerek Allah Resûlü'nden öğrendiği dersi bir kez daha talim etmiştir.

Evet, mümin günah işlese de muhteremdir. Gıybeti yapılmamalıdır. Her ne sebeple olursa olsun gıybet bir leşi ısırmak, kurcalamak ve burnunu onun içine sokmak kadar iğrenç bir davranıştır. Böyle bir davranışın karşılığı Berzah âlemine gidildiğinde çürümüş bir cesedin içine ağzını burnunu sokmak şeklinde tezahür edecek ve tıpkı bir hünfesa gibi kabirde o kerih, o çirkin o iğrenç koku gıybet eden kişiye teneffüs ettirilecektir.

Gıybet, kulu hem dünyada hem de ahirette çok zor durumda bırakır. Allah Resûlü'nden gelen bir haberde "Mahşer günü, dünyada iken kardeşinin etini yiyen kimseye (gıybet eden kişiye) yemiş olduğu o et yaklaştırılır ve kendisine "Nasıl dünyada iken kardeşinin ölmüş etini yediysen şimdi de onu canlı canlı ye!" denir. O da söz konusu eti asık suratıyla ve bağıra çağıra yer."[155] buyurulur.

Bediüzzaman'ın dediği gibi "Sen, gündüz uyanık iken güzel bir söz söylersin; bâzen rüyâda güzel bir elma şeklinde yersin. Gündüz çirkin bir sözün, gecede acı bir şey sûretinde yutarsın.

---

154 Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ* 4/277

155 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat* 2/182

Bir gıybet etsen, murdar bir et sûretinde sana yedirirler. Öyle ise şu dünya uykusunda söylediğin güzel sözlerin ve çirkin sözlerin; meyveler sûretinde uyanık âlemi olan âlem-i âhirette yersin ve yemesini istib'ad etmemelisin."[156]

Kul, âhirette, dünyada iken yaptıklarının simetrisi ile karşılaşacaktır. Bu dünyada yapılan iyilikler orada güzel şekillerde temessül edecek, kötülüklerin yansımaları da çirkin tablolar hâlinde tezahür edecektir. Mesela bu dünyada dört dörtlük namaz kılanların namazı öbür tarafta gökçek yüzlü, boyu posu yerinde yakışıklı bir refik ve dost şeklinde temessül edecek, insana şahitlik edecektir. Burada telaffuz edilen bir "Lâ ilâhe illallah" orada Cennet'in kapısını açan bir anahtar olacak, "elhamdülillah" da Cennet meyvelerinden bir meyve olarak karşımıza çıkacaktır. İyiliklerin karşılığı bu şekilde olurken kötülükler de çirkin ve nahoş şekillerde temessül edecektir. Hadis-i şerifte ifade edildiği üzere gıybet, öbür âlemde insan yemeye tekabül eden iğrenç ve bir o kadar da korkunç bir fiildir. Nasıl misal âleminin bir yansıması olan rüyalarda görülen bir takım şeylerin bu dünyadaki mânâları farklı şekillerde tecelli ediyorsa gıybet gibi bazı kötülüklerin ahiretteki yansımaları da iğrenç ve korkunç olacaktır. Böyle bir tabloyla karşılaşmamak için insanın dünya hayatında söylediklerine çok dikkat etmesi ve ağzından çıkacak her bir kelimeyi vicdan terazisinde tarttıktan sonra telaffuz etmesi gerekir.

Gıybetin mühim bir zararı da insanın iyiliklerini yiyip tüketmesidir. Hasan Basri Hazretleri bu konuya şu sözüyle dikkat çeker: "Gıybetten uzak durun! Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki gıybet, ateşin odunu yakıp kül etmesinden daha hızlı bir şekilde hasenatı yiyip tüketir."[157] Evet o, tıpkı Hz. Süleyman'ın asâsını içten içe kemiren kurtçuklar gibi hasenat

---

[156] Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, 31. Söz

[157] İbn Ebi'd-Dünya, *el-Gıybe ve'n-Nemîme* s. 135

defteri içine girer ve müminin defterinde yazılı iyilikleri okunmaz hâle getirir. Mümin Allah'ın huzuruna nice amellerle gideceği ve felaha kavuşanlardan olacağı umuduyla gider ama karşısına gıybetin amellerine vermiş olduğu zararlar çıkınca şok olur. İflas eden bir tâcir gibi eyvahlar çeker. "Ben nerde hata ettim!" der fakat artık bu muhasebeyi yapmak için vakit çok geçtir. Bu muhasebe dünyada yapılmalı ve kul hakkı adına işlenen cinayetlerden dolayı helallik alınmalıydı. Orada iş çok daha çetin ve tahammülfersa bir hâl alacağından hasenat defterini çok temiz tutmalı, onun içine gıybet gibi yabancı ve zararlı unsurların sızmasına mani olunmalıdır. Aksi hâlde ahiret günü iflas edenlerden olmak gibi son derece vahim bir âkıbetle karşılaşma tehlikesi vardır. Cenâb-ı Hak "İnsanın ağzından çıkan bir tek söz olmaz ki yanında, bu iş için hazırlanmış gözcü (melek) olmasın, onun söylediğini ve yaptığını kaydetmiş olmasın."[158] buyuruyor. Sonsuz hayata uyanıp büyük buluşmada ifade vereceğimiz zaman hayatımızın dökümü önümüze konulacak ve "Defterini oku…"[159] denilecek. Hakikatte her kişi ahirette kurulacak büyük mahkemenin duruşma salonuna doğru adım adım yürümekte. Gün gelip devran dönünce bütün insanlık Vahid-i Kahhâr olan Hâkim'in huzurunda yaptıklarının hesabını verecek ve iyiliklerinin karşılığını Cennet meyveleri şeklinde bulacak, kötülüklerinin cezasını da Cehennem zakkumları hâlinde görecektir.

"Büyük Buluşma" olan ahiret gününde gıybet eden kişinin iyiliklerinden bir kısmı gıybet ettiği kişiye verilecek ve o kişi bu şekilde cezalandırılacaktır. Nitekim bir rivayette ahiret günü kulun ömür defterinin bütün ayrıntılarıyla önüne açık ve seçik olarak konacağı kulun da kendisinin işlemediği bazı hasenat kayıtlarını göreceği aktarılır. Kul "Ya Rabbi bunlar nereden geldi?

---

158 Kâf Sûresi, 50/18
159 İsrâ Sûresi, 17/14

Ben böyle bir amel işlediğimi hatırlamıyorum." deyince kendisine "Sen farkında bile değilken seni gıybet edenlerin iyilikleridir." cevabı verilir. Bir başka kula da aynı şekilde hesap defteri uzatıldığında işlemiş olduğu bazı iyiliklerin karşılığını göremeyince "Ya Rabbi falan falan tarihlerde ben şu hasenatları işlememiş miydim?" diye sorar. Ona da şöyle cevap verilir: "İnsanları gıybet ettiğin için onlar silindi."[160]

Şayet gıybet eden kişinin hasenatı kalmamışsa bu sefer gıybet edilen zatın günahlarının bir kısmı alınıp gıybet eden kişinin günah kefesine ilave edilecektir. İlahi adalet o gün hangi kefe ağır basarsa ona göre muamele edecektir. Yani iyilik kefesi günah kefesine bir gram ağır gelse o kişi kurtulacak, günah kefesi iyilik kefesine ağır gelirse o kişi, Allah'ın ekstradan bir lütfu olmazsa cezasını Cehennem'de ödeyecektir. O gün kuyumcuların tartısından çok daha hassas bir şekilde hata-sevap dökümünün yapıldığı bir gün olacaktır. İşte böyle zor bir günde bir gramlık iyiliğin sevap hanemizde kalmasının bizim için ne kadar önemli; günah kefemize bir gramlık ağırlığın ilave edilmesinin de ne kadar ürkütücü bir durum olduğu hiç ama hiç hatırdan çıkarılmamalı.

Kul, işlediği güzelliklerle sevap hanesini doldururken kötülükleriyle de mevcut sevaplarını yok edebilir. Evet, bazı günahlar var ki insanın bütün iyiliklerini bazısı da önemli bir bölümünü iptal eder. Mesela ömrünü Müslüman olarak geçirmiş bir kimse -Allah muhafaza- irtidâd etse veya Allah'a ortak koşmak gibi ciddi bir suç işlese o güne kadar yaptığı her güzel şey anlamsızlaşıp hükmünü yitirir ve bir ömür boyu yapılan onca güzel işin Allah indinde hiçbir kıymeti kalmaz. Evet, imanın kaybedilmesi ona bağlı bütün güzellikleri de ortadan kaldırıp yok eder. Aynı şekilde bazı ciddi günahlar da var ki işlendiğinde ateşin odunu yediği gibi insanın salih amellerine zarar verir. Bu türlü günahlara verilecek

160 Ali el-Müttakî, Kenzü'l-Ummâl 2/236

en müşahhas örnekler şüphesiz gıybet ve hasettir. Bu iki cürüm insanın sevap kalesini yerle bir eden dinamitler gibidir. Bir başka benzetmeyle gıybet, koyun sürüsü içine salınmış bir kurt gibidir. O tıpkı kurdun kuzulara verdiği zarar gibi insanın hasenatına zarar verir. Gıybet ve haset zahirde bir başkasının kötülüğünü istemek gibi gözükse de hakikatte kendine kötülük yapmaktır. Söz konusu iki günahı işlemekle insan kendi nefsine düşmanın yaptıklarını yaparken, gıybet ve haset ettiği kişiye ise dostun yaptığını yapar. Zira bu iki günah kişinin sevaplarını gıybet edilen kişiye transfer ederken, günahlarını da gıybet eden kişiye intikal ettirir. Meseleye bu açıdan bakılınca gıybet ve hasedin son derece ahmakça işlenen günahlar olduğu daha iyi anlaşılabilir. Hasan Basri Hazretleri kendisine "Duydum ki beni gıybet ediyormuşsun!" diyen birine "Seni sevaplarım ve hasenâtım üzerinde hâkim kılacak kadar değerli biri görmüyorum." diyerek ince bir cevap vermiş, o şahsı susturmuştu. Abdullah ibn Mübarek de "Şayet bir kimseyi gıybet edecek olsaydım şüphesiz ebeveynimi ederdim. Çünkü benim sevaplarımı almaya en çok onların hakkı var." demiş ve bir hakikati latifeyle karışık dile getirmişti.

Akıllı kişi hesabını iyi yapan, adımını doğru atandır. Bir adım öne atıp iki adım geriye giden kişi ileriye değil geriye doğru gitmektedir. Kul da işlemiş olduğu hasenâtı gıybet ve haset gibi muzır cürümlerle yok etmemeli, koyduğu sevap taşının üstüne bir taş daha koyabilmek için çırpınmalıdır. Sırf dünyevî bir netice elde etmek için girdiğimiz imtihanlarda nasıl terliyor ve yaptığımız doğru soruları yanlış cevaplarla iptal etmemek için dikkat ediyorsak hakiki imtihanımız olan ahireti kazanma yolunda çok daha dikkatli ve hassas olmamız gerekmez mi?

İbadetlerin öncesinde veya sonrasında edilen gıybet, onların sevabını eksiltip kemaline zarar verir. Nitekim Allah Resûlü'ne

izafe edilen bir sözde "Gıybet, abdest ve namazı iptal eder."[161] denilmektedir. Bu hadisi mutlak olarak anlayıp haram şey konuştuğunda abdestin yenilenmesi gerektiğini söyleyenler bile olmuştur ancak İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu bu ifadenin gıybetin namaz ve abdesti iptal etmesinden ziyade sevabını eksilttiğini ve onlardan bir şeyler alıp götürdüğünü ifade ettiğini söylerler.

Hazreti Enes ibn Mâlik rivayet ediyor: "Allah Resûlü oruç tutulmasını emretti ve "Ben izin vermedikçe hiç kimse orucunu açmasın!" buyurdu. Bunun üzerine insanlar oruca niyetlendiler. Akşam olunca erkekler teker teker gelip Allah Resûlü'ne "Bütün günü oruçlu geçirdim Ya Resûlallah! Müsaade edersen iftar edeyim." diyor ve izin istiyordu. Resûlullah da gelenlere izin veriyordu. Nihayet bir adam geldi ve iki genç kız için izin istedi: "Ya Resûlallah! Yakınlarından iki genç kız oruçlu imişler. İzin verirsen oruçlarını açmak istiyorlar."

Allah Resûlü bu talebe cevap vermedi. O şahıs talebini tekrar edince Efendimiz şöyle buyurdular: "O ikisi oruç tutmadılar. Bütün günü insanların etlerini yiyerek geçiren bir insan nasıl oruçlu olabilir ki? Git ve onlara şöyle de: "Şayet oruç tuttuğunuzu iddia ediyorsanız istifra edin!" Adam gitti ve Efendimizin söylediklerini o iki genç kıza iletti. Onlar da bu emir üzerine denileni yerine getirdiler ve her biri kan kustu. O şahıs dönüp olanları Allah Resûlü'ne bildirince Efendimiz şöyle buyurdu: "Şayet gıybet ederek yedikleri insan etleri midelerinde iken ölselerdi şüphesiz o etleri Cehennem ateşi yiyecekti."[162]

Yine rivayet edilir ki oruçlu iki adam Mescid-i Harâm'ın kapılarından birinin yanında otururken yanlarından önceleri feminen tavırlar gösterip de sonraları kendine çeki düzen veren bir kişi geçmişti. O iki adam yanlarından geçen bu kişi hakkında "Hâlâ

---

161 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl* 3/234

162 Tayâlisî, *el-Müsned* 1/282; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 6/309

üzerinde feminen karaktere ait izler taşıyor." demişlerdi. Bu sırada namaz için kâmet getirildi. O iki zat mescide girip namaza durdular. Namaz esnasında az önce hakkında ileri geri konuştukları zat için söyledikleri, vicdanlarını rahatsız etmeye başladı. Selâmdan sonra ikisi beraber İslâm âlimlerinden Atâ ibn Rebâh'ın yanına gidip meseleyi ona açtılar. Atâ da onlara yeni baştan abdest almalarını, namaz ve oruçlarını da kaza etmelerini söyledi.[163]

Evet, görülüyor ki gıybet, yapılan ibadetlerin feyiz ve sevabını kırpıyor ve biçiyor. Mümin, hayatını ihsan şuuruyla geçirmeye azmetmiş bir şahsiyet olmalı; ibadetlerinde ve bütün davranışlarında Allah'ın kendisini görüyor olduğu şuuruyla yaşamaya çalışmalı; ibadetlerini dört dörtlük yapmaya gayret ederek, her geçen gün onları daha mükemmel ifa etme yolunda yürümelidir. Bu arada yaptığı güzelliklere gıybet gibi muzır bir günahın zarar vermesine de asla müsaade etmemelidir.

Maalesef günümüzde kulluk hayatında sıklıkla gördüğümüz ciddi bir yanlış da bir taraftan Allah'ın istedikleri yerine getirilirken diğer taraftan O'nun hoşlanmadığı şeylerin irtikâp edilmesidir. Hâlbuki farzlarla haramlar arasındaki mesafenin birbirine bu kadar yakın olmaması gerekir. Vakit namazlarına erkenden camiye gelip, namazı cemaatle ikame ettikten sonra cami bahçelerinde başkalarının gıybetini yaparak bir çuval inciri batırmamalı müminler. Mahallelerinde Allah için bir araya gelip Kur'ân okuyan ve sohbet-i Canân dinleyen bayanlar, birilerinin gıybetini yapmaya yeltenmemeliler. Bir taraftan sevap elde etme maksadıyla abdest alma, camiye gitme, namaz kılma ve sohbet dinleme gibi hasenat adına iyi işler yaparken akabinde bütün bu yapılanların üzerine gıybet kezzapları dökülmemeli. Bu durum, kulluk şuuru ve ibadet hayatı adına ciddi bir tenakuz değil de nedir? Hâlbuki şuurlu müminler böyle davranmamalı. Şayet aksine hareket

---

[163] Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân* 5/302

ediyorlarsa kendilerini yeniden gözden geçirmeli ve ne pahasına olursa olsun dillerine sahip çıkarak hasenat defterlerine kazıdıkları sevapları dilleriyle yalayıp silmemelidirler.

Allah Resûlü'nün Hz. Muaz ibn Cebel'e pek çok şeyi tavsiye ettikten sonra diline sahip çıkmasını tembihlemesi gayet manidardır. Muaz ibn Cebel (radıyallahu anh), Efendimiz ile olan diyaloğunu şöyle aktarır: Resûl-i Kibriyâ'dan "Ya Resûlallah! Beni cehennem ateşinden uzaklaştırıp cennete yerleştirecek bir amel söyler misin?" diye rica ettim. "Doğrusu sen yapması zor ve meşakkatli bir işe talip oldun. Bununla beraber bu iş, Allah'ın salih amel işlemeyi muvaffak kıldığı kimseler için pek kolaydır. Şöyle ki: Hiçbir şeyi ortak koşmadan yalnızca Allah'a kulluk edersin. Namazı (erkân ve şartlarına riayet ederek) ikâme edersin, zekâtı verirsin, Ramazan orucunu tutarsın. Eğer gitmeye imkân bulabilirsen bir de haccedersin." buyurdu ve sözlerini şöyle sürdürdü: "Bak! (Madem sordun) Sana hayır kapılarını da söyleyeceğim: Oruç (cehenneme ve ona götüren günah yollarına karşı koruyucu bir) kalkandır; sadaka, suyun ateşi söndürdüğü gibi günahın izini söndürür. Bir de kişinin gece yarısı kıldığı namaz var ki hem günahların izlerini siler süpürür hem de… (onun faydaları saymakla bitmez)" buyurdu ve şu âyetleri okudu: "Teheccüd namazı kılmak için yataklarından kalkar, cezalandırmasından endişe içinde, rahmetinden de ümitli olarak Rab'lerine dua edip yalvarırlar ve kendilerine nasip ettiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar. İşte onların dünyada yaptıkları makbul işlere mükâfat olarak gözlerini aydın edecek, gönüllerini ferahlatacak hangi sürprizlerin, hangi nimetlerin saklandığını hiç kimse bilemez."[164]

Allah Resûlü bu altın tavsiyelerinin akabinde buyurdu ki: "Sana dinin başta gelen esasını, direğini ve en yüksek zirvesini söylememi de ister misin?" Ben: "Memnun olurum ya Resûlallah!"

---

164 Secde Sûresi, 32/16-17

dedim. Buyurdu ki: "Dinin başta gelen esası, İslâm (kelime-i şehadet getirmek); direği namaz, zirvesi de cihattır." Sonra da: "Sana bütün bunları gerçekleştirmeyi kolayca sağlayacak ve onları ayakta tutacak şeyi de söyleyeyim mi?" dedi. Ben: "Çok iyi olur ya Resûlallah!" dedim. Bunun üzerine eliyle dilini tutup gösterdi ve: "Şunu aleyhine olacak şeylerden uzak tut (Gereksiz yere çok konuşma)!" buyurdu. Ben (şaşkın şaşkın): "Ya Resûlallah! Biz konuştuğumuz şeylerden de mesul olacak mıyız?" dedim. Buyurdu ki: "Anan seni yitirsin[165] ey Muaz! İnsanları yüzüstü cehenneme götüren şey ağzına geleni konuşmaları değil de nedir?"[166]

Dikkat edileceği üzere Resûlullah Efendimiz dinin en yüksek zirvesine çıktıktan sonra diline sahip çıkamayıp derin bir çukura ve hafizanallah Cehennem'e yüzüstü yuvarlanma tehlikesine karşı bizleri ikaz ediyor. Diyanet adına zirveleri yakalayıp kalbin zümrüt tepelerinde dolaşma imkânını bulduysak orada kalıcı olmanın ve baş aşağı yuvarlanmamanın çaresine de bakmak zorundayız. Bu seviyeyi korumak için yapılacak en önemli vazifelerden biri de şüphesiz dile sahip çıkmak, bin defa düşünüp bir kez söylemek ve Hakk'ın razı olduğu hususlarda konuşmaktır.

Bir şahıs Hasan Basrî'ye gelip "Filân adam senin gıybetini yaptı!" deyince Hazret, yaş hurma dolusu bir tabağı gıybetini yapan kişiye gönderir ve ona şöyle denmesini ister: "İşittiğime göre sen hasenât ve sevabından bana hediye etmişsin. Ben de buna mukabil sana bu hurmaları hediye etmek istedim. Senin hediyene tam olarak karşılık veremediğimden ötürü beni mazur gör!"

Mahşer günü Peygamberimizin müflis olarak nitelediği kimselerden olmamak için davranışlarımıza ve konuştuklarımıza çok dikkat etmek durumundayız. Çok hasenat yapmak kimseyi

---

165 Lafzen bu şekilde tercüme edilen terkibin Türkçe'deki tam karşılğı "Allah iyiliğini versin!" veya "Allah canını almasın!" gibi bir mânâ olsa gerek.

166 Tirmizî, *îmân* 8

aldatmasın. Gerçek yiğitlik hasenat işlemenin yanında iyiliklerin ecrini korumayı ve onları zayi etmemeyi de becerebilmektir. Nitekim Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Müflis (iflas eden) kimdir, biliyor musunuz?" diye sorar. Sahabiler: "Bize göre müflis, parası ve malı kalmayan kimsedir." diye cevap verirler. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ise şöyle bir izah getirirler: "Ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât gibi amellerle gelir, gelir ama şuna sövmüş, buna zina isnad ve iftirasında bulunmuş, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş, şunu dövmüş vaziyettedir. Hâl böyleyken iyiliklerinin sevabı şuna buna verilir ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları tükenirse bu defa hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilir. Sonunda (mücrim olarak) cehenneme atılıverir."[167]

Evet, günah ve şerler arasında gıybet gibi öyle cürümler gizlidir ki, onlar bir anda insanı tepetaklak hâle getirebilir ve onun felaketine sebebiyet verebilirler. Müminler sürekli uyanık olmalı, hep dikkatli davranmalı ve devamlı Allah'a sığınmalıdırlar ki bu günahlar avını bir anda sokup öldüren zehirli yılanlar gibi kalbimizi öldürmesin, ahirette bizi müflis kimselerden kılmasın.

---

167 Müslim, *birr* 59

EYVAH GIYBET ETTİK, ŞİMDİ NE YAPMALI?

> "Sahabe nesli kulluğun ölçüsünü oruç ve namazda değil, insanlar hakkında menfi şeyler konuşmamakta arardı."
>
> Tâbiîn-i Kirâm

Gıybetin ne kadar vahim bir günah olduğu ve insanın ondan yılandan, çıyandan kaçar gibi uzak durması gerektiği malum ve müsellem. Ne var ki insan, hatayla içli dışlı bir varlık. Bu hakikate işaret sadedinde Allah Resûlü "Her insan çokça hata yapabilir bununla beraber hata yapanların en hayırlısı tövbe edenlerdir."[168] buyuruyor.

Allah'ın engin rahmetinin bir tezahürü de yanlış yaptığımızda hatamızdan dönebilme imkânı tanıması ve kusurlarımızı affetmesidir. Şayet işlenen günah ve hatalar silinmeyip cezaları hemen takdir edilecek olsaydı hayat aynı azap olurdu.

Rabbimiz şöyle buyuruyor: "... Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah'ın

---

[168] Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl* 4/90

azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevvâbdır, rahîmdir (tövbeleri kabul eder, merhamet ve ihsanı boldur)"[169]

Evet, Cenâb-ı Hak, müminlerden gıybet etmeleri hâlinde pişman olup dönmelerini ve Allah'ın sonsuz rahmetine sığınmalarını beklemektedir. Bu durumda onlara düşen, hiç vakit geçirmeden manevi dünyalarında gedikler açan ve ciddi tahribat yapan bu günahın menfi tesirini bir an önce tamir etmek ve yıkımlarını onarmaktır.

Bu da şu şekillerde olur:

Önce Tövbe

Gıybet tıpkı içki içmek ve zina etmek gibi haramdır. Böyle bir günahın her hâlükârda hesabı sorulur. Meğer ki tövbe edilmiş ve yapılan şeyden ciddi pişmanlık duyulsun.

Rivayetlerde Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Musa'ya "Gıybet eden kişi tövbe ettiğinde en son Cennet'e girer. Şayet tövbe etmez ve ısrar ederse Cehennem'e ilk girecek kişi odur."[170] diye vahyettiği bilgisi vardır.

Gıybet iki hakkı ilgilendiren bir günahtır. Onda hem Allah hakkı hem de kul hakkının çiğnenmesi söz konusudur. Gıybet etmek açıkça yasaklanan bir günahı işlemek ve Allah hakkını çiğnemektir. Bu hakka terettüp eden suçların telafisi de öncelikle tövbe etmekten geçer. Zira günahtan dönülen yolda ilk uğranması gereken durak tövbedir. Günahın cinsine ve kesâfetine göre kirlenen dil ve kalb, tövbe kurnasının altında yunarak temizlenir. Bu ameliyenin samimiyeti ölçüsünde kalb berraklaşır ve saflaşır. Bu açıdan gıybet eden kişi önce yüreğinden gele gele

---

169 Hucurât Sûresi, 49/12

170 Gazalî, *İhyâ-u Ulûmi'd-dîn* 3/142; Ebşîhî, *el-Müstatraf* 1/190

pişmanlık hissetmeli sonra da gözyaşlarıyla kalbini yıkamalı, dilini Allah'ın razı olduğu hususlarda konuşması için disipline etmeli. Etmeli ki işlenen cinayetin izleri silinsin ve dil bir daha gıybete tevessül etmesin.

Sonra Gıybeti Edilen Kişi İçin İstiğfarda Bulunup Allah'tan Af Dilemek

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Kim, mümin kardeşinin gıybetini yapar ve sonra kardeşi için Cenâb-ı Hakk'a istiğfarda bulunursa, yaptığı gıybete kefaret olur."[171] diyerek bizlere gıybet günahından kurtulma adına bir reçete sunuyor. Hazreti Bediüzzaman da bu hadisin mânâsı mucebince şöyle der: "Eğer gıybet etti veyahut isteyerek dinledi; o vakit اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِمَنِ اغْتَبْنَاهُ yani "Allahım! Bizi ve gıybetini yapmış olduğumuz kimseleri bağışla" demeli, sonra gıybet edilen adama ne vakit rast gelse, "Beni helâl et!" demeli."

Buna göre gıybet eden kişi, hem kendisi hem de gıybetini yaptığı kişinin mağfiret edilmesi için istiğfarda bulunmalıdır.

Gıybet edilen kişinin yapılan gıybetten haberi olmaması durumunda İslâm âlimlerinin bir kısmı tövbe ve istiğfarı yeterli görürken, büyük çoğunluğu bunlara ilaveten helallik istenmesi gerektiğini belirtirler. Hasan Basrî hazretleri "Gıybetin kefareti, gıybeti yapılan kişiyi sena etme ve onun için mağfiret dilemektir." diyerek istiğfarda bulunmayı ve gıybete konu olan kişiyi güzellikleriyle anmayı yeterli görür. Ona göre ayrıca gidip gıybeti edilen kişiden helallik istemeye gerek yoktur.

Bir başka İslâm büyüğü Mücahid de "Kardeşinin etini yemenin kefareti, onu sena edip, yüceltmen ve hayırla kendisine dua

---

171 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 3/254; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 5/317.

etmendir." der. O bu sözüyle Hasan Basrî rahmetullahi aleyh ile aynı düşünceyi paylaştığını ifade eder.

İstiğfar ve dua etmemize rağmen içimize sinmeyen bir durum varsa gidip gıybetini yaptığımız kişiden helallik de istenebilir. Eğer aynen anlatma karşı tarafta derin yaralar açacaksa o zaman teferruata girmeden mutlak olarak helallik istenmelidir. Zira bu gibi durumlarda bazen "kaş yapalım derken göz çıkarmak" gibi bir tehlike ve risk söz konusudur.

En Doğrusu Gıybet Edilen Şahıstan Helallik Almaktır

Gıybeti yapılan kişi gıybet konusu olan hususu haber aldıysa bu durumda yapılacak şey gidip helallik almaktır. Zira Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar: "Her kim kardeşinin namus, şeref ve haysiyetine yönelik herhangi bir haksızlık yaptı ise dinar ve dirhemin (paranın-pulun) hükmünün olmayacağı bir günden önce yani bugün helallik almaya baksın. Eğer (bu iş ahirete kalırsa) salih bir ameli varsa yaptığı haksızlık kadar ondan alınır. Şayet hasenatı yoksa arkadaşının kötülüklerinden alınır, ona yükletilir."[172]

Gıybet etmek kul hakkına tecavüzdür. Bu durumda ilgili kişiden af ve helallik istenip bağışlaması talep edilmelidir. Zira hakkı yenen şahıs vize vermedikçe o günahın vebalinden kurtulmak mümkün değildir. Cenâb-ı Hak kendisi ile ilgili haklarda dilerse affedebilir ama bir kulun şeref ve haysiyetine ilişecek şeyler konuşan ve kul hakkını çiğneyen kişi o şahsı bulup yüzleşmeli ve hatasını telafi etmeyi ahirete bırakmamalıdır.

Allah Resûlü gıybetle ilgili olarak şöyle buyururlar: "Gıybetten sakının; çünkü gıybet zinadan daha şiddetlidir. Kişi zina edip

---

172 Buhârî, *mezâlim* 11, *rikâk* 48; Tirmizî, *sıfatü'l-kıyâme* 2; İbn Hibbân, *Sahih* 16/361

tövbe eder de (bir daha yapmazsa), Allah Teâlâ onun tövbesini kabul eder. Fakat gıybet eden, gıybet edilen tarafından affedilmedikçe, o günahı bağışlanmaz."[173]

"Müslümanları gıybet etmeyin! Her kim Müslüman kardeşini gıybet ederse kıyamet günü dili ensesine bağlı bir şekilde getirilir. O gün o düğüm ya Allah'ın affetmesiyle ya da gıybeti edilen şahsın bağışlamasıyla çözülebilir."[174]

Zikredilen hadislerde çok net olarak ifade edildiği gibi kul hakkını ihlal eden gıybetin işlenmesi durumunda yapılacak en önemli iş, ilgili kişiden helallik istemek ve onun için istiğfarda bulunmaktır.

Helallik istenirken dikkat edilecek en önemli nokta, bu talebin samimi duygularla dile getirilmesidir. Üzerinde vicdanın sadık mührünün bulunmadığı sözler karşı tarafta ve Allah indinde itibar görmez. Binaenaleyh helallik isterken dostlar alışverişte görsün anlayışıyla değil en samimi duygularla istenmelidir.

Burada küçük bir hatırlatmayı da gıybeti edilen kişi için yapalım. Affetmek çok büyük bir fazilettir ve kâmil insanların şânındandır. Allah Resûlü, kendisine zulmeden kişileri affetme iradesini ortaya koyan kişiler için Cennet'te hususi bir kapı olduğunu beyan eder.[175] Gıybet eden kişi yaptığı günahla zaten kendini belli bir konuma koymuştur. Gıybeti edilen kişi ise affetmek ve hakkını helal etmekle hem sevap kazanır hem de insanların takdirini görür. Affetmek Allah'ın ahlâkındandır ve müminlere her zaman tavsiye ettiği davranış şeklidir. Hasan Basrî rahmetullahi aleyh der ki: "Mahşer gününde ümmetler Allah'ın huzurunda diz çöktükleri zaman 'Allah nezdinde

---

173 Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat* 6/348

174 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl* 2/235

175 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl* 3/208; İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî* 7/28

kimin ecri varsa ayağa kalksın!' diye nida edilir. Bu nidaya sadece dünyada iken affetmeyi şiar edinenler cevap verecek ve ayağa kalkacaklardır."[176]

Üstad Bediüzzaman hazretlerinin mübarek hayatında yaşanan hoş bir hatıra vardır. Üstad'ın talebeleri bir gün camiin hücre kapısını açık unuturlar. İçeride bir küp içinde kavurma bulunmaktadır. İçeri giren bir köpek küpe kafasını sokarak kavurmaları yer. Bir güzel karnını doyurduktan sonra da kafasını küpten çıkarmak ister ama beceremez. Sağa sola çarpa çarpa küpü kırar ve kaçar.

Durumdan haberdar olan talebelerin canı çok sıkılır. Bir şekilde köpeği yakalayıp güzelce sopalamaya niyetlenirler. Hz. Üstad'ın hadiseden haberi olunca duruma müdahale eder. Molla Resul müdafaa sadedinde "Seyda biraz etimiz vardı. Biz onu yemeye kıyamıyorduk ama bir köpek gelerek hem eti yemiş, hem de küpü kırmış. Bu durumda biz onu nasıl dövmeyelim?" deyince Üstad ona şu soruları sormaya başlar: "Vicdanına danışarak cevap ver: Akıl ve idrak sahibi bir insan olarak bu etin sahibi olduğunu bildiğin hâlde sen aç kalsan, paran olmasa, bir şey almaya gücün de yetmese, nihayet açık bir yerde et bulsan, yer misin, yemez misin?"

Molla Resul bir müddet sükûttan sonra "Evet!" diye cevaplar. Üstad sözlerine şöyle devam eder: "Hâlbuki bu köpek bir hayvandır, aklı da yoktur. Haramı helâli bilmez; hayır ve şerri tanımaz; sahibinin kendisini döveceğini de bilemez. Bu durumda açık kapıdan girip, eti yemesi gayet normaldir. Bundan dolayı hiç bu hayvana ceza verilir mi? Size soruyorum, elinizi vicdanınıza koyarak cevap verin."

Bu izahlardan sonra Molla Resul ve arkadaşlarının köpeğin kabahati olmadığını kabul etmekten başka çareleri kalmamıştı.

[176] Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân* 6/4; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 9/204

Üstad sözlerini şöyle tamamladı: "Madem öyledir. Bu hayvanın gıybetini yapmayın ve helâl edin!"

Molla Resul, Üstad'la olan yakınlığını sermaye bilerek mütebessim bir şekilde şöyle cevap verir: "Seyda içimizden helal etmek gelmiyor fakat siz bizi helalleşmeye ikna ettiniz."

Gıybete hayatında hiçbir şekilde yer vermeyen bir zatın başından geçen bu ibretlik ve latifelik hadise gıybet etmeme ve şayet edildiyse helallik isteme noktasında güzel bir hatıradır.

Hâsıl-ı kelâm deme noktasına geldiğimiz bu demde hem bir hitâm-ı misk olması hem de bugüne kadar işlediğimiz gıybet günahlarına bir istiğfar sayılması niyetiyle esere şu dua cümleleriyle son noktayı koyalım:

"*Ey bizlere görmek için iki göz ve gönlümüze tercüman olacak dil ve dudaklar ihsan eden Rabbimiz! Senden dillerimizin her zaman yalvaran diller, gönüllerimizin de her zaman haşyetle ürperen gönüller olmasını istiyoruz. Kalblerimizin ufkunu aç ve dilimizi doğruluğa bağla! Bizleri Senin has bahçenin kumruları eyle ve bize Seni anlatma yolunda bitmeyen bir nefes, kesilmeyen bir ses lütfet!*

Ey Rabbimiz! Bizler Seni anlatmayan dilden, Seni terennüm etmeyen nağmeden Sana sığınırız. Dillerimizi hep Senin rızan yolunda kullanmayı bize nasip et! Yalan konuşmaktan, yalancı şahitlikten, dedikodudan, gıybetten ve dilin âfeti sayılan her türlü günahtan bizi uzak eyle! Bizlere hem dillerimizi hem de gönüllerimizi ıslah edip kötülüklerden muhafaza edebilme iradesi lütfet ve bizi Cennetinle şereflendir.

Ey Yüce Rabbimiz! Fani ömürlerimizi sohbetinle ölümsüzleştir! Seni anlatmayan boş lakırdıların kol gezdiği meclislerde bizi tutma! Müminlere karşı kalbimizde kin, haset ve suizan gibi kötü duyguları barındırma! Kardeşlerimizle aramızdaki

uhuvvet, meveddet ve muhabbetimizi arttır! Bizi birbirimize ayna olacak kadar yürekten ve samimi kıl ve bizi gıybet gibi münafıkça bir günahtan doğunun ve batının arasını ayırdığın gibi uzaklaştır!

Ey sonsuz kerem ve merhamet sahibi Sultanımız! Olur da ayağımız kayar dillerimiz günaha bulaşırsa hem bizi hem de gıybet ettiğimiz kardeşlerimizi bağışla! Bizi düştüğümüz gıybet çukuruna tekrar düşmekten muhafaza buyur ve hepimizi dilini tutup kurtulan talili kullarından eyle! (Âmîn)"

İSTİFADE EDİLEN ESERLER

Aclûnî, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed (1162/1749), *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs ammâ iştehere mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nas*, c. 1-2, thk. Ahmed Kalaş, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, h. 1405, 4. baskı

Ali el-Müttakî, Alâüddin Ali el-Müttakî ibn Hüsâmiddin el-Hindî (975/1567), *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, c. 1-16, thk. Mahmut Ömer ed-Dimyâtî, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1419/1998, 1. baskı

Alûsî, Ebü's-Sena Şehabeddin Mahmûd b. Abdullah (1270/1854), *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, c. 1-30, Beyrut: Dâr-u İhyai't-Türâsi'l-Arabî

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c. 1-3, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul, 2006, 2. baskı.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. 1-10, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Mekke: Mektebet-ü Dari'l-Bâz, 1414/1914

——, *Şuabu'l-İmân*, thk. Muhammed Saîd Besyûnî Zaglûl, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-ilmiyye, h. 1410, 1. baskı

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahihü'l-Buhârî*, haz. Muhammed Nizâr Temîm ve Heysem Nizâr Temîm. Beyrut: Dârü'l-Erkam, t.y.

- *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Beyrut: Darü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1409/1989, 3. baskı

Dârimi, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl (255/868), *Sünenü'd-*

Dârimî, c. 1-2, thk. Fevvâz Ahmed Zümerlî-Hâlid es-Sebi' Alemî, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, h. 1407, 1. baskı.

Ebşîhî, Şihâbüddîn Muhammed ibn Ahmed Ebi'l-Feth (850/1446), *el-Müstetraf fî Külli Fennin Müztezraf*, c. 1-2, thk. Müfid Muhammed Kumeyha, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986, 2. baskı

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî, es-Sicistânî (275/889), *Sünen-i Ebî Dâvûd*, haz. Heysem b. Nizar Temîm, Beyrut: Dârü'l-Erkam, 1999/1420

Ebû Nuaym, Ahmed ibn Abdillah el-Esbehânî (430/1038), *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, c. 1-10, Beyrut: Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, h. 1405, 4. baskı

Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddin el-İmad (982/1574), *İrşadü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kur'ân-ı Kerim: Tefsîr-u Ebissuûd*, c. 1-9, Beyrut: Dâr-u İhyai't-Türâsi'l-Arabî

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna el-Mevsıli (307/919), *el-Müsned*, c. 1-13, thk. Hüseyin Selim Esed, Dimaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-türâs, 1404/1984, 1. baskı

Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed ibn Muhammed (505/1111), *İhyau ulumi'd-din*, c. 1-4, Beyrut: Darü'l-Marife

Gülen, M. Fethullah, *Diriliş Çağrısı*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İst, 2007

——, *Fasıldan Fasıla-1*, Nil Yayınları, İzmir, 1995

——, *Fasıldan Fasıla-2*, Nil Yayınları

——, *Işığın Göründüğü Ufuk*, Nil Yayınları, İzmir, 2000

——, *İkindi Yağmurları*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İst, 2008

——, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, Nil Yayınları, İst, 2007

——, *Ölümsüzlük İksiri*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İst, 2008

——, *Kırık Testi*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İst, 2004

——, *Vuslat Muştusu*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İst, 2008

——, *Gurbet Ufukları*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İst, 2004

Heysemî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (807/1405), *Mecmaü'z-zevâid ve menbaü'l-fevâid*, c. 1-10, Beyrut: Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, h. 1407

Hâkim, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed Hâkim en-Nisaburi (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, c. 1-4, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990, 1. baskı.

İbn Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali (597/1201), *Sıfatü's-safve*, c. 1-4, thk. Mahmûd Fâhûrî, thc. Muhammed Revvâs Kal'acî, Beyrut: Darü'l-Marife, 1399/1979, 2. baskı

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr İbnü'n-Nebîl Ahmed b. Amr b. Dahhâk (287/900), *Kitâbü'z-zühd*, thk. Abdulali Abdulhamid A'zami, Kahire: Darü'r-Reyyân li't-türâs, h. 1408, 2. baskı

İbn Ebi'd-Dünya, Abdullah ibn Muhammed ibn Ubeyd (281/894), *es-Samt ve Âdâbü'l-Lisan*, thk. Ebû İshak el-Hüveynî, Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, h. 1410, 1. baskı

——, *el-Gıybe ve'n-nemîme*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1413/1993, 1. baskı

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim (235/849), *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr*, c. 1-7, haz. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, h. 1409, 1. baskı.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed el-Askalânî (852/1449), *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahihi'l-Buhârî*, c. 1-13, thk. Muhibbüddîn el-Hatîb, Beyrut: Darü'l-Marife

İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed (241/855), *el-Müsned*, Mısır: Müessesetü Kurtuba

İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî (354/965), *Sahihu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993, 2. baskı.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvinî (273/887), *Sünen-u İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Darü'l-Fikr, t.y.

İbn Mübarek, Ebû Abdurrahman Abdullah b. Mübarek (181/797), *ez-Zühd ve'r-rekâik*, thk. Habiburrahmân A'zamî, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye

İbn Müflih, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Müflih b. Muhammed Makdisi (763/1362), *el-Âdâbü'ş-şer'iyye ve'l-minahü'l-mer'iyye*, thk. Şuayb el-Arnaût-Ömer Hasan Kıyâm, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1996, 2. baskı

Kudâî, Ebu Abdillah Muhammed b. Selame b. Ca'fer (454/1062), *Müsnedü'ş-şihâb*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1407/1986, 2. baskı

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (671/1273), *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 1-20, Kahire: Darü'ş-Şa'b, t.y.

Malik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri (179/795), *el-Muvatta*, c. 1-2, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Kahire: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî

Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdürrauf b. Tacilarifin b. Ali (1031/1622), *Feyzü'l-kadir şerhi'l-Câmii's-sagir*, Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, h. 1356, 1. baskı

Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdülkavi (656/1258), *et-Tergîb ve't-Terhîb mine'l-hadisi'ş-şerîf*, c. 1-4, thk. İbrahim Şemsüddîn, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-ilmiyye, h. 1417, 1. baskı

Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, en-Neysâbûrî (261/875), *Sahih-u Müslim*, thk: Ahmed Zehve ve Ahmed İnaye, Beyrut: Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, 2004/1425, 1. baskı.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesai (303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, c. 1-8, haz. Abdülfettah Ebû Gudde, Halep: Mektebü'l-Matbûâtu'l-İslâmiyye, 1406/19886, 2. baskı.

——, *Sünenü'l-kübra*, c. 1-6, thk. Abdülgaffâr Süleyman Bündarî, Ebû Abdullah Seyyid b. Kesrevî b. Hasan, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1911, 1. baskı

Nursî, Bedîüzzaman Said (1380/1960), *Mektûbât*, Şahdamar Yayınları, İst, 2007

——, *Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İst, 2007

Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman (902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi' : li-ehli'l-karni't-tâsi'*, Beyrut: Dârü'l-Mektebeti'l-Hayat

Suyûtî, Abdurrahmân ibn Kemâl Celâlüddîn (911/1505), *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîri'l-me'sûr*, c. 1-8, Beyrut: Darü'l-Fikr, 1993

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub el-Lahmi (360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c. 1-25, thk. Hamdi ibn Abdilmecid es-Selefî, Musul: Mektebetü'z-Zehrâ, 1983, 2. baskı

——, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, c. 1-9, thk. Târık ibn İvazullah ibn Muhammed- Abdülmuhsin ibn İbrâhîm el-Hüseynî, Kahire: Darü'l-Haremeyn, h. 1415

——, *el-Mu'cemu's-Sagîr*, c. 1-2, thk. Muhammed Şekûr, Beyrut-Ammân: el-Mektebü'l-İslâmî-Dar-ü Ammâr, 1405/1985, 1. baskı

Tayâlisî, Süleyman ibn Dâvûd Ebû Dâvûd el-Fârisî (204/819), *Müsnedu Ebî davud et-tayâlisî*, Beyrut: Darü'l-Ma'rife

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ es-Sülemî (279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, thk. eş-Şeyh Halil Me'mûn Şihâ, Beyrut: Darü'l-Marife, 2002/1423, 1. baskı.

Ünal, İsmail, *Fethullah Gülen'le Amerika'da Bir Ay*, Işık Yayınları, İzmir, 2001

Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, c. 1-23, thk. Şuayb el-Arnâût- Muhammed Naîm el-Arkasûsî, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, h. 1423, 9. baskı

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd ibn Ömer, *el-Keşşâf an hakâik-i gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, c. 1-4, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî, Beyrut: Darü İhyai't-Türâsi'l-Arabî